

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
(EKONOMİ-MALİYE) ANABİLİM DALI**

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ADAY VE POTANSİYEL ADAY ÜLKELERE
YAPTIĞI MALİ YARDIMLAR VE TÜRKİYE**

Yüksek Lisans Tezi

Hülya TUĞRUL

Ankara-2012

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
(EKONOMİ-MALİYE) ANABİLİM DALI**

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ADAY VE POTANSİYEL ADAY ÜLKELERE
YAPTIĞI MALİ YARDIMLAR VE TÜRKİYE**

Yüksek Lisans Tezi

Hülya TUĞRUL

Tez Danışmanı

Prof.Dr.Nurettin BİLİCİ

Ankara-2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
(EKONOMİ-MALİYE) ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ADAY VE POTANSİYEL ADAY ÜLKELERE
YAPTIĞI MALİ YARDIMLAR VE TÜRKİYE

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof.Dr.Nurettin BİLİCİ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR DİZİNİ	v
TABLolar DİZİNİ	vii
GRAFİKLER DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI

I. Üye Ülkelere Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları	4
A. Avrupa Yatırım Bankasından Kredi Şeklinde Sağlanan Mali Yardımlar	5
1. Avrupa Yatırım Bankasının Temel Özellikleri	5
2. Avrupa Yatırım Bankası Tarafından Yapılan Mali Yardımlar	6
B. Avrupa Birliği Bütçesinden Hibe Şeklinde Sağlanan Mali Yardımlar	8
1. Avrupa Birliği Bütçesi	8
1.1. Bütçe Gelirleri	10
1.2. Avrupa Birliği Mali Planları	12
2. Avrupa Birliği Bütçesinden Üye Ülkelere Sağlanan Mali Yardımlar	17
2.1. Ortak Tarım Politikası Kapsamında Sağlanan Mali Yardımlar	18
2.2. Uyum Politikası Kapsamında Yapılan Mali Yardımlar	19
2.2.1. Yapısal Fonlar	20
2.2.2. Uyum Fonu	21
II. Üçüncü Ülkelere Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları	24

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NE ADAY VE POTANSİYEL ADAY ÜLKELER İLE BU ÜLKELERİN AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN SAĞLADIĞI YARDIMLAR

I. Avrupa Birliği'nin Üyelik ve Genişleme Süreci	28
II. Avrupa Birliği'ne Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Yararlandıkları Katılım Öncesi Mali Yardım Araçları	30

A. PHARE (Poland and Hungary: Action for the Restructuring of the Economy)	31
B. ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession)	32
C. CARDS (Community Assistance for the Reconstruction, Development and Stabilization of the Western Balkans)	33
D. IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance)	34
1. IPA Bileşenleri	38
III. Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler	39
A. Hırvatistan	42
1. Temel Ekonomik Göstergeleri	42
2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri	43
3. Yararlandığı Mali Yardımlar	44
B. İzlanda	46
1. Temel Ekonomik Göstergeleri	46
2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri	47
3. Yararlandığı Mali Yardımlar	47
C. Karadağ	48
1. Temel Ekonomik Göstergeleri	48
2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri	50
3. Yararlandığı Mali Yardımlar	50
D. Makedonya	52
1. Temel Ekonomik Göstergeleri	52
2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri	53
3. Yararlandığı Mali Yardımlar	54
E. Sırbistan	55
1. Temel Ekonomik Göstergeleri	56
2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri	57
3. Yararlandığı Mali Yardımlar	57
F. Türkiye	59
1. Temel Ekonomik Göstergeleri	59
2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri	61
G. Arnavutluk	61

1. Temel Ekonomik Göstergeleri	62
2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri	63
3. Yararlandığı Mali Yardımlar	63
H. Bosna Hersek	64
1. Temel Ekonomik Göstergeleri	65
2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri	66
3. Yararlandığı Mali Yardımlar	66
I. Kosova	68
1. Temel Ekonomik Göstergeleri	68
2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri	69
3. Yararlandığı Mali Yardımlar	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NDEN SAĞLADIĞI MALİ YARDIMLAR İLE DİĞER ADAY VE POTANSİYEL ADAY

ÜLKELERİN SAĞLADIĞI MALİ YARDIMLARIN KARŞILAŞTIRMASI

I. Gümrük Birliği Öncesi Dönemi Türkiye’ye Yapılan Mali Yardımlar (1964-1995)	71
II. Gümrük Birliği Sonrası Dönemi Türkiye’ye Yapılan Mali Yardımlar (1996-2013)	76
A. Avrupa Yatırım Bankasından Kredi Şeklinde Sağlanan Mali Yardımlar	87
III. Avrupa Birliği Tarafından Türkiye’ye Yapılan Mali Yardımlar İle Diğer Aday Potansiyel Aday Ülkelere Yapılan Mali Yardımların Karşılaştırılması	89
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	110
EKLER	124
EK 1	125
EK 2	126
EK 3	127
EK 4	128
EK 5	129

EK 6	130
EK 7	131
EK 8	132
EK 9	133
EK 10	134
EK 11	135

ÖZET

ABSTRACT

KISALTMALAR DİZİNİ

AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKF	: Avrupa Kalkınma Fonu
AT	: Avrupa Toplulukları
AYB	: Avrupa Yatırım Bankası
BM	: Birleşmiş Milletler
CARDS	: Batı Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı (Community Assistance for the Reconstruction, Development and Stabilization of the Western Balkans)
ECU	: Avrupa Para Birimi (European Currency Unit)
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (European Free Trade Association)
EUROTOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (European Atomic Energy Community)
GB	: Gümrük Birliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Money Fund)
IPA	: Katılım Öncesi Mali Araç (Instrument for Pre-accession Assistance)
ISPA	: Katılım Öncesi Yapısal Politikalar için Araç (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession)
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletmeler
MDAÜ	: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MEDA	: Akdeniz Ekonomik Kalkınma Programı (Mediterranean Economic Development Programme)
MIFF	: Çok Yıllı Gösterge Niteliğinde Mali Çerçeve Belgesi (Multi-Annual Indicative Financial Framework)

MPID	: Çok Yıllı Gösterge Niteliğindeki Planlama Belgesi (Multi-Beneficiary Multi-annual Indicative Planning Document)
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi
OTP	: Ortak Tarım Politikası
PHARE	: Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılması için Eylem Programı (Poland and Hungary: Action for the Restructuring of the Economy)
SAPARD	: Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development)
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1 : Avrupa Yatırım Bankasının 2011 Yılında Kullandırdığı Kredi	7
Tablo 2 : Avrupa Birliği Mali Planları Büyüklükleri	12
Tablo 3 : 2007-2013 Dönemi (7 Yıl Toplamı) Ödeneklerin Dağılımı	17
Tablo 4 : 2007-2013 Hibelerinden Net Transfer Sağlayan Bazı Üye Ülkeler	24
Tablo 5 : Üçüncü Ülkelere Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları (2007-2013).	27
Tablo 6 : Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler	40
Tablo 7 : IPA Bileşenleri Kapsamında Hırvatistan'a Ayrılan Kaynak (2007-2013)	45
Tablo 8 : IPA Bileşenleri Kapsamında İzlanda'ya Ayrılan Kaynak (2007-2013) ..	48
Tablo 9 : IPA Bileşenleri Kapsamında Karadağ'a Ayrılan Kaynak (2007-2013) ...	51
Tablo 10 : IPA Bileşenleri Kapsamında Makedonya'ya Ayrılan Kaynak (2007-2013)	55
Tablo 11 : IPA Bileşenleri Kapsamında Sırbistan'a Ayrılan Kaynak (2007-2013) ..	58
Tablo 12 : IPA Bileşenleri Kapsamında Arnavutluk'a Ayrılan Kaynak (2007-2013)	64
Tablo 13 : IPA Bileşenleri Kapsamında Bosna Hersek'e Ayrılan Kaynak (2007-2013)	67
Tablo 14 : IPA Bileşenleri Kapsamında Kosova'ya Ayrılan Kaynak (2007-2013) ..	70
Tablo 15 : Gümrük Birliği Öncesi Dönemi Yapılan Mali Yardımlar (1964-1995) ..	76
Tablo 16 : IPA Bileşenleri Kapsamında Türkiye'ye Ayrılan Kaynak (2007-2013) ..	80
Tablo 17 : Gümrük Birliği Sonrası Dönemi Yapılan Mali Yardımlar (1996-2013) .	86
Tablo 18 : Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden Sağladığı Mali Yardımlar (1964-2013)	88
Tablo 19 : AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin 2011 Yılına Ait Temel Ekonomik Göstergeleri	90
Tablo 20 : Avrupa Birliği'nin Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yaptığı Mali Yardımlar	93
Tablo 21 : Türkiye'ye Sağlanan Hibelerin Yunanistan, İspanya ve 2005-2007'de Üye Olan Ülkelerle Karşılaştırılması	99

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa

Grafik 1 : AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yapılan Mali Yardım	
Miktarları	96
Grafik 2 : AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerde Kişi Başına Düşen Mali	
Yardım Miktarları	97

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada önemli bir aktör olan Avrupa Birliği yardımlaşma ve dayanışma olgusunun sonucunda ortaya çıkmıştır. Altı ülkenin bir araya gelerek ortak bir pazar kurma ve nihayetinde ekonomik bütünleşmeyi sağlama düşüncesi, günümüzde 27 ükeli ve Dünya’da başka bir örneği olmayan uluslarüstü bir Birliğin doğmasına neden olmuştur. Altı ülke ile başlayan Avrupa bütünleşmesi 1973, 1981, 1986, 1995, 2004 ve 2007’de gerçekleşen altı genişleme evresi yaşamış ve günümüzde 27 üyeli büyük bir Birlik haline gelmiştir.

AB, dayanışma ilkesinin bir gereği olarak Birlik içerisindeki ülkelerin ve bölgelerin gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, ortak politikaların finansmanı, aday ülkelerin Birlik üyeliğine hazırlanmaları ve Birlik’le diğer ülkeler ve/veya bölgelerle ilişkilerin kuvvetlenmesi amacıyla çeşitli yardımlar yapmaktadır.

AB’nin mali yardımları geniş bir coğrafyaya yayılmaktadır. Üye ülkelere ve üyelik süreçleri devam eden aday ülkelere yardım yapılmasının yanı sıra Latin Amerika’dan Orta Asya’ya kadar geniş bir yelpazede birçok ülke de AB yardımlarından faydalanmaktadır.

AB bu yardımları bütçesi veya Avrupa Yatırım Bankası kredileriyle yapmaktadır. Birlik bütçesinden yapılan yardımlar bütçe imkânları çerçevesinde yapılmaktadır. AB bütçesi, AB faaliyetlerinin etkisini uzun dönemde maksimize etmede ve var olan politika amaçlarının gerçekleştirilmesinde AB için önemli bir araç görevi üstlenmektedir.

Günümüzde 27 üyesi bulunan AB, genişleme sürecine devam etmektedir. AB’ye aday ülkeler *Türkiye, Makedonya, Karadağ, İzlanda, Sırbistan* iken AB’ye potansiyel aday ülkeler ise *Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova*’dır. Çalışmada, 1 Temmuz 2013’te AB’ye *katılacak ülke* olan *Hırvatistan* da aday ülkeler içerisinde değerlendirilmiştir. Bu ülkeler, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Balkan

Ülkeleri'nin desteklendiği PHARE, ISPA ve CARDS ile Türkiye için oluşturulan Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Araç'tan yararlanmışlardır. 2007-2013 mali planındaki yeni ve tek katılım öncesi yardım aracı olarak tanımlanan IPA ile birlikte mali yardımlar tek çatı altında birleştirilmiştir.

Türkiye-AB mali işbirliği uzun bir geçmişe dayanmaktadır. 31 Temmuz 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik başvurusunda bulunan Türkiye, 1 Aralık 1964 tarihinde Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle AB ile mali işbirliğine adım atmıştır. Bu çalışmada, Türkiye'ye yapılan mali yardımlar ile diğer aday ve potansiyel aday ülkelere yapılan mali yardımlar karşılaştırılarak Türkiye'ye yapılan mali yardımların yeterli olup olmadığı konusunda değerlendirme yapılacaktır.

Çalışma genel olarak literatür taraması, mali yardımlara ilişkin AB mevzuatının değerlendirilmesi, mali yardımlara ilişkin yapılan araştırmaların, yazılan makalelerin incelenmesi, özellikle Avrupa Komisyonu'nun ilgili sayfalarının taranması, ülke karşılaştırmaları, istatistiki verilerin değerlendirilmesi yöntemleriyle hazırlanmıştır.

Çalışma üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır:

Birinci bölümde; AB mali yardımları, üye ülkelere yönelik AB mali yardımları ve üçüncü ülkelere yönelik AB mali yardımları açısından ele alınmıştır. Üye ülkelere yönelik mali yardımlar, Avrupa Yatırım Bankası'ndan sağlanan mali yardımlar ve AB bütçesinden sağlanan yardımlar olarak iki başlık altında değerlendirilmiş; özellikle üye ülkelere AB bütçesinden hibe şeklinde sağlanan mali yardımların açıklandığı kısımda AB bütçesi ayrıca incelenmiştir. Üçüncü ülkelere yönelik mali yardımlar ise AYB'den ve AB bütçesinden sağlanmakta olup tek başlık altında ele alınmıştır.

İkinci bölümde; AB mali yardımları, AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelere yapılan mali yardımlar açısından ele alınmıştır. AB'nin üyelik ve genişleme sürecine değinildikten sonra AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin yararlandıkları

mali yardım araçları PHARE, ISPA, CARDS ve IPA işlenmiştir. AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin; temel ekonomik göstergeleri, ticari ilişkileri ve yararlandıkları mali yardımlar ülke bazında incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; Türkiye'ye yapılan mali yardımlar, Gümrük Birliği öncesi dönemi ve Gümrük Birliği sonrası dönemi olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Türkiye'ye yapılan mali yardımlar miktarları, içerikleri, kaynakları ve yönlendirildiği projeler açısından detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Türkiye ile diğer aday ve potansiyel adayların bazı temel ekonomik göstergeleri, AB-27'nin temel ekonomik göstergeleri ışığında değerlendirilmiştir. Türkiye ile diğer aday ve potansiyel aday ülkelere Avrupa Birliği tarafından sağlanan mali yardımların karşılaştırılması, aday ve potansiyel aday ülkeler ile bu ülkelerin nüfusları baz alınarak, ülke başına ve kişi başına düşen yardım tutarları hesaplanarak yapılmıştır. Türkiye'ye yapılan mali yardımlar ile Avrupa Birliği üyesi ülkelere ve üçüncü ülkelere yapılan mali yardımlar karşılaştırılarak Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden yeterince mali yardım alamadığı ortaya konulacaktır.

Sonuç bölümünde ise genel olarak çalışmada elde edilen sonuçlara yer verilmekte ve bazı önerilerde bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI

Birinci bölümde, Avrupa Birliği'nin üye ülkelere yönelik mali yardımları ve üçüncü ülkelere yönelik mali yardımları ele alınacaktır. Avrupa Birliği'nin üye ülkelere yönelik yaptığı mali yardımlar, Avrupa Yatırım Bankası'ndan ve Avrupa Birliği bütçesinden olmak üzere iki başlık altında incelenecektir. Üçüncü ülkelere yönelik mali yardımlar ise Avrupa Yatırım Bankası'ndan ve Avrupa Birliği bütçesinden sağlanmakta olup tek başlık altında incelenecektir.

I. Üye Ülkelere Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları

Avrupa Birliği mali yardımları, Birliğin ortak politikalarının finansmanının sağlanması amacıyla oluşturulmuşlardır. Mali yardımların üye ülkelere dağılımına bakıldığında, ekonomisi zayıf olan ülkelere öncelik tanındığı görülür. Bu açıdan AB mali yardımlarını, üye ülkeler arasındaki ekonomik kalkınmışlık farklarının giderilmesinde kullanılan çok önemli bir araç olarak görmek gerekir. Bu anlayış zaten Avrupa Topluluklarını kuran antlaşma olan Roma Antlaşması'nın ilk maddelerinde (Bkz. Antlaşma'nın Giriş kısmı ve md.2, md.3) ifade edilmiştir.

Bu maddeler topluluğun kuruluş felsefesinin, buraya gelen ülkelere güçlü olanın güçsüz olanı ezmesi olmayıp, tam tersine karşılıklı yardım ve dayanışma anlayışıyla uyum içinde kalkınma olduğunu ortaya koymaktadır.¹

AB tarafından üye ülkelere yapılan yardımları iki başlık altında toplamak mümkündür:

- 1) Avrupa Yatırım Bankası'ndan kredi şeklinde sağlanan mali yardımlar,

¹ Nurettin Bilici, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri (Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme)**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2.Bası, 2004, s. 72.

2) AB bütçesinden hibe şeklinde sağlanan mali yardımlar.

A. Avrupa Yatırım Bankasından Kredi Şeklinde Sağlanan Mali Yardımlar

Uygun koşullu kredi şeklinde sağlanan mali yardımlar, Avrupa Yatırım Bankası aracılığıyla yapılmaktadır.

1. Avrupa Yatırım Bankasının Temel Özellikleri

Avrupa Yatırım Bankası, Roma Antlaşması'nın 129. ve 130. maddelerine dayanarak 1958 yılında kurulan bağımsız bir finans kuruluşudur. Bankayı kuran sözleşme, Roma Antlaşması'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Amsterdam Antlaşması'nın 266. ve 267. maddeleri ile yeniden düzenlenmiştir. Tüzel kişiliğe ve mali özerkliğe sahiptir. Altıncı genişleme dalgası ile birlikte üye sayısı 27'ye çıkmıştır. Banka, genel anlamda Avrupa Birliği'nin azami 20 yıl vadeli kredi ve/veya garanti veren bir mali kuruluşu niteliğindedir.²

AYB'nin uyguladığı faiz oranları, dünya piyasalarında borçlandığı faiz oranları ile paralellik arz etmektedir. Kredi notu AAA olan Banka, dünya piyasalarında en iyi şartlarda tahvil ihraç ederek en düşük faizle borçlanabilmektedir. Bankanın kar amacı olmaması, kredi kullananlardan ilave kar talep etmeden kredileri aynı düşük faizlerle aktarma imkanını vermektedir.³

AYB'nin sermayesi 164,8 milyar avrodur. AB üye sayısının 27'ye çıkmasıyla kaynak ihtiyacı artmış ve sermaye 100 milyar avrodan 164,8 milyar avroya çıkartılmıştır. Bankanın azami kredilendirme sınırı, sermayesinin 2,5 katıdır. Yani günümüzde 400 milyar avronun üzerindedir.

² T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, 4. Bası, 1999, s. 30.

³ Nurettin Bilici, 2004, s. 72.

Bankanın verdiği kredilerin kaynağını, ya bankanın kendi öz kaynakları, ya uluslararası piyasalardan sağladığı borçlar, ya da AB bütçesinden sağlanan ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma projelerinde kullanılan krediler oluşturmaktadır.⁴

2. Avrupa Yatırım Bankası Tarafından Yapılan Mali Yardımlar

AYB kredileri, Topluluğun dengeli kalkınmasına yönelik olarak sağlanmaktadır. Bu krediler daha çok, AB'nin geri kalmış yörelerinin yeniden yapılandırılması ve modernizasyonu, yeni iş alanlarının oluşturulması, dolayısıyla rekabet gücünün arttırılması amacıyla verilmektedir. Gelen projeler, genel ekonomiye katkısı, çevreye olan etkisi ve mali açıdan verimli olması gibi unsurlar açısından değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bankanın finanse ettiği yatırım projelerine somut örnek olarak aşağıdakiler verilebilir:

- Alt yapı projeleri: Haberleşme ve ulaştırma ile ilgili alt yapının geliştirilmesi; karayolu, otoyolu, demiryolu, köprü, havaalanları yapımı; telekomünikasyon altyapısının yapımı, geliştirilmesi veya modernleştirilmesi,
- Sanayinin ve hizmet sektörünün geliştirilmesine yönelik projeler,
- Enerji üretimi ve dağıtımı ile ilgili projeler: Özellikle yerel enerji kaynaklarını geliştirmeye, enerji tasarrufu sağlamaya veya enerji dağıtım ağılarını modernleştirmeye yönelik projeler,
- Çevrenin korunması ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik projeler: Örneğin, şehirlerin atık su arıtma tesislerinin yapımı ile ilgili projeler,
- KOBİ'lerin desteklenmesine yönelik projeler.

AYB kredileri esas olarak üye ülkelere yönelik olmakla birlikte, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, Akdeniz havzası ülkeleri, Lome Konvansiyonu ülkeleri gibi AB'nin ilişkisi olan başka ülke veya ülke gruplarına da verilebilmektedir. Bu

⁴ Nurettin Bilici, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, Seçkin Yayınları, 5.Baskı, 2012, s. 135.

kredilerin yaklaşık %85–90 civarındaki kısmı üye ülkelere, geriye kalanı da üye olmayan üçüncü ülkelere verilmektedir.⁵

AYB'nin AB üyesi ülkelere son on yılda (2003-2012 dönemi) kullandığı kredilerin toplamı 444,7 milyar avro olmuştur. Bu kredilerinden sırasıyla en fazla 74,2 milyar avro ile İspanya, 64,8 milyar avro ile İtalya ve 63,1 milyar avro ile Almanya faydalanmıştır. En az faydalanan AB üyesi ülkeler ise 303 milyon avro ile Malta, 1,3 milyar avro ile Estonya ve 1,4 milyar avro ile Litvanya'dır.⁶

2011 yılında, Banka AB amaçlarının gerçekleştirilmesini desteklemek için 61 milyar avro kredi kullandırmıştır. Bu kredi tutarının 53,8 milyar avrosu AB'ye ve EFTA'ya üye ülkelerce, 7,2 milyar avrosu ise diğer ülkeler tarafından kullanılmıştır.⁷

Tablo 1: Avrupa Yatırım Bankasının 2011 Yılında Kullandırdığı Kredi
(Milyar Avro)

AB-27&EFTA	53,8
Katılım Öncesi Aday Ülkeler	3,4
Akdeniz Ülkeleri	1,0
Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri	0,8
Asya ve Latin Amerika Ülkeleri	1,2
Rusya, Doğu Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri	0,8
TOPLAM	61

Kaynak: European Investment Bank, **Projects Financed**, <http://www.eib.org/projects/loans/index.htm>, 23 Ocak 2012.

⁵ ibid, s. 136.

⁶ European Investment Bank, **European Union Finance Contracts Sign**, <http://www.eib.org/projects/loans/regions/European-union/index.htm>, 15 Mart 2012.

⁷ European Investment Bank, **Projects Financed**, <http://www.eib.org/projects/loans/index.htm>, 23 Ocak 2012.

B. Avrupa Birliği Bütçesinden Hibe Şeklinde Sağlanan Mali Yardımlar

AB mali yardımlarının sağlandığı diğer bir kaynak ise Avrupa Birliği bütçesinden sağlanan hibelerdir. AB bütçesinden üye ülkelere sağlanan mali yardımlara değinmeden önce AB bütçesinin yapısından bahsetmek uygun olacaktır.

1. Avrupa Birliği Bütçesi

Başlangıçta ayrı olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) olmak üzere üç Topluluğun organ ve kurumları 8 Nisan 1965’de Brüksel’de imzalanan “Füzyon Antlaşması” ile birleştirilmiştir. Füzyon Antlaşması ile üç Topluluğun Konsey ve Komisyonlarının birleştirilmesi, bütçelerinin de birleştirilmesini gerektirmiştir. Böylece 1 Ocak 1968’den itibaren tek bir bütçe, AT bütçesi uygulanmaya başlanmıştır.⁸

AB bütçesi, Avrupa Toplulukları için gerekli olan toplam gelir ve giderleri yıllık olarak belirleyen ve gelirlerin toplanmasına, giderlerin yapılmasına izin veren bir yasal tasarruftur. AB bütçesi tanımlamalarında bazı özellikler ön plana çıkmaktadır. İlk olarak, AB bütçesinin AB gelir ve giderlerinin bir yıllık planı olduğu vurgulanmaktadır. AB bütçesinin aynı zamanda geri dağıtılabilen ve uluslararası bir fon olduğu belirtilmektedir. Yani, AB üye ülkelerden gelen gelirler tarafından desteklenir ve daha sonra bu mali araçlar tüm üye ülkelere tekrardan dağıtılır. AB bütçesi tanımlarında ortaya çıkan bir diğer özellik olarak da mali ve kurumsal özerkliğe sahip uluslararası kurumlar tarafından (AB Konseyi ve AB Parlamentosu) onaylanan ve yürütölen bir bütçe olması şeklinde ifade edilebilir.⁹

AB bütçesi, ülke bütçelerinin hazırlanmasında olduğu gibi bazı temel ilkelere bağlı kalarak oluşturulmaktadır. Bu ilkeler; birlik, genellik, yıllık olma,

⁸ Süleyman Ulutürk, “Avrupa Birliği bütçesi”, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Antalya, Ezgi Kitabevi, 1. Bası, 2003, s. 100.

denklik ve açıklıktır. Özellikle denklik ilkesi büyük önem arz etmektedir. Zira bu ilke gereğince AB bütçesinin harcama toplamı, gelirlerine eşit olmak zorundadır. Bütçe açığının olduğu durumlarda borçlanma söz konusu değildir.¹⁰

AB bütçesi, Birliğin genişleme ve derinleşme süreçleri üzerinde hem ekonomik hem de siyasi olarak çok büyük öneme ve etkiye sahiptir. Bütçenin büyüklüğü, gelir ve gider kalemlerinin yapısı ve fonların tahsisi, AB'nin kurumsal ve siyasi pek çok sürecinin kaynağını teşkil eden çatışma ve uzlaşma alanlarını açıklayan ve Birliğin politika önceliklerini tanımlayan bir niteliktedir.¹¹

Standart uluslararası kuruluşlarda var olan ve üyelerce sağlanan katkılarla bütçenin finanse edilmesini öngören sistemin aksine, AB'de bütçe kendi öz kaynaklarına sahiptir. Öz kaynaklar sistemi, üye ülkelerin yetkili organlarının ayrıca karar almasına gerek kalmaksızın, AB bütçesinin finansman kapsamına giren gelirleridir. Bir başka deyişle bu sistem, üye ülke otoritelerinin ayrı bir kararına gerek kalmadan bütçeyi finanse etmek amacıyla Birliğe ödenmesi başta kabul edilen vergi karakterindeki gelirlerden oluşmaktadır.¹²

Öz kaynaklar sistemine göre Birliğin bir mali yıl içinde yapabileceği toplam harcamayı, Birliğin toplam Gayri Safi Milli Hasılasının (GSMH) Avrupa Konseyi kararı ile tespit edilen belirli bir yüzdesi oluşturmaktadır.¹³ Üye ülkelerin GSMH'si toplamına uygulanabilecek tavan oranı yıllar itibariyle artarak 2001 yılında %1,27 olarak uygulanırken, bu oran 2002 yılından itibaren ise %1,24 olarak belirlenmiştir.¹⁴ Başka bir ifadeyle, Birliğin 2007-2013 döneminde yıllar itibariyle

⁹ Maciek Cieslukowski, "AB Genel Bütçesinin Gelir ve Giderleri, Üye Devletlerin Katkıları", **Seçilmiş Bazı AB Ülkelerinde Mali Gelişmeler**, Ankara, Gazi Kitabevi, Ekim 2009, s. 71.

¹⁰ Süleyman Ulutürk, 2003, s. 100-102.

¹¹ Hakan Üzeltürk, **Avrupa Birliği'nin Bütçesi ve Türkiye'deki Bütçe Sisteminin AB'ye Uyum**, Kitap 24, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2004, s. 12.

¹² Nurettin Bilici, **Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1. Bası, 1997, s. 34.

¹³ Semih Bilge, "Avrupa Birliği Bütçe Sistemi ve Son Dönem AB Bütçeleri Üzerine Genel Değerlendirmeler", **Türk ve AB Bütçelendirme Süreçlerinin Karşılaştırılmalı Değerlendirilmesi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009, s. 426.

¹⁴ Nurettin Bilici, 2012, s. 138.

toplam geliri, yıllar itibariyle üye ülkelerin GSMH'si toplamının %1,24'ünden daha fazla olamaz.

Ortak politikaların finansmanı amacıyla oluşturulan AB bütçesinin 2012 yılı büyüklüğü 129,1 milyar avrodur. AB bütçesinin 1988 yılı büyüklüğü 44 milyar ECU idi. Rakamlardaki artış, AB içindeki bütünleşmenin daha ileri boyutlara taşınmasının ve AB'nin üye sayısının artmasının bir sonucudur.¹⁵

1.1. Bütçe Gelirleri

AB bütçesinin finansmanı, oluşturulan öz kaynaklarla yapılmaktadır. Birliğin öz kaynakları beş gelir kaleminden oluşmaktadır: *Gümrük vergisi, Tarım vergileri ve şeker vergileri (tarımsal vergiler), Katma değer vergisi payı, Gayri safi milli gelir payı ve Diğer gelirlerdir*. Söz konusu gelirleri toplama görevi üye ülkelere bırakılmıştır. Üye ülkeler öz kaynaklar sistemi uyarınca öngörülen bu gelirleri AB adına toplar ve bu tutarları aylık olarak ilgili üye ülkenin Hazine'sinde veya Merkez Bankası'nda Avrupa Komisyonu adına açılan hesaba kaydeder.

Geleneksel öz kaynaklar, gümrük vergisi ile tarımsal vergilerden oluşmaktadır. (Bunlar birinci ve ikinci öz kaynak diye de anılmaktadır.) Bilindiği üzere AB içinde oluşturulan Gümrük Birliği ile üye ülkeler arasındaki gümrükler kaldırılmış, üçüncü ülkelere karşı da Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) oluşturulmuştur. Geleneksel öz kaynaklar (gümrük vergisi, tarımsal vergiler), üçüncü ülkelere ithalat yapan üye ülkeler tarafından, OGT ile belirlenen oran nispetinde toplanmaktadır.

Üçüncü öz kaynak, katma değer vergisi payından oluşmaktadır. Katma Değer Vergisi (KDV), AB'nin ortak harcama vergisidir. Üye olmanın koşullarından bir tanesi de, harcama vergisi olarak KDV'yi kabul etme zorunluluğudur. Üye ülkeler, KDV matrahının %0,30'unu 12 taksit halinde Brüksel'e göndermektedirler.

¹⁵ ibid, s. 137.

Gayri safi milli gelir payı, AB bütçesinin dördüncü öz kaynağıdır. Dördüncü öz kaynak uygulaması, 1988 bütçe reformu ile başlatılmıştır. Hedeflenen bütçe büyüklüğünün diğer öz kaynaklarla karşılanamayan kısmı, gayri safi milli gelir payı olarak toplanmaktadır.

Diğer gelirleri ise kitap-yayın satışından sağlanan gelirler, gecikme faizi-banka faizi gelirleri, Komisyonun kestiği cezalar ve kira gelirleri gibi farklı gelirler oluşturmaktadır.¹⁶

1998 yılında AB Genel Bütçe gelirlerinin %57'si katma değer vergisine dayalı gelirlerden, %28'i geleneksel öz kaynaklardan (gümrük ve tarım vergileri), yaklaşık %11'i üye ülkelerden sağlanan GSMH payından ve %4'ü diğer gelirlerden oluşmakta iken 2013 yılında söz konusu oranların sırasıyla %12, %13, %74 ve %1 olması beklenmektedir.¹⁷ Görüleceği üzere üye ülkelerden sağlanan GSMH payının AB Genel Bütçe gelirleri içindeki payı oldukça artmış ve %11 düzeylerinden %74 seviyelerine yükselmiştir.

GSMH'den alınan payların Birlik bütçesinin en önemli gelir kaynağı olması beraberinde üye ülkelerin Birliğe tahsis edilen mali kaynaklar üzerinde daha fazla söz sahibi olmak ve bu mali kaynakları kendi ulusal çıkarları doğrultusunda yönlendirmek istemelerini getirmiştir. 2005 yılı Haziran ayında yaşanan bütçe krizleri ve 2007-2013 Mali Planının ancak uzun süren tartışmalar sonrası kabul edilmesi bu sürecin en belirgin kanıtıdır.¹⁸

2010 yılı AB Genel Bütçe gelirlerinin %74'ü üye ülkelerden sağlanan GSMH payından, %11,5'i geleneksel öz kaynaklardan (gümrük ve tarım

¹⁶ ibid, s.146-148.

¹⁷ European Commission, **The EU Own Resources System**, http://ec.europa.eu/budget/reform/issues/article_5959_en.htm, 21 Aralık 2011.

¹⁸ Semih Bilge, 2009, s. 427.

vergileri), %13,5'i katma değer vergisine dayalı gelirlerden ve %1'i diğer gelirlerden oluşmaktadır.¹⁹

1.2. Avrupa Birliği Mali Planları

AB'yi oluşturan ve üye ülkelerin kurumlarından bağımsız olarak faaliyet gösteren Birlik kurumlarının harcamaları ve Birliğin kendi politikaları gereği yapmakta olduğu harcamalar yedi yıllık bir plan çerçevesinde hazırlanan yıllık bütçelerle düzenlenmektedir.²⁰

Mali planlar, bütçe harcamalarının üst sınırını belirlemekte ve harcamaların gelecek yıllar için olası dağılımlarını öngörmektedir. Buradaki asıl amaç öncelikle bütçede harcamaları kontrol altına alarak, bütçe disiplini sağlayabilmektir. Mali planların ilk uygulandığı 1988 yılından günümüze üç mali plan uygulanmış ve dördüncü dönem kabul edilmiştir.

Tablo 2: Avrupa Birliği Mali Planları Büyüklükleri

Adı	Dönemi	Toplam Büyüklüğü (Milyar Avro)
I.Mali Plan	1988-1992 Dönemi (5 yıl)	264
II.Mali Plan	1993-1999 Dönemi (7 yıl)	505
III.Mali Plan	2000-2006 Dönemi (7 yıl)	640
IV.Mali Plan	2007-2013 Dönemi (7 yıl)	862

Genel Toplam : 2.271

Kaynak: Nurettin Bilici, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, Seçkin Yayınları, 5.Baskı, 2012, s. 139.

Mali planlar Birliğin belirli bir dönem için harcama sınırlarını gösterdiğinden aynı zamanda izlenecek ortak politikaların geleceğe ait projeksiyonu

¹⁹ Nurettin Bilici, 2012, s. 148.

²⁰ European Commission, **History of the Budget (1988-1992)**, http://ec.europa.eu/budget/reform/history/history1988_en.htm, 5 Ocak 2012.

niteliğindedir. Bütçe harcamaları, Birliğin ortak politikalarının yürütülebilmesi ve uygulayarak devamlılığını sağlayabilmesi açısından son derece önemlidir.²¹

2007-2013 dönemi yedi yılın rakamlarını içerecek Dördüncü Mali Planla ilgili, Komisyon Şubat 2004'te hazırladığı taslakta, 2004'te 100 milyar avro (GSYH'sinin %1'i) civarında olan bütçe büyüklüğünün, 2013 yılında 143 milyar avroya (GSYH'sinin %1,15'e) çıkarılmasını önermiştir. Birlik bütçesine en fazla katkı sağlayan altı ülke (Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya ve İsveç) Birlik bütçesinin, AB GSYH'sinin %1'i ile sınırlı kalması yönünde Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonu nezdinde çaba sarf etmişlerdir. Uzun tartışmaların arkasından, 15-16 Aralık 2005 tarihlerinde yapılan AB Zirve Toplantısında Dördüncü Mali Plan üzerinde anlaşmaya varılabılmıştır. Bu anlaşma ile yedi yıl için üye ülkelerin GSMH'lerinin %1,045'ine karşılık gelen 862,4 milyar avro üzerinde uzlaşmıştır.²²

Dördüncü Mali Plan döneminde geçmiş planlara kıyasla bütçe giderlerinin başlıkları değiştirilmiş ve bu alanda reform yapılmıştır. Mali planlarla belirlenen harcama kalemleri temelde AB'nin amaç ve politikalarına hizmet eden araçlar olarak düşünülmelidirler. Bu çerçevede, harcama kalemlerindeki bu değişiklik temelde iki amaca hizmet etmektedir: Bunlardan birincisi AB'nin küresel ortamda etkisinin arttırılması ve AB'nin uluslararası arenada daha güçlü bir aktör olarak yerini almasıdır. İkincisi ise, genişleme sonrasında kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasının ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasıdır.²³

Geçmiş planlarda yer alan harcama başlıkları aşağıda yer almaktadır:²⁴

- Tarım politikası harcamaları,
- Yapısal harcamalar,

²¹ Semih Bilge, 2009, s. 427.

²² Nurettin Bilici, 2012, s. 141.

²³ Semih Bilge, 2009, s. 428.

²⁴ European Commission, **General Budget of the European Union for the Financial Year 2005**, http://ec.europa.eu/budget/library/publications/budget_in_fig/syntchif_2005_en.pdf, 5 Aralık 2011.

- İç politika harcamaları,
- Dış politika harcamaları,
- İdari harcamalar,
- Katılım öncesi yardımlar,
- Rezervler.

Avrupa Komisyonu tarafından 2007-2013 dönemi için oluşturulan yeni mali planda altı harcama başlığı bulunmaktadır.²⁵ Bunlar;

- Sürdürülebilir kalkınma,
 - a. Büyüme ve istihdam için rekabet edebilirlik,
 - b. Büyüme ve istihdam için uyum,
- Doğal kaynakların korunması ve yönetimi,
- Vatandaşlık, özgürlük, güvenlik ve adalet,
 - a. Özgürlük, güvenlik ve adalet,
 - b. Vatandaşlık,
- Küresel bir aktör olarak Avrupa Birliği,
- İdare,
- Telafiler'dir.

²⁵ European Commission, **The EU Budget in Detail**, http://ec.europa.eu/budget/budget_detail/index_en.htm, 6 Aralık 2011.

Bütçe harcama başlıklarını kısaca açıklayalım:

(i) *Sürdürülebilir Kalkınma*: Birliğin sosyal ve kültürel anlamda yıllar yılı sürekli kalkınmasına destek sağlamak amacıyla yapılacak harcamaların gösterildiği kısımdır. İki ana kalemden oluşmaktadır.

a. *Büyüme ve İstihdam İçin Rekabet Edebilirlik*: Lizbon Stratejisi kapsamında öncelikli ve geliştirilmesi gerekli alanlar olarak tanımlanan araştırma geliştirme, eğitim öğretim, Trans Avrupa ağlarının güvenliği ve çevresel sürdürülebilirliği, bütünleşmiş tek pazarın desteklenmesi ve sosyal politika gündeminin uygulanması gibi alanların finansmanı için ayrılmış mali kaynaklardan oluşmaktadır.

b. *Büyüme ve İstihdam İçin Uyum*: Birlik üyesi ülkeler ile bölgelerarası eşitsizlikleri gidermek amacıyla bu faaliyet başlığı altında yardımlar yapılmaktadır. Bu gider kalemi “Yapısal Fonlar” ve “Uyum Fonu” olmak üzere iki alt başlıktan oluşmaktadır.

(ii) *Doğal kaynakların Korunması ve Yönetimi*: Bu başlık kapsamında temel unsurlar Ortak Tarım Politikası, Kırsal Kalkınma Politikası ve Balıkçılık Politikasıdır. Bu başlık altındaki harcamaların büyük bölümü bu üç unsurdan kaynaklanmaktadır. Komisyon ayrıca, çevre ile ilgili hususlara da büyük önem vermekte ve bu alandaki finansmanın artırılmasını istemektedir.

(iii) *Vatandaşlık, Özgürlük, Güvenlik ve Adalet*: Birliğin adalet, güvenlik ve özgürlük bakımından ileri düzey bir duruma gelmesini sağlamak amacıyla izlenen politikaların finansmanı bu kalemden karşılanmaktadır.²⁶ Birlik kültürünün temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesini hedefleyen bu başlık, “Özgürlük, Güvenlik ve Adalet” ile “Vatandaşlık” olmak üzere iki alt başlıktan oluşmaktadır.

²⁶ European Commission, **European Union Public Finance**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, Fourth Edition, 2008, s. 264.

(iv) *Küresel Bir Aktör Olarak AB*: AB'nin gerek ekonomik gerek siyasi konularda ve bu hususların dışında kendi çevresinde ve dünya coğrafyasının her alanında barış, demokrasi, yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve modernleşme gibi başlıklarda küresel bir aktör olarak rol almasını içermektedir. Bu gider kalemi, Katılım Öncesi Mali Araç, Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı, Kalkınma İşbirliği Aracı, Ekonomik İşbirliği Aracı, İnsani Yardım Aracı, Makro Finansal Yardım Aracı, İstikrar Aracı, Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası ve Acil Yardım Rezervi olmak üzere dokuz temel bileşenden oluşmaktadır.

(v) *İdari Harcamalar*: Birliğin ortak politikalarını gerçekleştirebilmek ve cari masraflarını karşılayabilmek için katlandığı harcamalardan oluşmaktadır. Bu harcamalara personel giderleri, bina ve teçhizat alımları, kırtasiye giderleri gibi harcamalar örnek olarak gösterilebilir.

(vi) *Telafler*: Yeni üye ülkelerin Birliğe kabul edildikleri ilk üç yılda pozitif bir bütçe dengesi tutturmalarından emin olmak için sağlanan geçici kaynaklardır. 2007 yılında Birliğe üye olan Romanya ve Bulgaristan'a üyeliklerinin ilk üç yılında yapılan telafi ödemeleri bu kalem altında izlenmektedir.²⁷

2007-2013 dönemi mali planına göre altı harcama başlığı arasındaki dağılım aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

²⁷ ibid, s. 268-276.

Tablo 3: 2007-2013 Dönemi (7 Yıl Toplamı) Ödeneklerin Dağılımı

	Milyar Avro	%
Sürdürülebilir kalkınma	380	44,00
Doğal kaynakların korunması ve yönetimi	367	43,10
Vatandaşlık, özgürlük, güvenlik ve adalet	10	1,20
Küresel bir aktör olarak Avrupa Birliği	50	5,80
İdari harcamalar	50	5,80
Telifler	0,5	0,10
TOPLAM	862	100,00

Kaynak: Nurettin Bilici, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, Seçkin Yayınları, 5.Baskı, 2012, s. 150.

Not: Kusuratlara dikkate alınmamıştır.

2011 yılı AB bütçesinin bu kalemler arasındaki dağılımını ise %45,4 ile sürdürülebilir kalkınma, %42 ile doğal kaynakların korunması ve yönetimi, %1,2 ile vatandaşlık, özgürlük, güvenlik ve adalet, %5,7 ile küresel bir aktör olarak Avrupa Birliği, %5,6 ile idari harcamalar ve %0,1 ile telifler oluşmaktadır.²⁸

2. Avrupa Birliği Bütçesinden Üye Ülkelere Sağlanan Mali Yardımlar

AB bütçesinden üye ülkelere OTP ile Uyum Politikası çerçevesinde yardım yapılmaktadır. Bölgesel ve yapısal politikalardan oluşan OTP ve Uyum Politikası aynı zamanda AB bütçesini etkileyen iki temel ortak politikadır. Bu politikalara ayrılan kaynak AB bütçesinin yaklaşık %78'ini oluşturmaktadır.²⁹Bir başka ifadeyle AB bütçesinin yaklaşık %78'i üye devletlere geri dönmektedir.

²⁸ Nurettin Bilici, 2012, s. 150.

²⁹ Nagihan Oktayer, "Enlargement of the EU in the Context of Turkey's Accession: Budgetary Issues, Issue" No: 2008/376, Ankara, **Turkish Republic Ministry of Finance Strategy Development Unit**, February 2008, s. 19.

2.1. Ortak Tarım Politikası Kapsamında Sağlanan Mali Yardımlar

Ortak Tarım Politikası, AB’de tarım ürünlerinin üretilmesi, alınıp satılması ve işlenmesini düzenleyen kurallar ve mekanizmalar bütünüdür. Kırk yılı aşkın bir süredir uygulanan bu politika, AB’nin en önemli ortak politikasıdır. AB’nin 27 üye ülkesinde yaşayan nüfusun yaklaşık %60’ının kırsal alanda yaşaması ve bu bölgelerin AB topraklarının %90’ını oluşturması, kırsal kalkınmayı hayati öneme sahip bir politika haline getirmiştir. OTP doğrudan Kurucu Antlaşma’da yer alan bir politikadır. OTP, AB’nin tarım ekonomisinin gelişimi için temel politika çerçevesini oluşturmaktadır.³⁰

OTP ilk uygulandığı dönemden bugüne birçok değişikliğe uğramıştır. AB, OTP’nin tek bir belge ile düzenlenmesi için 21 Haziran 2005 tarihli ve 1290/2005/AT sayılı Avrupa Konseyi Tüzüğü’nü kabul etmiştir. Söz konusu Tüzük Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu’nu ortadan kaldırarak yerine yeni iki fonu kurmuştur. Bunlar, *Avrupa Tarımsal Garanti Fonu* ve *Avrupa Kırsal Kalkınma Tarımsal Fonu*’dur. OTP bu iki fonla desteklenmektedir.³¹

Avrupa Tarımsal Garanti Fonu’yla üye ülkeler ve Avrupa Komisyonu’nun işbirliği içinde, çiftçilere yapılan doğrudan ödemelerin, tarım ürünlerinin üçüncü ülkelere ihracında yapılacak fiyat desteklemelerinin, tarımsal fiyatların düzenlenmesine ilişkin fiyat müdahalelerinin, şeker endüstrisinde gerçekleştirilecek yapısal düzenlemelerin ve tarım politikasına ilişkin bilgilendirme faaliyetlerinin finanse edilmesi hedeflenmektedir.

Avrupa Kırsal Kalkınma Tarımsal Fonu ile de tarım sektörünün rekabet edebilirliğinin artırılması, çevre ve doğal alanların korunması ve kırsal bölgelerdeki hayat standartlarının yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Bu Fon’dan yapılacak harcamalar üye ülkeler ve Komisyon’un işbirliği içinde kullanılabilir.

³⁰ European Commission, The Common Agricultural Policy Explained, http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_en.pdf, 6 Kasım 2011.

³¹ European Commission, The Common Agricultural Policy Explained, 6 Kasım 2011.

AB, 27 Haziran 2006 tarihli ve 1198/2006 sayılı Konsey Tüzüğü ile Balıkçılık için Yönlendirme Finansal Aracı'nı ortadan kaldırarak *Avrupa Balıkçılık Fonu*'nu kurmuştur. Avrupa Balıkçılık Fonu, 2007-2013 dönemi için ortak balıkçılık politikasının amaçlarının gerçekleştirilmesini hedeflemektedir. Bu Fon, bölgesel kalkınma ve ortak balıkçılık politikalarının şekillendirilmesinde etkin rol oynamaktadır.

2007-2013 döneminde OTP, kırsal kalkınma, çevre ve balıkçılık politikalarının yer aldığı “Doğal Kaynakların Yönetimi ve Korunması” gider kalemi için AB bütçesinden 367 milyar avro ödenek tahsis edilmiştir. AB'nin kuruluş yıllarında bütçenin tamamına yakını tarım harcamalarına ayrılmakta iken uygulanan politikalara paralel olarak bu oran son yedi yıllık Mali Plan döneminde (2007-2013) %43,1'e düşmüştür. Bu şekilde tarım harcamaları ilk kez yapısal harcamaların gerisine düşmüştür.³²

2011 yılı AB bütçesinde Doğal Kaynakların Yönetimi ve Korunması gideri için toplam 59,5 milyar avro kaynak ayrılmıştır. 2011 yılı bütçesinde söz konusu gider kaleminin payı %42 olmuştur.³³

2.2. Uyum Politikası Kapsamında Yapılan Mali Yardımlar

Uyum Politikası'nın temel amacı AB içindeki sosyal ve ekonomik farklılıkları gidermektir. AB bu amaçla iki temel araç kullanmaktadır. Bunlar, *Yapısal Fonlar* ve *Uyum Fonu*'dur. Bu Fon'lar bölgesel farklılıklarla başa çıkmak ve bölgesel kalkınmayı desteklemek için kullanılmaktadır. 2007-2013 döneminden itibaren bütçenin yapısı değiştiği gibi Uyum Politikası'nın yapısında kullanılan araçlar da değişmiştir.³⁴

³² Nurettin Bilici, 2012, s. 154.

³³ ibid, s. 150.

³⁴ Nagihan Oktayer, “Regional Policy and Structural Funds in the European Union: The Problem of Effectiveness”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C:7, Sayı:1, Ankara, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Güz 2007, s. 113.

2.2.1. Yapısal Fonlar

2007 yılından önce Yapısal Fonlar; Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu-Yönlendirme Bölümü ve Avrupa Balıkçılık Fonu'ndan oluşmaktaydı. Yeni dönemde ise Yapısal Fonlar sadece *Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu* ve *Avrupa Sosyal Fonu*'ndan oluşmaktadır.

Üye devletlerin bölgesel kalkınmasını teşvik etmek ve yakınsama sürecini güçlendirmek AB'nin en önemli amaçları arasındadır. Bu amaca ulaşabilmek için yıllar boyunca çeşitli politika önlemleri geliştirilmiştir. Birliğin bu amaca ulaşmak için kullandığı en bilinen aracı Yapısal Fonlar'dır.³⁵

Yapısal Fonlar'ın ilki olan *Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu*, 1975 yılında oluşturulmuş olup Birliğin bölgeleri arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikleri azaltmayı amaçlamakta ve en az gelişmiş bölgelerin kalkınması için mali destek sağlamaktadır. Bu Fon, geri kalmış bölgelerde istihdamı artıracak verimli yatırımları, yapısal değişimi sağlayabilecek, istihdam yaratacak ve durgunluğa girmiş bölgeleri canlandıracak alt yapı yatırımlarını; yerel kalkınmayı tetikleyebilecek içsel tedbirleri ve küçük-orta ölçekli işletmeleri; geri kalmış bölgelerde istihdam ve kalkınmayı hedefleyen sağlık ve eğitim programlarını finanse etmektedir.³⁶

Fona ayrılan paranın çok önemli kısmı, kişi başına GSMH'si Topluluk GSMH'sinin %75'inin altında kalan bölgelere tahsis edilmektedir. Bu fondan İrlanda, İspanya, Yunanistan, Portekiz'in çoğu bölgeleri ile Almanya'nın Doğu'da kalan bölgeleri yararlanmıştır. 2007 yılından itibaren ise Fon daha çok yeni üye olan 12 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi bölgelerini finanse edecektir.³⁷

³⁵ Nagihan Oktayer, 2008, s. 30.

³⁶ Council Regulation, "1080/2006 of the 5 July 2006 on the European Regional Development Fund and Repealing Regulation", No: 1783/1999, **Official Journal**, L 120, 8 Şubat 2012.

³⁷ Nurettin Bilici, 2012, s. 151.

Yapısal Fonlar'ın ikincisi olan *Avrupa Sosyal Fonu* ise 1958 yılında oluşturulmuş olup, üye devletler arasındaki refah ve yaşam koşulları arasındaki farklılıkların azaltılması suretiyle ekonomik ve sosyal uyumun gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Avrupa İstihdam Stratejisi ve İstihdam Politikaları Tüzüğüne bağlı olarak eğitim, istihdam ve emek mobilizasyonunun artırılması ve yeni iş olanaklarının yaratılması için yapılacak yardımlar bu Fon'dan karşılanmaktadır.³⁸

2.2.2. Uyum Fonu

Uyum politikasının Yapısal Fonlardan sonraki bir diğer aracı Uyum Fonu'dur. Uyum Fonu, ayrı bir fon olarak 1987 yılında kurulmuş ve Birliğin en az gelişmiş üyelerine yönelik olarak AB genelinde ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumu hızlandırmak amacıyla Maastricht Antlaşması'nın bir parçası olarak 1993 yılında kurumsallaşmıştır. Antlaşma, uyumu “çeşitli bölgelerin kalkınma düzeyleri arasındaki farkın azaltılması” olarak tanımlamıştır. Fon kapsamında Maastricht kriterlerine uyum sağlamakta zorlanan ve kişi başı başına düşen GSMH'si Topluluk ortalamasının %90'ından az olan üye ülkeler desteklenmektedir. Mart 2000 tarihinde, Lizbon Zirvesi'nde ortaya konulan stratejiyle, uyum politikasının özellikle rekabet edebilirlik, ekonomik reform, istihdam, sosyal içerme ve fırsat eşitliği, eğitim, araştırma, yenilikçilik, bilgi toplumu, çevre ve sürdürülebilir kalkınma alanlarına önemli katkı sağlaması hedeflenmiştir.³⁹

1993 yılından bu yana kritere uyan 4 ülke (İspanya, Portekiz, Yunanistan, İrlanda) önemli tutarlarda mali yardım sağlamışlardır.⁴⁰ 2007-2013 dönemi için Uyum Fonu, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, İspanya, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan'ı kapsamaktadır.

³⁸ Nagihan Oktayer, 2008, s. 31.

³⁹ Celil Yaman, “Avrupa Birliğinde Uyum Politikası ve Uyum Politikasının Bir Aracı Olarak Uyum Fonu”, Ankara, **DPT Yayınları**, Yayın No: 2800, 2009, s. 81.

⁴⁰ Nurettin Bilici, 2012, s. 152.

2007-2013 döneminde Uyum Politikası'na ilişkin yukarıda açıklanan Fonlar üç amaca yönelik olarak tahsis edilmektedir. Bunlar, *Yakınsama, Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İstihdam* ile *Avrupa Bölgesel İşbirliği* amaçlarıdır.

Yakınsama amacı, Birlik'teki en az gelişmiş üye ülke ve bölgelere yönelik olarak büyüme odaklı ortamın oluşturulmasını ve geliştirilmesini hedeflemektedir. Yakınsama amacı kapsamına kişi başına düşen GSMH'si AB ortalamasının %75'inden az olan 18 üye ülke içerisindeki 84 bölge ve 154 milyon kişi girmektedir.

Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İstihdam amacı, Yakınsama kapsamına girmeyen bölgelerde rekabet kapasitesinin artırılmasını ve yüksek istihdamı hedeflemektedir. Bu amaca ilişkin olarak kalkınma programları uygulanarak, yenilikçiliğin, bilgi toplumunun ve girişimciliğin geliştirilmesi sağlanarak ilgili bölgelerde ekonomik değişim sağlanacaktır. Daha sonra bu bölgelerde insan kaynaklarına yatırım yaparak ve işgücünün uyum yeteneğini yükselterek daha fazla ve daha iyi iş olanakları oluşturulacaktır. 27 üyeli AB'de 19 üye devlet içerisindeki 168 bölge ve bu bölgede yaşayan 314 milyon insan bu kapsama girmektedir.

Avrupa Bölgesel İşbirliği amacı ile bölgelerarası işbirliğinin artırılması, yerel ve bölgesel girişimlere destek verilmesi ve uluslararası işbirliğinin güçlendirilerek bütünleşmiş bölgesel kalkınmanın desteklenmesi yoluyla sınırlar arası işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. AB'nin sınır bölgelerinde yaşayan 181,7 milyon kişi (AB nüfusunun %37,5'i) ve 13 uluslararası işbirliği bölgesi bu kapsama girmektedir.⁴¹

EK 1'de 2007-2013 döneminde Uyum Politikası kapsamında üye ülkelere ne kadar yardım yapılacağı gösterilmektedir.

⁴¹ European Commission, **Regional Policy**, http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/object/index_en.htm, 13 Aralık 2011.

EK 1’de görüldüğü üzere Uyum Politikası kapsamında 2007-2013 döneminde en fazla yardımı Polonya, İspanya ve İtalya almaktadırlar. Yapısal Fonlar Birlik üyesi ülkelerin ekonomik durumunun iyileşmesinde önemli bir mali araç konumundadır. 2007-2013 döneminde yeni üye ülkelere bu Fonlar’ın önemli bir kısmının aktarılması, bu ülkelerde büyük olasılıkla daha yüksek büyüme oranlarının sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Eğer bu ülkelerde mikro ve makro ekonomik koşullar ekonomik büyüme için elverişli olursa, yeni üye ülkeler için Yapısal Fonlar’ın önemli bir yardımı olacağı söylenebilir.⁴²

2007-2013 döneminde Uyum Politikası için tahsis edilen ödenegin, 282,8 milyar avrosu Yakınsama amacına, 55 milyar avrosu Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İstihdam amacına ve 8,7 milyar avrosu Avrupa Bölgesel İşbirliği amacına tahsis edilmiştir. Bir başka ifadeyle 2007-2013 döneminde Uyum Politikası için tahsis edilen ödenegin %81,5’i Yakınsama’ya, %16’sı Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İstihdam’a ve %2,5’i Avrupa Bölgesel İşbirliği’ne ayrılmıştır.⁴³

Uyum Politikasına ilişkin mali araçlar yeni sınıflandırmada Sürdürülebilir Kalkınma ana gider başlığının Büyüme ve İstihdam İçin Uyum alt başlığı altında yer almaktadır. 2007-2013 döneminde bu kapsamda 347,4 milyar avro ödenek taahhüt edilmiştir. AB’deki yapısal politikaların en önemli hedeflerinden birinin Birlik genelindeki bölgesel farklılıkları azaltmak ve ekonomik büyümeyi hızlandırmak olması Birlik bütçesindeki en büyük payın bu gider kalemine ayrılmasına neden olmuştur.

Tablo 4’te de görüldüğü üzere 2007-2013 hibelerinden en çok net transfer sağlayan ülkeler arasında olan İspanya 31.536 milyon avro, Portekiz 19.147 milyon avro, Yunanistan 18.217 milyon avro ve İrlanda 815 milyon avro tutarında mali yardım sağlamışlardır.

⁴² Nagihan Oktayer, Güz 2007, s. 113.

⁴³ European Commission, **Funds Available,** http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/fonds/index_en.htm, 13 Aralık 2011.

Tablo 4: 2007-2013 Hibelerinden Net Transfer Sağlayan Bazı Üye Ülkeler

Ülke	Toplam Tutar (Milyon avro)	Yıllık Tutar (Milyon Avro)
İspanya	31.536	4.504
Portekiz	19.147	2.735
Yunanistan	18.217	2.602
İrlanda	815	116

Kaynak: Nurettin Bilici, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, Seçkin Yayınları, 5.Baskı, 2012, s. 141.

II. Üçüncü Ülkelere Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları

AB ilişki içerisinde olduğu bazı ülkelere veya ülke gruplarına mali yardımlar yapmaktadır. Yardım yapılan ülkeler arasında Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri, Akdeniz Ülkeleri, Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri ile Asya ve Latin Amerika Ülkeleri yer almaktadır. Bu yardımlar ya genel bütçe ya da AYB gibi kredi kaynakları vasıtasıyla yapılmaktadır.

AB mali yardımlarından hibe şeklinde yapılan yardımların %5-7 civarındaki kısmı, AB üyesi olmayan ülkelere yapılmaktadır. AB kredi kaynaklarının ise, %7-12 civarındaki kısmı üçüncü ülkelere verilmektedir. Üçüncü ülkelere verilen AYB kredilerinin bir kısmı, genel bütçe garantisi altında verilmektedir. Bunun anlamı, borcu alan üçüncü ülkenin bunu geri ödeyememesi halinde, geri ödeme genel bütçe kaynaklarından yapılmaktadır. Verilen krediler, bazen faiz indirimli olarak yapılmakta, eksik alınan faizler de genel bütçe kaynaklarından AYB'ye ödenmektedir.⁴⁴

2007-2013 dönemi AB bütçesi gider kalemlerinden biri olan “Küresel Bir Aktör Olarak AB” kapsamında katılım öncesi yardımlar ve diğer üçüncü ülkelere sağlanan yardımlar yapılmaktadır. Nitekim, 2007-2013 döneminde küresel aktör

⁴⁴ Nurettin Bilici, 2012, s. 155-156.

olarak AB gider kalemine toplam 50 milyar avro ayrılmıştır. Söz konusu tutarın bütçedeki payı %5,8'dir. Bütçe harcamalarının %94'ün üzerindeki kısmı üye ülkelerde kalmakta, geri kalan %6 civarındaki kısmı ise, çok sayıda ülkeye AB'ye yakınlıkları ölçüsünde dağıtılmaktadır.⁴⁵

2007-2013 dönemi Mali Planı'yla birlikte dış ülkelere Birlik bütçesinden yapılan yardımlarda kullanılan mali araçlarda bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda, Birliğin *Akdeniz Ekonomik Kalkınma Programı (Mediterranean Economic Development Programme-MEDA)* mali yardımı ve *Bağımsız Devletler Topluluğu İçin Teknik Yardım* yerine yeni mali araçlar oluşturulmuştur.

1995-1999 yıllarını kapsayan MEDA-I ile başlatılan ve 2000-2006 yıllarını kapsayan MEDA-II ile geliştirilen kalkınma programından Türkiye, Cezayir, Fas, Filistin, Güney Kıbrıs, İsrail, Lübnan, Malta, Mısır, Suriye ve Tunus faydalanmıştır. Ancak, Türkiye'nin 2002 yılından itibaren kendisi için oluşturulan katılım öncesi mali yardım aracından yararlanması, Güney Kıbrıs ve Malta'nın da 2004 yılında Birliğe üye olması nedeniyle bu ülkeler program kapsamından çıkarılmışlardır.

Bağımsız Devletler Topluluğu İçin Teknik Yardım ise Rusya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan için geliştirilmiş ve bu ülkelerde demokratikleşmeyi, pazar ekonomisinin gelişmesini hedeflemiştir.

MEDA Programları ve Bağımsız Devletler Topluluğu İçin Teknik Yardım Programı, Dördüncü Mali Planla birlikte sonlandırılmış ve bunların yerine *Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı* getirilmiştir. 2007 yılından itibaren uygulanmaya başlanan ve 2007-2013 dönemi için AB bütçesinden 11,2 milyar avro kaynak ayrılan Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı'ndan faydalanacak ülkeler şunlardır: Cezayir, Fas, Filistin, İsrail, Lübnan, Mısır, Suriye, Tunus, Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Ürdün ve Libya.

⁴⁵ Nurettin Bilici, 2012, s. 155.

AB tarafından, MEDA-I kapsamında 3,4 milyar avro, MEDA-II kapsamında 5,4 milyar avro, Bağımsız Devletler Topluluğu İçin Teknik Yardım kapsamında ise 3,1 milyar avro, toplamda 11,9 milyar avroluk yardım yapılmıştır. Aynı dönemde AYB'den MEDA kapsamında 2 milyar avro ve Bağımsız Devletler Topluluğu İçin Teknik Yardım kapsamında da 500 milyon avro kredi kullanılmıştır.⁴⁶

AB, 2007-2013 döneminde Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı yanı sıra birçok mali aracı birleştirerek oluşturduğu *Kalkınma İşbirliği Aracı*'ni uygulamaya koymuştur. Kalkınma İşbirliği Aracı kapsamında; Asya ülkelerine (Afganistan, Bangladeş, Budan, Çin, Endonezya, Filipinler, Hindistan, Kamboçya, Kazakistan, Kırgızistan, Laos, Malezya, Maldivler, Moğolistan, Myanmar, Nepal, Özbekistan, Pakistan, Sri-Lanka, Tayland ve Vietnam) ile Körfez ülkelerine (İran, Irak ve Yemen) yardım yapılmaktadır. 2007-2013 döneminde Kalkınma İşbirliği Aracı için ayrılan toplam ödenek 16,9 milyar avrodur.⁴⁷

Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelere yönelik yardımların yapıldığı *Avrupa Kalkınma Fonu*, genel bütçenin dışında kalmakta iken Dördüncü Mali Planın kabulü ile 2008'den itibaren AB bütçesine dahil edilmiştir. Bu Fona ilave olarak adı geçen ülkelere AKF kaynaklarından tavizli kredi ve AYB öz kaynaklarından özel koşullu kredi yardımları da yapılmaktadır. 1964-2006 yılları arasını kapsayan 40 yılı aşkın süre boyunca bu ülkelere 50 milyar avro civarında hibe yardımı yapılmıştır. 2007-2013 döneminde yapılmakta olan yardımların tutarı ise yıllık bazda 3 milyar avro civarına çıkarılmıştır.⁴⁸

Aşağıdaki tabloda AB'nin üçüncü ülkelere yönelik 2007-2013 döneminde yapmakta olduğu mali yardımları toplu halde görülmektedir:

⁴⁶ European Commission, **European Neighbourhood Policy: Funding**, http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm, 1 Kasım 2011.

⁴⁷ European Commission, **Financing Instrument for Development Cooperation - DCI (2007-2013)**, http://ec.europa.eu/legislation_summaries/development/general_development_framework/114173_en.htm, 4 Kasım 2011.

⁴⁸ Nurettin Bilici, 2012, s. 158.

Tablo 5: Üçüncü Ülkelere Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları (2007-2013)

Ülke Grubu	2007-2013 (Milyon Avro)	Yıllık Ortalama (Milyon Avro)
Avrupa Kalkınma Fonu AKP Ülkeleri	21.000	3.000
Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı • Akdeniz: 10 ülke; • BDT: Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan.	11.180	1.597
Kalkınma İşbirliği Aracı • Orta Asya: Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan ve diğer; • Latin Amerika Ülkeleri; • Güney Afrika.	16.900	2.414

Kaynak: Nurettin Bilici, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, Seçkin Yayınları, 5.Baskı, 2012, s. 160.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NE ADAY VE POTANSİYEL ADAY ÜLKELER İLE BU ÜLKELERİN AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN SAĞLADIĞI YARDIMLAR

İkinci bölümde Avrupa Birliği'nin üyelik ve genişleme sürecine değinildikten sonra Avrupa Birliği'nin günümüze kadar aday ve potansiyel adaylara kullandığı katılım öncesi mali yardım araçları işlenecektir. Avrupa Birliği'ne aday ve potansiyel aday ülkelerin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin gelişim sürecine değinildikten sonra ülke bazında temel ekonomik göstergeleri, ticari ilişkileri ile Avrupa Birliği tarafından bu ülkelere yapılan mali yardımlar, yararlandıkları programlar ve tutarları bazında incelenecektir.

I. Avrupa Birliği'nin Üyelik ve Genişleme Süreci

Avrupa Birliği Antlaşması'nın 49'uncu ve 2'nci maddelerinde Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusu aşağıdaki temel ilkelere saygı koşuluna bağlanmıştır. Bu ilkeler;

- İnsan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve
- Azınlıkların Hakları da dahil insan haklarına saygı,
- Çoğulculuk, ayrımcılık karşıtlığı, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliği'dir. Ayrımcılık yasağı sadece milliyet ayrımcılığını değil aynı zamanda cinsiyet, ırk ve yaş bağlamındaki tüm alanları kapsamaktadır.

Bu ilkeleri paylaşan ülkeler Konsey'e tam üyelik başvurusunda bulunabilirler.

AB'ye tam üye olabilmenin koşulları ise 21-22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde belirlenmiştir. Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan bu koşullar üç grupta toplanmaktadır:

- Tam üyeliğe başvuru yapabilmek için de gerekli olan *insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlık haklarına saygı* ile ilgili kriterler,
- *Topluluk Mevzuatının Benimsenmesi*: Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyum da dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneği,
- *Ekonomik Kriterler*: İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile başa çıkabilme kapasitesine sahip olması'dır.

Koşulları tamamlayan ülkenin tam üyeliği, Komisyon'un Görüşü üzerine Avrupa Parlamentosu'nun salt çoğunlukla alacağı olumlu kararın arkasından Konsey'in oybirliği ile vereceği karar ile gerçekleşecektir.⁴⁹

Avrupa Topluluklarının, ilk genişlemesi İngiltere, İrlanda ve Danimarka ile 1 Ocak 1973 tarihinde; ikinci genişlemesi Yunanistan ile 1 Ocak 1981 tarihinde; üçüncü genişlemesi İspanya ve Portekiz ile 1 Ocak 1986 tarihinde; dördüncü genişlemesi Avusturya, Finlandiya ve İsveç ile 1 Ocak 1995 tarihinde gerçekleşmiş ve üye sayısı 15'i bulmuştur.⁵⁰

19-20 Haziran 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Feria Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, AB'nin öngördüğü reformları, bölgesel işbirliğini, demokrasinin üstünlüğü ilkesini kabul eden Batı Balkan ülkelerinin, AB'ye potansiyel aday ülke⁵¹ olabilecekleri belirtilmiştir. AB'ye üye ülkeler ile Batı Balkan ülkeleri arasında ilk Zirve toplantısı, 23-24 Kasım 2000 tarihlerinde Zagreb'de gerçekleştirilmiştir. Bu toplantının ertesinde açıklanan Zagreb Deklarasyonu ile AB, Feria Zirvesi Sonuç

⁴⁹ Nurettin Bilici, 2012, s. 73-74.

⁵⁰ Nurettin Bilici, 2012, s. 51.

Bildirgesine atıfta bulunarak, Batı Balkan ülkelerinin potansiyel aday ülkeler olduklarını vurgulamıştır.⁵² Potansiyel aday ülkeler her ne kadar hala adaylık statüsü için gerekli olan siyasi ve ekonomik koşulları karşılayamıyor olsalar da reform süreçlerini AB'nin yakın takibinde sürdürmektedirler.

1 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleşen beşinci genişleme ile 10 yeni üye ülke AB'ye katılmışlardır. AB yaklaşık 10 yıl boyunca 15 üyeli kaldıktan sonra, 2004 yılında tarihinin en fazla sayıdaki genişlemesini gerçekleştirerek üye sayısını 25'e çıkarmıştır. Bu ülkeler, sekiz Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesinden (Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Polonya, Litvanya, Letonya, Estonya), Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında Kıbrıs Rum Yönetiminden ve Malta'dan oluşmaktadır. 1 Ocak 2007 tarihinde Romanya ve Bulgaristan tam üye olmuşlar ve bu şekilde AB, 27 üyeli bir Birlik haline gelmiştir.⁵³

II. Avrupa Birliği'ne Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Yararlandıkları Katılım Öncesi Mali Yardım Araçları

AB'ye tam katılım sağlanmadan önce aday ve potansiyel aday ülkelere mali kaynak kullandırılması ve böylece aday ve potansiyel aday ülkelerin tam katılıma hazırlanması, AB'nin genişleme stratejisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Aday ve potansiyel aday ülkelere yapılan mali yardımların temel amacı, o ülkenin AB üyeliğine hazırlanmasını sağlamak üzere ülkenin mevcut hukuksal ve idari altyapısının, AB standartlarına ve uygulamalarına yakınlaştırılması ve uyumlaştırılmasıdır. Bu dönüşüm sürecinde, aday veya potansiyel aday ülkede ortaya çıkan mali kaynak ihtiyacı, belirli oranlarda AB tarafından karşılanmaktadır.⁵⁴

⁵¹ Bu ülkeler Hırvatistan, Yugoslavya, Makedonya, Arnavutluk ve Bosna Hersek'tir.

⁵² Murat Kavalalı, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri**, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı, Ekim 2005, s. 42.

⁵³ Nurettin Bilici, 2012, s. 51-52.

⁵⁴ Hüseyin Gösterici, Burhan Ormanoğlu, "AB Mali Yardımları ve IPA Uygulamasına Geçiş", **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 79, Sayı: 456, Ankara, İçişleri Bakanlığı, Eylül 2007, s. 164.

Katılım öncesi mali yardımlarla aday ülkelerin Birlik müktesebatına, politikalarına uyumları, kalkınmaya odaklı yapısal harcamaların finansmanı ile Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu'ndan yararlanmalarına zemin hazırlanması sağlanmaktadır.⁵⁵

AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin günümüze kadar yararlandığı mali araçlar, PHARE, ISPA, CARDS, Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Araç ve IPA'dır. Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Araç, çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınacaktır.

A. PHARE (Poland and Hungary: Action for the Restructuring of the Economy)

Macaristan ve Polonya ekonomilerinin yeniden yapılandırılmasına yönelik oluşturulan PHARE programı, Konsey tarafından, insan haklarına saygı, liberal ekonomi ve çoğulcu demokratik sistem gibi bazı temel şartları yerine getiren diğer Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerini (MDAÜ) de zaman içerisinde kapsamına dahil etmiştir.

PHARE Programı'na 1990 yılında Bulgaristan, 1991'de Arnavutluk ve Romanya, 1992'de Estonya, Litvanya, Letonya ve Slovenya, 1993'de Çek Cumhuriyeti ve Slovakya, 1996'da Bosna Hersek ve Makedonya dahil olmuştur. Bu çerçevede PHARE Programından faydalanan ülke sayısı 13'e ulaşmıştır.⁵⁶ 2001 yılında ise CARDS Programının oluşturulmasıyla PHARE yalnızca sekiz MDAÜ'ye mali yardım sağlayan araç haline gelmiştir.

PHARE Programı, aday ülkelerle üye ülkeler arasında bir köprü görevi görmek üzere müktesebat uyumu ve yapısal fonlara hazırlıkta önemli rol oynamıştır. Ayrıca, aday ülkelerdeki merkezi yönetimin yeniden yapılanmasında ve kişi başına

⁵⁵ Arzu Odabaşı Sarı, "AB Uyum Politikası, Katılım Öncesi Mali Araçlar ve Türkiye", No:196, İstanbul, **İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları**, Eylül 2006, s. 17.

⁵⁶ Arzu Odabaşı Sarı, Eylül 2006, s. 21.

düşen milli gelir düşüklüğünün genişleme süresince oluşturacağı sorunların azaltılmasında kullanılmıştır.

1990-2007 döneminde bu program kapsamında ülkelere toplam 22,3 milyar avro taahhütte bulunulmuş, bu tutarın 15,4 milyar avrosu da ödenmiştir. PHARE Programı'ndan en fazla yardımı Polonya, Romanya ve Bulgaristan almıştır.⁵⁷

B. ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession)

ISPA, aday ülkelerin (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya gibi üyelik için başvurusu yapmış olan ülkelere) AB'nin çevre ve ulaşım alanındaki yasal düzenlemeleri ile uyumlarının hızlandırılması amacı ile bu iki sektörde yapılan yatırımlar için mali destek sağlamak ve Trans-Avrupa Ağı ile MDAÜ'ler arasındaki bağlantıları güçlendirmek amacıyla oluşturulmuştur.⁵⁸

ISPA'nın yönetimi, GSMH'si Birliğin GSMH'sinin %90'ının altında kalan üye ülkelerde çevre ve ulaştırma alanındaki projelere finansman sağlayan Uyum Fonu'yla benzerlik taşımaktadır. Fon, ulaşım altyapılarının ve çevrenin korunmasının iyileştirilmesi, iletişim sistemleri, su ve atık su altyapıları, karayolları ve demir yollarının modernize edilmesi, hava limanları, su yolları ve limanların inşası ve benzeri amaçlara yönelik olarak kullanılmıştır.

1 Mayıs 2004'te, ISPA MDAÜ'nün sekiz üyesi için resmi olarak sona ermiştir.⁵⁹ Bu ülkelerin kişi başına düşen GSYH'ları AB ortalamasının %90'ının altında olmakla beraber, hepsi Uyum Fonu için uygun konuma gelmiştir. Uyum Fonu

⁵⁷ European Commission, **2007 Annual Report on PHARE, Turkey Pre-Accession Instrument, CARDS and Transition Facility**, Brussels, SEC(2008) 3075, 2008, s.112, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key_documents/phare/report_2007/annex_to_2007_report_on_phare_en.pdf, 14 Ocak 2012.

⁵⁸ European Commission, **The Enlargement Process and The Three Pre-Accession Instruments: PHARE, ISPA, SAPARD**, February 2002, s. 12, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial-assistance/phare/phare_ispa_sapard_en.pdf, 07 Ocak 2012.

⁵⁹ ISPA kapsamında yardım alan Estonya, Litvanya, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovakya, Slovenya ve Macaristan 2004 yılında AB üyesi olmuşlardır.

kapsamında sekiz yeni üye ÷lkeye sağlanan fon miktarı ISPA’da 750 milyon avro iken 2004-2006 yılları arasında yıllık ortalama 2,8 milyar avroya çıkmıştır. Aralık 2002’de, Kopenhag Zirvesi’nde kararlaştırıldığı üzere, Bulgaristan ve Romanya ISPA’dan yararlanmaya 2006 yılının sonuna kadar devam etmişlerdir. Hırvatistan’ın 2004 yılında aday ÷lke statüsü kazanmasıyla birlikte, Hırvatistan 2005 ve 2006 yıllarında ISPA’dan yararlanmıştır.⁶⁰

2000-2003 dönemi kapsamında projeler için 4,3 milyar avro taahhüt edilmiş, bu tutarın 1 milyar 14 milyon avrosu da aday ÷lkelere ödenmiştir. 2004-2006 yılları arasında ayrılan kaynak ise 1,6 milyar avrodur.⁶¹ 2000-2006 döneminde bu program kapsamındaki ÷lkelere toplam 2,5 milyar avro ödeme yapılmıştır. ISPA Programı’ndan en fazla yardımı Polonya, Romanya ve Bulgaristan almıştır.

C. CARDS (Community Assistance for the Reconstruction, Development and Stabilization of the Western Balkans)

CARDS Programı ile Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Yugoslavya (Sırbistan ve Karadağ) ve Makedonya’nın, AB’nin bölgeye yönelik olarak oluşturduğu İstikrar ve Ortaklık sürecine uyumunun sağlanması hedeflenmiştir. Bu yardım çerçevesinde öncelikli alanlar, yeniden yapılandırma, bölgenin istikrarı, yerinden olmuş kişiler ve mültecilere yardım, demokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlık hakları, sivil toplum, bağımsız medya ve örgütlü suçlarla mücadele, pazar ekonomisinin gelişimi, yoksulluğun azaltılması, eğitim ve çevresel rehabilitasyon, ÷lkeler ile AB ve bölgedeki diğer ÷lkeler arasında bölgesel, uluslararası, uluslararası ve bölgelerarası işbirliğini geliştirme olarak belirlenmiştir.⁶²

2000–2006 yıllarını kapsayan dönemde 4,2 milyar avro tutarında bir yardımın, yeniden yapılanma, demokratik istikrar, kurumsal ve hukuki yapıların geliştirilmesi, ekonomik ve sosyal kalkınma gibi konulara ayrılması öngörülmüştür.

⁶⁰ European Commission, **The Mini ISPA Report 2000-2004**, DG Regio-ISPA, s. 9, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ispa/pdf/stat20002004_en.pdf, 10 Ocak 2012.

⁶¹ ibid, s. 9.

Taahhüt edilen 4,2 milyar avronun, 4,1 milyar avrosu sözleşmeye bağlanmış ve 3,7 milyar avrosu da aday ülkelere ödenmiştir.⁶³

D. IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance)

AB, katılım öncesi mali yardımların çeşitliliği ve bunlara bağlı mevzuatın genişliği nedeniyle 2007-2013 dönemi bütçesinde yeni ve basitleştirilmiş bir dış yardım enstrümanı oluşturmuştur. Bu sayede Birliğin faaliyetlerinde uyum ve tutarlılığı sağlama, mevcut kaynaklarla daha iyi sonuç elde etme ve etkide bulunabilme, katılım öncesi mali yardımlardaki çeşitliliği ortadan kaldırma amaçlanmıştır.

Bu çerçevede, Bu çerçevede, 17 Haziran 2006 tarihli ve 1085/2006, AT sayılı Konsey Tüzüğü (IPA Çerçeve Tüzüğü) ile *Katılım Öncesi Mali Araç (IPA)* getirilmiştir.⁶⁴ 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla de *Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılması için Eylem Programı (PHARE)*, *Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı (SAPARD)*, *Katılım Öncesi Yapısal Politikalar için Araç (ISPA)*, *Batı Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı (CARDS)* ve *Türkiye için Katılım Öncesi Mali Araç* yürürlükten kaldırılmıştır.⁶⁵

IPA'nın Topluluk literatüründeki resmi tanımı şöyledir: “Önceki yardım programlarının deneyimlerinin ışığında, aday ve potansiyel aday ülkeleri onların önceliklerini ve ihtiyaçlarını da dikkate alarak ve müktesebatın benimsenmesi de dâhil Topluluk politikaları ile standartlarına uyum çalışmalarında destekleyerek

⁶²Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 7.Bası, 2003, s. 284.

⁶³ European Commission, **2007 Annual Report on PHARE, Turkey Pre-Accession Instrument, CARDS and Transition Facility**, Brussels, SEC(2008) 3075, 2008, s. 113, 14 Ocak 2012.

⁶⁴ EUR-LEX (Access to European Union Law), **Official Journal of the European Union (OJ) L 210/82**, 31/07/2006
http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/1_210/1_21020060731en00820093.pdf, 3 Ekim 2011.

⁶⁵ Avrupa Birliği Bakanlığı, **Katılım Öncesi Mali Yardımlar**, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5&l=1>, 8 Ocak 2012.

onları üyeliğe hazırlamak için tasarlanan ve 2007-2013 mali planındaki yeni ve tek katılım öncesi yardım aracıdır.”

IPA yardımı dış yardımlarda etkinliğin (özellikle aday ve potansiyel aday ülkelere yapılacak yardımların) artırılması amacıyla önceki katılım öncesi mali yardımlardan elde edilen tecrübeler ışığında oluşturulmuştur. IPA'nın eski dönemdeki katılım öncesi mali yardımlara nazaran getirdiği en önemli değişiklik mali yardımların yararlanıcı ülkeler tarafından hazırlanacak programlar çerçevesinde belirlenen öncelik ve faaliyet alanlarına yönelik kullanılacak olmasıdır.⁶⁶

Çerçeve Tüzüğü'nün 2'nci maddesinde söz konusu ülkelere yapılacak yardımlara yer verilmiştir. Buna göre aday ve potansiyel ülkelere aşağıda alanlarda destek sağlanması hedeflenmiştir:

- Hukukun üstünlüğü ve uygulanmasının yanı sıra demokratik kurumların güçlendirilmesi,
- İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin desteklenmesi ve korunması, azınlık haklarına saygı gösterilmesi, cinsiyet eşitliğinin ve ayrımcılıktan uzaklaşmanın desteklenmesi,
- Kamu yönetimi reformu,
- Ekonomik reform,
- Sivil toplumun geliştirilmesi,
- Sosyal içirme,
- Uzlaşma, güven artırıcı önlemler ve yeniden yapılandırma,
- Bölgesel ve sınır ötesi işbirliği.

⁶⁶ Hüseyin Gösterici, Burhan Ormanoğlu, Eylül 2007, s. 165.

Aday ülkelere yapılacak yardımın aşağıdaki alanları da desteklemesi hedeflenmektedir:

- Müktesebatın benimsenmesi ve uygulanması,
- Topluluğun Ortak Tarım ve Uyum Politikalarının uygulanmasına hazırlığın yanı sıra politika geliştirmenin desteklenmesi.

Potansiyel aday ülkelere sağlanacak yardımın aşağıdaki alanları da desteklemesi hedeflenmektedir:

- Müktesebata kademeli uyumlaştırma,
- Özellikle bölgesel, insan kaynakları ve kırsal kalkınma alanları olmak üzere altyapı ve yatırım ile ilgili faaliyetlerin karşılıklılık ilkesine bağlı sosyal, ekonomik ve coğrafi gelişimi.

IPA Çerçeve Tüzüğü'nde IPA kapsamında yapılacak yardımlardan yararlanacak ülkeler aday ve potansiyel aday olarak ikiye ayrılmıştır. Bu ayırım, uygulama bakımından IPA bileşenlerinden yararlanmada önem kazanmaktadır. I'inci ve II'nci bileşenler olan Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni ile Sınır Ötesi İşbirliği Bileşenleri bütün yararlanıcı ülkelere açık bulunmaktadır. III'üncü, IV'üncü ve V'inci bileşenler ('Bölgesel Kalkınma', 'İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi' ve 'Kırsal Kalkınma') ise sadece AB fonlarını merkezi olmayan sistemde⁶⁷ yönetebilecek aday ülkelere açılmıştır.⁶⁸

Aday ülkelerde AB fonlarının idaresi için merkezi olmayan bir yapılanma mevcut olmasına rağmen, potansiyel aday ülkelerde bu fonların yönetimi ve kontrolü merkezi bir yönetim tarafından yapılmaktadır. IPA'nın amaçlarından biri de

⁶⁷ Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi, Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalar uyarınca nihai sorumluluğun AB Komisyonu tarafından muhafaza edilmesi şartıyla, yönetim ve sorumlulukların kısmen ortak ülkeye devredildiği AB dış yardım programları uygulama sistemi olarak tanımlanmaktadır.

⁶⁸ EUR-LEX, **Official Journal of the European Union (OJ) L 210/82**, 31/07/2006, s. 84-86, 3 Ekim 2011.

potansiyel aday ülkelerin kurumsal ve hukuki kapasitelerini artırmak ve belli bir süre sonunda merkezi uygulamadan, merkezi olmayan uygulama sistemine geçmelerini sağlamaktır.⁶⁹

IPA Çerçeve Tüzüğünde, bileşenler için toplam IPA tahsisatı 2007- 2013 dönemi için 11 milyar 468 milyon avro olarak belirlenmiştir. 2012-2013 dönemine ilişkin kabul edilen Gözden Geçirilmiş Çok Yıllı Gösterge Niteliğindeki Mali Çerçeve Belgesi'nde 2007-2013 dönemi bileşenler için toplam IPA tahsisatı 10 milyar avrodur.⁷⁰

Çok Yıllı Gösterge Niteliğindeki Mali Çerçeve Belgesi (Multi-Annual Indicative Financial Framework - MIFF), Komisyon tarafından sunulan genel IPA paketinin gösterge niteliğindeki alt dağılımı hakkında bilgi sağlamak ve gelecek üç yıllık dönemlere ilişkin mali çerçeveyi belirlemek amacıyla her yıl hazırlanan belgedir.

MIFF, üç yıllık plânlama kapsamında yer almakla beraber yıllık genişleme paketi ile bütçe süreci kapsamında siyasi çerçeve arasında bağlantı oluşturmaktadır. MIFF, Çok Yıllı Gösterge Niteliğindeki Plânlama Belgesi'nin hazırlanmasına esas teşkil eder.

Çok Yıllı Gösterge Niteliğindeki Plânlama Belgesi (Multi-Beneficiary Multi-annual Indicative Planning Document - MPID), belirli bir yararlanıcı ülkede, IPA bileşenleri arasında gerekli tutarlılığı ve tamamlayıcılığı sağlar. Yararlanıcı ülke ve Avrupa Komisyonu'nun işbirliği içerisinde hazırladıkları bu belge içerisinde, ülkeye ayrılan mali yardım fonunun IPA bileşenleri altında gerçekleştirilecek faaliyetleri ve temel önceliklere göre dağılımı yer almaktadır. Yıllık programlar halinde uygulanır.

⁶⁹ Hüseyin Gösterici, Burhan Ormanoğlu, Eylül 2007, s. 177.

⁷⁰ European Commission, **Instrument For Pre-Accession Assistance (IPA) Revised Multi-Annual Indicative Financial Framework For 2012-2013**, s. 9, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/how_does_it_work/miff_12_10_2011.pdf, 5 Mart 2012.

MIPD dokümanı, Mali Çerçeve Belgesi esas alınarak hazırlanır ve IPA bileşenlerine ilişkin yapılan mevcut politikalar belirtilir, izleyen yıllarda bileşenlerden beklenen sonuçlara yer verilir ve bileşen bazında tahsisatlar yer alır.⁷¹

1. IPA Bileşenleri

IPA Çerçeve Tüzüğü'nün 3'üncü maddesinde IPA yardımının programlanmasına ve uygulanmasına esas teşkil eden beş bileşen belirlenmiştir:

- Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma (I. Bileşen),
- Sınır Ötesi İşbirliği (II. Bileşen),
- Bölgesel Kalkınma (III. Bileşen),
- İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi (IV. Bileşen),
- Kırsal Kalkınma (V. Bileşen).

Her bir aday ülkenin hedeflerini en etkin bir biçimde gerçekleştirebilmesi için, IPA Çerçeve Tüzüğü'nde beş farklı bileşen oluşturulmuştur. Bunun sonucu olarak, tüm yararlanıcı ülkeler ekonomik yönetim gereksinimleri ile özellikle kendi politik, ekonomik ve yönetim durumlarına uygun olarak benzer yapıdaki tedbirlerden yararlanma imkânına sahip olacaklardır.⁷²

(i) *Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni*: Bu bileşen kapsamındaki yardım bütün yararlanıcı ülkelerin AB programları ve kuruluşlarına katılımını desteklemektedir.

⁷¹ İbrahim Çelikleş, “2007-2013 Mali Perspektifi İçin Öngörülen Avrupa Birliği Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı”, **Sayıştay Dergisi**, Ankara, T.C. Sayıştay Başkanlığı, Sayı: 63, Ekim-Aralık 2006, s. 43.

⁷² *ibid*, s. 46.

(ii) *Sınır Ötesi İşbirliği Bileşeni*: Bu bileşen, aday ve potansiyel aday ülkelerin birbirleri arasında veya ikili işbirliği şeklinde ya da bu ülkelerin AB üyesi ülkelerle ve bölgesel veya uluslararası sınır ötesi işbirliğini desteklemektedir.⁷³

(iii) *Bölgesel Kalkınma Bileşeni*: Bu bileşen, AB'nin bölgesel politikalarına katkı sağlamak ve yakın gelecekte tam üye olmaları beklenen aday ülkelerin AB uyum politikalarının uygulanması ve idaresine yönelik hazırlıklarına, özellikle de Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Uyum Fonu hazırlıklarına yönelik olarak, bu ülkelerin politika geliştirmelerine destek sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.⁷⁴

(iv) *İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Bileşeni*: Bu bileşen ile aday ülkeler, politika geliştirme ve AB uyum politikalarının uygulanması ve idaresine yönelik hazırlıklar, özellikle de Avrupa İstihdam Stratejisi çerçevesinde Avrupa Sosyal Fonu'na uyum hazırlıkları konusunda desteklenmektedir.

(v) *Kırsal Kalkınma Bileşeni*: Bu bileşen aday ülkeleri, politika geliştirmenin yanı sıra AB'nin Ortak Tarım Politikası'nın uygulanması ve yönetimine hazırlık konusunda da desteklemektedir. Ayrıca, bu Bileşen ile kırsal alanların ve tarım sektörünün sürdürülebilir uyumuna ve Avrupa Kırsal Kalkınma Tarımsal Fonu'na yönelik hazırlıklarına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.⁷⁵

III. Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler

Avrupa Birliği'ne aday ülkeler (alfabetik sıra ile), *Hırvatistan, İzlanda, Karadağ, Makedonya, Sırbistan ve Türkiye*'dir. 1 Temmuz 2013'te AB'ye *katılacak ülke* olan *Hırvatistan*'da aday ülkeler içinde değerlendirilmiştir. Avrupa Birliğine potansiyel aday ülkeler (alfabetik sıra ile) ise, *Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova*'dır.

⁷³ Hüseyin Gösterici, Burhan Ormanoğlu, Eylül 2007, s. 175.

⁷⁴ İbrahim Çeliktaş, Ekim-Aralık 2006, s. 49.

⁷⁵ Hüseyin Gösterici, Burhan Ormanoğlu, Eylül 2007, s. 179.

Tablo 6: Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler

Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler	AB'ye Başvuru Tarihi	Aday Ülke Statüsü Alma Tarihi
Hırvatistan	21 Şubat 2003	Haziran 2004
İzlanda	16 Temmuz 2009	17 Haziran 2010
Karadağ	15 Aralık 2008	17 Aralık 2010
Makedonya	22 Mart 2004	16 Aralık 2005
Sırbistan	22 Aralık 2009	1 Mart 2012
Türkiye	31 Temmuz 1959	Aralık 1999
Arnavutluk	28 Nisan 2009	-
Bosna Hersek	-	-
Kosova	-	-

Kaynak: European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/index_en.htm, 17 Eylül 2012.

Hırvatistan, AB'ye *katılacak ülke* konumundadır. AB liderleri ve Hırvat liderler tarafından, 9 Aralık 2011 tarihinde Hırvatistan'ın Avrupa Birliği Katılım Antlaşması imzalanmıştır. Bütün üye ülkeler ve Hırvatistan tarafından Antlaşmanın onaylanmasını müteakip, Hırvatistan 1 Temmuz 2013 tarihinde AB'ye 28'inci üye ülke olarak katılacaktır. Katılıma kadar süreceğ ara dönem boyunca, katılacak ülke konumundaki Hırvatistan çoğı Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi çalışma gruplarında ve Komisyon komitelerinde aktif gözlemci statüsüne sahip olacaktır. Amaç, Hırvatistan'ın AB kurumlarının çalışma yöntemlerine aşına olması ve karar verme sürecine dahil edilmesi için izin verilmesidir.

İzlanda ile 27 Temmuz 2010 tarihinde katılım müzakereleri resmen açılmıştır. AB, Temmuz 2010'dan bu yana geçici olarak sekiz faslı kapatmış ve on bir faslı müzakerelere açmıştır.

9 Aralık 2011 tarihinde Bakanlar Konseyi, Karadağ ile katılım müzakerelerinin Haziran 2012’de başlatılmasına karar vermiştir.

Ekim 2009’da Komisyon, Makedonya ile katılım müzakerelerinin açılmasını tavsiye etmiştir.

Bakanlar Konseyi, 1 Mart 2012 tarihinde Sırbistan’ı AB’ye aday ülke olarak kabul etmiştir.

Türkiye ile katılım müzakereleri, AB mevzuatı analitik incelemesi ile birlikte Ekim 2005’te başlamıştır. AB, Ekim 2005’ten bu yana geçici olarak bir faslı kapatmış ve on iki faslı müzakerelere açmıştır. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi’nin Aralık 2006’da aldığı karara göre, Türkiye’nin Ankara Anlaşması’na Ek Protokol’den kaynaklanan yükümlülüklerini Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ne uygulamadığı gerekçesiyle, sekiz fasılda müzakereler açılmamakta (Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Ulaştırma Politikası, Gümrük Birliği, Dış İlişkiler) ve diğer fasıllar da geçici olarak kapatılamamaktadır.

Arnavutluk, 28 Nisan 2009 tarihinde AB’ye üyelik başvurusunu sunmuştur. 16 Kasım 2009 tarihinde Bakanlar Konseyi, Komisyon’dan Arnavutluk’un başvurusu hakkında öneri hazırlamasını istemiştir. Komisyon, ülkenin üyelik kriterlerine uyum açısından gerekli yeterliliği elde ettiği zaman Avrupa Birliği’ne katılım müzakerelerinin Arnavutluk ile açılması gerektiğini düşünmektedir.

Bosna Hersek ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 1244 sayılı kararı ile Kosova ise henüz Avrupa Birliği’ne üyelik için başvurmadılar. Ancak Kosova dışındaki diğer potansiyel aday ülkelere Schengen vize muafiyeti ya da vize kolaylığı getirilmiştir.

A. Hırvatistan

Hırvatistan'ın temel ekonomik göstergeleri, Avrupa Birliği ile ticari ilişkileri ve Avrupa Birliği tarafından bu ülkeye yapılan mali yardımlar, yararlandığı programlar ve tutarları bazında incelenecektir.

1. Temel Ekonomik Göstergeleri

Hırvatistan'ın temel ekonomik göstergeleri (2002-2011 yıllarını kapsayan dönemi) EK 2'de gösterilmektedir.

Hırvatistan'ın temel ekonomik göstergelerine baktığımızda, GSYH'si 2010 yılında 46,5 milyar avro iken 2011 yılında, 2009 yılındaki seviyesine ulaşmış ve 48,8 milyar avro olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında Hırvatistan'da kişi başına düşen GSYH ise 11.059,56 avrodur. Reel GSYH, 2011'de % 0,013 oranında azalmıştır. Tüketici harcamalarında %0,1, kamu harcamalarında ise %0,9 oranında düşüş gözlenmiştir. Hırvatistan'ın 2010 yılında artış kaydeden ihracatında, gemi ihracatındaki azalış sebebiyle 2011 yılında ani bir düşüş meydana gelmiş ve %-4,71 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında ithalatta da azalma görülmüştür ve %-15,68 oranında gerçekleşmiştir. İşgücü piyasası 2011'de daha da daralmıştır. 2010 yılında %12,21 olan işsizlik oranı, 2011 yılında %13,25'e yükselmiştir. Cari işlemler açığının GSYH'ye oranı, 2008 yılından sonra keskin bir düşüş göstermiş olup, 2010 yılında %1,03 seviyesine gerilemiştir, 2011 yılında ise %0,88 cari işlemler fazlası gerçekleşmiştir. 2010 yılı sonunda Hırvatistan'ın 46,4 milyar avro olan brüt dış borcu, 47,1 milyar avro seviyesine yükselmiştir. Bu tutar GSYH'nin %96,44'üne tekabül etmektedir. Enflasyon 2011 yılında artış göstermiş olup, %2,26 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyondaki bu yükselme tarım ürünleri fiyatları ile enerji ve hammadde fiyatlarında dünya ölçeğinde gerçekleşen artıştan kaynaklanmaktadır. Bütçe açığının GSYH'ye oranı 2011 yılında %5,46 olarak gerçekleşmiştir. Beklenenden daha düşük oranda gerçekleşen büyüme, bütçe gelirlerinin düşük seviyede kalmasına yol açarken, kamu harcamaları bütçede belirlenen sınırlar içinde seyretmiştir.

2011 yılında Hırvatistan için hazırlanan ilerleme raporunda, 2010 yılında başlayan durgunluğun sürdüğü ancak, Hırvatistan'ın işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olduğu belirtilmektedir. Ancak, 2011 yılında ülkede işsizliğin, kamu borcunun ve dış borcun arttığına dikkat çekilmekte, Hırvatistan'ın işgücü piyasasının hala AB ile rekabet edebilecek konumda olmadığına ise altı çizilmektedir.⁷⁶

2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri

AB, Hırvatistan'ın en büyük ticaret ortağı olmaya devam etmiştir. Hırvatistan'ın toplam ihracat ve ithalatında, AB ile ihracat ve ithalat payları, 2010 yılında sırasıyla %61,1 ve %60,1'dir. 2010 yılında Hırvatistan'ın AB'ye ihracatı 5,52 milyar avro, AB'den ithalatı ise 9,2 milyar avro olarak gerçekleşmiştir.⁷⁷ İhracat gelirlerinin ana kaynağı sanayi ürünleridir. Sanayi ürünlerini makine (taşıma ekipmanları), tekstil ürünleri ve giyim ile kimyasal ürünler oluşturmaktadır. AB'nin Hırvatistan'a ithalatını ise makine, tekstil ürünleri ve kimyasal ürünler oluşturmaktadır.⁷⁸

Hırvatistan, toplam ticareti (mal ve hizmetlerdeki toplam ihracat ve ithalatı) 2010 yılı GSYH'sinin yaklaşık %77'si tutarında olan dışa açık bir ekonomiye⁷⁹ sahiptir. 2010 yılında AB doğrudan yabancı yatırımı, toplam 1 milyar 874 milyon avro olmuştur (Hırvatistan'ın GSYH'sinin %4,1'i). Hırvatistan'ın tüm doğrudan yabancı yatırım kaynaklarının %94'ü AB üyesi ülkelere kaynaklanmıştır.⁸⁰

⁷⁶ European Commission, **Croatia 2011 Progress Report**, s. 16-20, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/hr_rapport_2011_en.pdf, 13 Nisan 2012; International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR>, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

⁷⁷ World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

⁷⁸ European Commission, **EU-Croatia Relations**, 9 Nisan 2012.

⁷⁹ Dış ticaret hacminin (mal ve hizmetlerdeki toplam ihracat ve ithalat tutarlarının) gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ekonominin dışa açıklığını ifade etmektedir.

⁸⁰ European Commission, **Croatia 2011 Progress Report**, s. 24-25, 13 Nisan 2012.

3. Yararlandığı Mali Yardımlar

PHARE programı kapsamında 2001-2006 döneminde Hırvatistan'a 145 milyon avro yardım yapılması taahhüt edilmiş, bunun 61 milyon avrosu sözleşmeye bağlanmış ve 10 milyon avrosu da Hırvatistan'a ödenmiştir.⁸¹

Hırvatistan, 2004 yılında aday ülke statüsüne alınması nedeniyle 2005-2006 yıllarında ISPA kapsamına dahil edilmiştir. Hırvatistan, ISPA'dan 2005 yılında 25 milyon avro, 2006 yılında ise 35 milyon avro tutarında yardım almıştır.⁸²

CARDS programı kapsamında ise 2000-2006 döneminde Hırvatistan'a 196 milyon avro yardım yapılması taahhüt edilmiş, bunun 180 milyon avrosu sözleşmeye bağlanmış ve 172 milyon avrosu da Hırvatistan'a ödenmiştir.⁸³

Hırvatistan'a 2001-2006 döneminde tahsis edilen AB yardımlarının toplamı 489,6 milyon avro iken, 2007-2008 döneminde IPA kapsamında sağlanan tahsisat 287,2 milyon avrodur.⁸⁴

Aday ülke olarak tüm IPA Bileşenleri'nden faydalanan Hırvatistan için 2009-2011 dönemini kapsayan MIPD Belgesi'nde üç yıl için toplam 462 milyon avro tahsis edilmiştir.⁸⁵ Hırvatistan, 2009-2011 döneminde tahsis edilen kaynağın 461,3 milyon avrosunu kullanmıştır. 2011-2013 dönemini kapsayan MIPD Belgesi'nde ise

⁸¹ European Commission, **2007 Annual Report on PHARE, Turkey Pre-Accession Instrument, CARDS and Transition Facility**, Brussels, SEC(2008) 3075, 2008, s. 112, 14 Ocak 2012.

⁸² European Commission, **The Mini ISPA Report 2000-2004**, DG Regio-ISPA, s. 4, 10 Ocak 2012.

⁸³ European Commission, **2007 Annual Report on PHARE, Turkey Pre-Accession Instrument, CARDS and Transition Facility**, Brussels, SEC(2008) 3075, 2008, s. 113, 14 Ocak 2012.

⁸⁴ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Croatia**, s. 55, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_croatia_2009_2011_en.pdf, 22 Aralık 2011.

⁸⁵ ibid, s. 6.

üç yıl için toplam 430 milyon avro tahsis edilmiştir.⁸⁶ 2007-2013 dönemi toplam tahsisat ise 999,6 milyon avrodur.

Tablo 7: IPA Bileşenleri Kapsamında Hırvatistan’a Ayrılan Kaynak (2007-2013)

(Milyon Avro)

Bileşenler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma	49,6	45,4	45,6	39,5	40,0	40,0	17,4	277,5
Sınır Ötesi İşbirliği	9,7	14,7	15,9	15,6	15,8	16,4	9,8	97,9
Bölgesel Kalkınma	45,0	47,6	49,7	56,8	58,2	57,6	31,0	345,9
İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	11,4	12,7	14,2	15,7	16,0	16,0	9,0	95,0
Kırsal Kalkınma	25,5	25,6	25,8	26,0	26,5	26,2	27,7	183,3
TOPLAM	141,2	146,0	151,2	153,6	156,5	156,2	94,9	999,6

Kaynak: European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/croatia/financial-assistance/index_en.htm, 25 Şubat 2012.

Toplam tahsisat içerisinde en büyük payı %35 ile Bölgesel Kalkınma Bileşeni almaktadır. İkinci sırayı ise %28 oranıyla Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni almaktadır.

AB üyelik kriterlerini karşılamak ve Birlik’e hızla entegre olmak adına projeleri destekleyen AYB, Hırvatistan’a 2001 yılından 2010 yılı sonuna kadar 2,4 milyar avroluk kredi kullanırmıştır. Kredilerin kullanıldığı alanlar ise başta, ülke altyapısının inşası ve rehabilitasyonu (özellikle ulaşım altyapısı) ile KOBİ’lere yönelik yatırımlardır.⁸⁷

⁸⁶ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Croatia**, s. 10, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_croatia_2011_2013_en.pdf, 12 Ocak 2012.

⁸⁷ European Investment Bank, **Regions, Croatia**, <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/croatia/index.htm>, 17 Nisan 2012.

B. İzlanda

İzlanda'nın temel ekonomik göstergeleri, Avrupa Birliği ile ticari ilişkileri ve Avrupa Birliği tarafından bu ülkeye yapılan mali yardımlar, yararlandığı programlar ve tutarları bazında incelenecektir.

1. Temel Ekonomik Göstergeleri

İzlanda'nın temel ekonomik göstergeleri (2002-2011 yıllarını kapsayan dönemi) EK 3'te gösterilmektedir.

İzlanda'nın temel ekonomik göstergelerine baktığımızda, GSYH'si 2011 yılında 10,7 milyar avro, kişi başına düşen GSYH'si ise 32.966,26 avrodur. Reel GSYH, özel tüketim ve toplam yatırımlardaki artışa bağlı olarak %3,05 büyümüştür. Küresel krizin etkileri hala hissedilmekte ve işgücü piyasasındaki zayıflık devam etmektedir. İşsizlik, 2011 yılında %7,43 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında cari açığın GSYH'ye oranı 2 puan eksilişle %6,51 olarak gerçekleşmiştir. Mal ihracat ve ithalatı artış göstermekle birlikte, ithalatın ihracattan fazla gerçekleşmesi ticaret fazlasının düşmesine sebep olmuştur. 2010 yılı itibarıyla GSYH'ye oranı %867 olarak gerçekleşen dış borç, İzlanda ekonomisi için önemli sorun olmaya devam etmektedir. İzlanda'da faaliyet gösteren uluslararası bir firmanın tasfiyesi neticesinde dış borçta gerçekleşecek düzeltme ile bu oranın %200 gibi göreceli olarak düşük bir seviyeye inmesi beklenmektedir. Yıllık enflasyon, artan petrol fiyatları, yüksek gıda ve konut maliyetleri gibi nedenlerle %4,01 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında bütçe açığının GSYH'ye oranı kriz başladığından beri en düşük seviye olan %4,63 oranında gerçekleşmiştir. Kamu borcunun GSYH'ye oranı ise beklenildiği üzere %100'e yakın bir seviyededir. Söz konusu oranının 2014 yılı itibarıyla %70 seviyesine çekilmesi hükümetin temel hedefleri arasında yer almaktadır.

2011 yılında İzlanda için hazırlanan ilerleme raporunda, ülkenin yavaş bir şekilde finansal krizin etkilerinden çıkmaya başladığı ve makroekonomik anlamda hala sorunlu olduğu ifade edilmektedir.⁸⁸

2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri

İzlanda'nın 2010 yılında ihracatı içindeki AB payı %77,5, ithalatı içindeki AB payı ise %51,9'dur. İzlanda, 2010 yılında AB'ye 2,7 milyar avro ihracat yapmıştır, AB'den ithalatı ise 1,6 milyar avrodur.⁸⁹ İzlanda'nın başlıca ihraç ürünleri, balık ve balık ürünleri, alüminyum, ferro-silikon alaşımları, balık endüstrisi için makine ve elektronik ekipman, yazılım, tıp ve eczacılık ürünleridir. İthalatında ise başlıca ürünleri, petrol, gıda ve tekstil ürünleri ile makine ve ekipmanları oluşturmaktadır.⁹⁰

İzlanda, GSYH'sinin %95'ine tekabül eden mal ve hizmetlerdeki toplam ticareti ile dışa açık bir ekonomidir. İzlanda'nın 2010 yılında ihracatının %25'ini hizmet sektörü (özellikle seyahat ve ulaşım) oluşturmaktadır. İthalat yapısı, AB menşeli olup, doğrudan yabancı yatırımların neredeyse tamamı AB ülkeleri kaynaklıdır. 2010 yılında ticaret ve yatırım alanlarında AB ile entegrasyonu sağlamıştır.⁹¹

3. Yararlandığı Mali Yardımlar

İzlanda, Temmuz 2010'da AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte AB mali yardımını IPA'dan sağlamaya başlamıştır. İzlanda için 2011-2013

⁸⁸ European Commission, **Iceland 2011 Progress Report**, s. 8-12, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/is_rapport_2011_en.pdf, 13 Nisan 2012; International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

⁸⁹ World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012.

⁹⁰ European Commission, **EU-Iceland Relations**, 10 Nisan 2012.

⁹¹ European Commission, **Iceland 2011 Progress Report**, s. 16, 13 Nisan 2012.

dönemini kapsayan MIPD Belgesi'nde üç yıl için toplam 30 milyon avro tahsis edilmiştir.

Tablo 8: IPA Bileşenleri Kapsamında İzlanda'ya Ayrılan Kaynak (2007-2013)

(Milyon Avro)

Bileşenler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma	-	-	-	-	12,0	12,0	6,0	30,0
TOPLAM	-	-	-	-	12,0	12,0	6,0	30,0

Kaynak: European Commission, **Enlargement,**
http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/iceland/financial-assistance/index_en.htm, 18
Şubat 2012.

AYB, İzlanda'ya yenilenebilir enerji kullanımını teşvik etmek ve iklim eylemini desteklemek için jeotermal santrallerin inşası ve genişletilmesi adına kredi sağlamıştır. İzlanda, 2006 yılından bu yana 386 milyon avro kredi kullanmıştır.⁹²

C. Karadağ

Karadağ'ın temel ekonomik göstergeleri, Avrupa Birliği ile ticari ilişkileri ve Avrupa Birliği tarafından bu ülkeye yapılan mali yardımlar, yararlandığı programlar ve tutarları bazında incelenecektir.

1. Temel Ekonomik Göstergeleri

Karadağ'ın temel ekonomik göstergeleri (2002-2011 yıllarını kapsayan dönemi) EK 4'te gösterilmektedir.

Karadağ'ın temel ekonomik göstergelerine baktığımızda, GSYH'si 2011 yılında 3,5 milyar avro, kişi başına düşen GSYH'si ise 5.596,77 avrodur. Reel GSYH,

%2,45 oranında büyümüştür. Sanayi sektöründe %65 oranında ciddi bir daralma yaşanmıştır. Yıl boyunca maden, demir, gıda ve içecek ile tütün mamullerinin üretiminde düşüş gözlenmiştir. Öte yandan, imalat sanayi üretiminin %9 oranında artması neticesinde, demir harici metallerin ve yapı malzemeleri ile makine ve teçhizatın üretiminde artış kaydedilmiştir. İnşaat sektöründe genişleme 2011 yılının ilk çeyreğinde de devam ederken, sektörde verimlilik artışı gözlenmiştir. 2010 yılı sonunda %12,2 olan işsizlik oranı düşerek 2011 yılında %11,3 seviyesine gerilemiştir. 2011 yılında ihracat oranı %16,54 iken ithalat oranı %-5,86 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon oranı, 2011 yılında artarak %3,08 seviyesine yükselmiştir. En yüksek fiyat artışları tütün mamulleri, içecek, ulaşım, sağlık ve gıda sektörlerinde görülmüştür. Bununla birlikte, konut ve mobilya sektörlerinde fiyatların düşüş eğilimi sürmeye devam etmiştir. Sosyal sigorta primleri ve KDV gelirleri öngörülen miktardan fazla gerçekleşirken, gelir ve kurumlar vergisi ile tütün ürünlerine uygulanan vergi gelirleri, öngörülen miktardan düşük seviyede gerçekleşmiştir. Brüt ücretler, katkılar ve sosyal transferler hariç harcama kalemlerinin pek çoğu hedeflenen seviyenin altında kalmıştır. Kamu harcamalarındaki kesintinin çoğu, bakım-onarım, diğer gelirler ve sermaye yatırımları kaleminde gerçekleşmiştir. GSYH'nin %6,49'una tekabül eden bütçe açığı 208,2 milyon avroya ulaşmıştır. Karadağ Dünya Bankası ile müzakereleri başarılı bir şekilde sonuçlandırarak, bütçe desteği ve mali reformlarda kullanılmak üzere 59 milyon avro tutarında bir kredi anlaşması imzalamıştır. 2010 yılı sonunda GSYH'nin %42,39'u olan kamu borcu, 2011 yılında %45,83 seviyesine yükselmiştir. Öte yandan, toplam borcun %70'ine tekabül eden kamu dış borcu, 2011 yılının ilk çeyreğinde 13 milyon avro düşmüştür.

2011 yılında Karadağ için hazırlanan ilerleme raporunda, bankacılık sektörünü iyileştiren Karadağ'ın ekonomik büyüme ile konsolidasyonu sağlarken denge gözetmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ülkenin ekonomisinin halen kırılgan olduğu, kamu borcunun artışı ve yolsuzluğun sürdürülmesine dikkat çekilmektedir.⁹³

⁹² European Investment Bank, **Regions,** <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/iceland/index.htm>, 17 Nisan 2012.

⁹³ European Commission, **Montenegro 2011 Progress Report**, s. 24-25, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/mn_rapport_2011_en.pdf, 13 Nisan 2012; International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, 19 Eylül 2012;

2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri

AB, Karadağ'ın başlıca ticaret ortağıdır. AB ile ticaret, 2010 yılında ihracatının %55,9'unu, ithalatının ise %37,7'sini oluşturmaktadır. Karadağ, 2010 yılında AB'ye 201 milyon avro ihracat yapmıştır, AB'den ithalatı ise 638 milyon avro olarak gerçekleşmiştir.⁹⁴ AB'deki ana ticaret ortakları Yunanistan, İtalya ve Almanya olan Karadağ'ın ihracat gelirlerinin ana kaynağını metal sanayi ve turizm oluşturmaktadır. İthalatında ise başlıca ürünleri, makine ve ekipman ile mineral ve kimyasal ürünler oluşturmaktadır.⁹⁵

Ekonominin dışa açıklığı, 2010 yılında Karadağ GSYH'sinin %99'una yükselmiştir.⁹⁶ 2010 yılında doğrudan yabancı yatırımların %75,6'sı AB kaynaklıdır. (Karadağ'ın GSYH'sinin %17,5'i). 2010 yılında ekonomik açıklığa ve AB ile ticari entegrasyona önem verilmiştir.⁹⁷

3. Yararlandığı Mali Yardımlar

Karadağ'a 1998-2008 yılları arasında AB tarafından yaklaşık 342 milyon avro yardım yapılmıştır. Söz konusu yardımın 146,3 milyon avrosu CARDS Programı'ndan, 74,5 milyon avrosu insani yardım, 64 milyon avrosu IPA Programı'ndan (2007 ve 2008 yılları), 56,4 milyon avrosu da çeşitli yardımlardan sağlanmıştır.⁹⁸

World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları apraz kurundan yararlanılmıştır.

⁹⁴ World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 TCMB döviz kurlarında 1 avro =1,3072 ABD Doları apraz kurundan yararlanılmıştır.

⁹⁵ T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Ülke ve Bölgeler, Karadağ**, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DC51DB7F_D8D3_8566_45202E5164E3F23A/Karadag.pdf, 15 Nisan 2012.

⁹⁶ European Commission, **EU-Montenegro Relations**, 10 Nisan 2012.

⁹⁷ European Commission, **Montenegro 2011 Progress Report**, s. 30, 13 Nisan 2012.

⁹⁸ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Montenegro**, s. 8, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_montenegro_2009_2011_en.pdf, 6 şubat 2012.

Karadağ için hazırlanan 2009-2011 dönemi MIPD Belgesi'nde bu ülke için üç yıllık toplam 102 milyon avro tahsis edilmiştir.⁹⁹ Karadağ, 2009-2011 döneminde 102,1 milyon avroluk kaynak kullanmıştır. 2011-2013 dönemini kapsayan MIPD Belgesi'nde ise üç yıl için toplam 104,4 milyon avro tahsis edilmiştir.¹⁰⁰ 2007-2013 dönemi toplam tahsisat ise 236,5 milyon avrodur.

Tablo 9: IPA Bileşenleri Kapsamında Karadağ'a Ayrılan Kaynak (2007-2013)

(Milyon Avro)

Bileşenler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma	27,5	28,1	29,8	29,8	29,8	16,3	5,2	166,5
Sınır Ötesi İşbirliği	3,9	4,5	4,7	3,7	4,3	4,6	4,4	30,1
Bölgesel Kalkınma	-	-	-	-	-	8,0	15,2	23,2
İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	-	-	-	-	-	2,8	3,0	5,8
Kırsal Kalkınma	-	-	-	-	-	3,3	7,6	10,9
TOPLAM	31,4	32,6	34,5	33,5	34,1	35,0	35,4	236,5

Kaynak: European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/montenegro/financial-assistance/index_en.htm, 26 Şubat 2012.

Toplam tahsisat içinde en büyük payı %58'lik oranla Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni almaktadır. İkinci sırada ise %13 oranıyla Sınır Ötesi İşbirliği Bileşeni bulunmaktadır.

Karadağ, AYB'den ulaşım ağının rehabilitasyonu ve genişletilmesi (karayolu, demiryolu ve havaalanı), enerji altyapısının geliştirilmesi, çevrenin

⁹⁹ ibid, s. 6.

¹⁰⁰ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Montenegro**, s. 15, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_montenegro_2011_2013_en.pdf, 13 Şubat 2012.

korunması ve yaşanan ekonomik krizin etkileriyle mücadele amacıyla bugüne kadar 259 milyon avroluk kredi kullanmıştır.¹⁰¹

D. Makedonya

Makedonya'nın temel ekonomik göstergeleri, Avrupa Birliği ile ticari ilişkileri ve Avrupa Birliği tarafından bu ülkeye yapılan mali yardımlar, yararlandığı programlar ve tutarları bazında incelenecektir.

1. Temel Ekonomik Göstergeleri

Makedonya'nın temel ekonomik göstergeleri (2002-2011 yıllarını kapsayan dönemi) EK 5'de gösterilmektedir.

Makedonya'nın temel ekonomik göstergelerine baktığımızda, GSYH'si 2011 yılında 7,9 milyar avro, kişi başına düşen GSYH'si ise 3.836,81 avrodur. 2011'de reel GSYH %3,11 oranında artmıştır. Bu artış ihracat ve 2010 yılında olduğu gibi brüt sabit sermaye oluşumundan kaynaklanmaktadır. Arz tarafında ise, büyümeye en büyük katkı, ihracat odaklı bazı sektörlerdeki artışa rağmen, inşaat sektörü tarafından sağlanmıştır. 2010 yılında %32,05 olan işsizlik oranı 2011 yılında %31,23 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında ithalat oranı artarak %13,82'ye ulaşırken, ihracat oranı %10,54'e düşmüştür. Cari açığın GSYH'ye oranı 2011 yılında %2,75 olarak gerçekleşmiştir. 2011'in ilk çeyreğinde brüt dış borcun GSYH'ye oranı %60 seviyesinde gerçekleşmiş olup, bu artıştaki ana etmen kamu borcu olarak görülmektedir. Enflasyon yükselmeye devam ederek 2011 yılında %3,9 düzeyinde gerçekleşmiştir. Enflasyonun yükselmesine sebep olan etmenler gıda fiyatları ile kiralardaki artışlardır. Toplam bütçe gelirleri, ekonominin iyi bir performans sergilemesinin de etkisiyle 2011'de yüksek KDV gelirlerine de bağlı olarak, %6,5 artmıştır. Toplam harcamalar ise yüksek transferler ve sermaye

¹⁰¹ European Investment Bank, **Regions, Montenegro,** <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/montenegro/index.htm>, 17 Nisan 2012.

harcamalarının neticesinde, önceki yıla kıyasla %4,5 oranında artmıştır. Bütçe açığının GSYH'ye oranı 2011 yılında %2,55 oranında gerçekleşmiştir. 2010 yılında GSYH'ye oranı %24,77 olan kamu borcu 2011 yılında artarak, %28,11 olarak gerçekleşmiştir ve borcun %65'i avro cinsindendir.

2011 yılında Makedonya için hazırlanan ilerleme raporunda, IMF'den alınan yardımın ülke ekonomisine katkı sağladığı belirtilmektedir. Ülkenin ekonomik alandaki reformlarını istikrarla sürdürdüğünden bahsedilirken yüksek seviyelerdeki işsizliğin en büyük sorunlardan biri olduğuna dikkat çekilmektedir. Ayrıca, ülkenin kamu borcunun ve dış borcunun arttığı da belirtilmektedir.¹⁰²

2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri

AB, Makedonya'nın ana ticaret ortağı olmaya devam etmektedir. 2010 yılında Makedonya ihracatının %56,2'sini ve ithalatının %52,2'sini AB ile gerçekleştirmiştir. Makedonya, 2010 yılında AB'ye 1,4 milyar avro ihracat yapmıştır, AB'den ithalatı ise 2,2 milyar avro olarak gerçekleşmiştir.¹⁰³ Başlıca ihraç malları, demir ve çelik ile tekstildir, başlıca ithal ürünleri ise petrol ve petrol ürünleri ile motorlu taşıtlardır.¹⁰⁴

Makedonya ekonomisinin dışa açıklığı yüksektir, 2010 yılı GSYH'sinin %114'ü tutarındadır. 2010 yılında AB-27, doğrudan yabancı yatırım girişlerinin yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır (Makedonya GSYH'sinin %51'i).

¹⁰² European Commission, **The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2011 Progress Report**, s. 24-26,

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/mk_rapport_2011_en.pdf, 13 Nisan 2012; International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

¹⁰³ World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 TCMB döviz kurlarında 1 avro =1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

¹⁰⁴ T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Ülke ve Bölgeler, Makedonya**, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/A50C2D58-D8D3-8566-4520DF42B21BCB7B/Makedonya.pdf>, 15 Nisan 2012.

Hollanda, Slovenya ve Avusturya en büyük doğrudan yabancı yatırımcılarıdır. AB ile ticari entegrasyonu gelişmiştir.¹⁰⁵

3. Yararlandığı Mali Yardımlar

PHARE programı kapsamında 1997-2006 döneminde Makedonya'ya 257 milyon avro yardım yapılması taahhüt edilmiş, bunun 200 milyon avrosu sözleşmeye bağlanmış ve 157 milyon avrosu da Makedonya'ya ödenmiştir.¹⁰⁶

CARDS programı kapsamında ise 2000-2006 döneminde Makedonya'ya 299 milyon avro yardım yapılması taahhüt edilmiş, bunun 288 milyon avrosu sözleşmeye bağlanmış ve 264 milyon avrosu da Makedonya'ya ödenmiştir.¹⁰⁷

Makedonya'ya 2001-2006 döneminde tahsis edilen AB yardımlarının toplamı 360 milyon avro iken, 2007-2008 döneminde IPA kapsamında sağlanan tahsisat 128,7 milyon avrodur.¹⁰⁸

Makedonya'da diğer aday ülkeler gibi tüm IPA bileşenlerinden faydalanmaktadır. Makedonya için 2009-2011 dönemini kapsayan MIPD Belgesi'nde üç yıl için toplam 272,8 milyon avro tahsis edilmiştir.¹⁰⁹ Makedonya, 2009-2011 döneminde tahsis edilen kaynağın 271,5 milyon avrosunu kullanmıştır. 2011-2013 dönemini kapsayan MIPD Belgesi'nde ise üç yıl için toplam 320,3

¹⁰⁵ European Commission, **The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2011 Progress Report**, s. 30, 13 Nisan 2012.

¹⁰⁶ European Commission, **2007 Annual Report on PHARE, Turkey Pre-Accession Instrument, CARDS and Transition Facility**, Brussels, SEC(2008) 3075, 2008, s. 112, 14 Ocak 2012.

¹⁰⁷ ibid, s. 113.

¹⁰⁸ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for The former Yugoslav Republic of Macedonia**, s. 43, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_fyrom_2009_2011_en.pdf, 18 Ocak 2012.

¹⁰⁹ ibid, s. 4.

milyon avro tahsis edilmiştir.¹¹⁰2007-2013 dönemi toplam tahsisat ise 619,1 milyon avrodur.

Tablo 10: IPA Bileşenleri Kapsamında Makedonya'ya Ayrılan Kaynak (2007-2013)

(Milyon Avro)

Bileşenler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma	41,6	41,1	39,3	36,9	28,8	27,2	27,9	242,8
Sınır Ötesi İşbirliği	4,2	4,1	4,4	4,5	5,1	5,0	5,2	32,5
Bölgesel Kalkınma	7,4	12,3	20,8	29,4	39,3	41,0	51,8	202,0
İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	3,2	6,0	7,1	8,4	8,8	10,4	11,2	55,1
Kırsal Kalkınma	2,1	6,7	10,2	12,5	16,0	18,2	21,0	86,7
TOPLAM	58,5	70,2	81,8	91,7	98,0	101,8	117,1	619,1

Kaynak: European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/financial-assistance/index_en.htm, 20 Şubat 2012.

Toplam tahsisat içerisinde en büyük payı %39 ile Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni almaktadır. İkinci sırada ise %33 oranıyla Bölgesel Kalkınma Bileşeni bulunmaktadır.

Makedonya, ekonomik faaliyetlerin teşvik edilmesi ile ulaştırma ve enerji altyapılarının genişletilmesi yoluyla dengeli bölgesel ekonomik refahı hedeflemiştir. 1998 yılından bu yana ülkeye AYB'den sağlanan finansman tutarı 330 milyon avrodur.¹¹¹

¹¹⁰ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for The former Yugoslav Republic of Macedonia**, s. 12, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_fyrom_2011_2013_en.pdf, 8 Şubat 2012.

¹¹¹ European Investment Bank, **Regions, The Former Yugoslav Republic of Macedonia**, <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/fyrom/index.htm>, 17 Nisan 2012.

E. Sırbistan

Sırbistan'ın temel ekonomik göstergeleri, Avrupa Birliği ile ticari ilişkileri ve Avrupa Birliği tarafından bu ülkeye yapılan mali yardımlar, yararlandığı programlar ve tutarları bazında incelenecektir.

1. Temel Ekonomik Göstergeleri

Sırbistan'ın temel ekonomik göstergeleri (2002-2011 yıllarını kapsayan dönemi) EK 6'da gösterilmektedir.

Sırbistan'ın temel ekonomik göstergelerine baktığımızda, GSYH'si 2011 yılında 34,5 milyar avro, kişi başına düşen GSYH'si ise 4.651,73 avrodur. 2011'de, reel GSYH'si %1,62 oranında artmıştır. GSYH, ana ticari partnerlerin güçlenmesiyle tetiklenen ihracatla birlikte artmıştır. İç talep artışı, düşen özel tüketim harcamaları sebebiyle sınırlı kalmıştır. Sanayi faaliyetleri hızlanmış ve sanayi üretimi, 2011 yılında %5 oranında artmıştır. İnşaat faaliyetlerindeki gerileme, mevcut mali kısıtlamalar ve süregelen ekonomik dengelenme çabaları dolayısıyla devam etmiştir. Büyümenin yeni iş olanakları yaratmaması ve artan enflasyon sebebiyle hane halkının alım gücü düştüğünden, özel tüketim harcamaları sınırlı kalmıştır. 2011 yılında işsizlik oranı artarak %23,65 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon, gıda fiyatları ve elektrik, su ve doğalgaz fiyatlarındaki sıçramayla birlikte hızlanmıştır ve 2011 yılında %11,22 olarak gerçekleşmiştir. Cari işlemler açığı artan ithalatla birlikte genişlemeye devam etmiş ve %9,14 oranına ulaşmıştır. Cari işlemler dengesindeki bozulma, ticaret açığının artışın yanı sıra cari transferler fazlasındaki ve gelir hesabındaki düşüslere bağlı olmuştur. İthalat ve ihracat oranları 2011 yılında sırasıyla artarak %7,8 ve %4,8 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında toplam dış borç Nisan ayında, GSYH'nin dörtte üçüne ulaşacak biçimde 25,7 milyar avroya ulaşmıştır. Yüksek düzeydeki harcamalar, yüksek kurumlar vergileri ve vergi dışı gelirlerle dengelenirken, gelir vergisi ve KDV gelirleri beklentilere uygun olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında, kamu borcu GSYH'nin %47,89'una ulaşmıştır. Bütçe açığının GSYH'ye oranı ise %4,04 olarak gerçekleşmiştir,

2011 yılında Sırbistan için hazırlanan analitik raporda, Sırbistan'ın işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olmak için önemli adımlar attığı ifade edilirken çok sayıda yapısal düzenlemenin halen beklediği belirtilmektedir.¹¹²

2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri

AB, Sırbistan'ın ana ticaret ortağı konumundadır. 2010 yılında Sırbistan ihracatının %57,3'ünü ve ithalatının %56'sını AB ile gerçekleştirmiştir. Sırbistan, 2010 yılında AB'ye 4,3 milyar avro ihracat yapmıştır, AB'den ithalatı ise 7,2 milyar avrodur.¹¹³ AB'den satın alınan ana mallar, vasıtalar, dizel yakıt ve ilaç iken Sırbistan, AB'ye tarımsal ürünler (şeker, ahududu), lastik, demir, çelik ve makine satmaktadır.

Sırbistan'ın yatırımının üçte ikisi AB ve EFTA ülkelerinden kaynaklanmaktadır; en çok doğrudan yabancı yatırımı gerçekleştiren ülkeler ise Avusturya, Yunanistan ve Norveç'tir. AB ile ticari bütünleşmesi yüksektir. Sırbistan'ın AB ile entegrasyonuna 2009 yılından beri gelişen ihracat rekabet gücü katkıda bulunmaktadır.¹¹⁴

3. Yararlandığı Mali Yardımlar

Diğer bir aday ülke olan Sırbistan'a, CARDS programı kapsamında 2000-2006 döneminde 1 milyar 391 milyon avro yardım yapılması taahhüt edilmiş,

¹¹² European Commission, **Analytical Report**, s. 41-43, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/sr_analytical_rapport_2011_en.pdf, 13 Nisan 2012; International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

¹¹³ World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 TCMB döviz kurlarında 1 avro =1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

¹¹⁴ European Commission, **Analytical Report**, s. 53, 13 Nisan 2012.

bunun 1 milyar 354 milyon avrosu sözleşmeye bağlanmış ve 1 milyar 192 milyon avrosu da Sırbistan'a ödenmiştir.¹¹⁵

AB, Sırbistan'a 1998-2006 döneminde yaklaşık 2 milyar avroluk yardımda bulunmuştur. 2007-2008 döneminde ise bu ülkeye IPA kapsamında 380,6 milyon avro yardım yapılmıştır.¹¹⁶

Sırbistan'ın 2009-2011 döneminde IPA'dan alabileceği tahsisat tutarı 596,2 milyon avrodur.¹¹⁷ Sırbistan, 2009-2011 döneminde tahsis edilen kaynağın 594,7 milyon avrosunu kullanmıştır. 2011-2013 dönemini kapsayan MIPD Belgesi'nde ise üç yıl için toplam 623 milyon avro tahsis edilmiştir.¹¹⁸ 2007-2013 döneminde ise toplam tahsisat 1 milyar 392 milyon avrodur.

Tablo 11: IPA Bileşenleri Kapsamında Sırbistan'a Ayrılan Kaynak (2007-2013)

(Milyon Avro)

Bileşenler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma	181,5	179,4	182,6	186,2	190,6	190,0	203,1	1.313,4
Sınır Ötesi İşbirliği	8,2	11,5	12,2	11,8	11,3	12,1	11,6	78,7
TOPLAM	189,7	190,9	194,8	198,0	201,9	202,1	214,7	1.392,1

Kaynak: European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/serbia/financial-assistance/index_en.htm, 28 Şubat 2012.

¹¹⁵ European Commission, **2007 Annual Report on PHARE, Turkey Pre-Accession Instrument, CARDS and Transition Facility**, Brussels, SEC(2008) 3075, 2008, s. 113, 14 Ocak 2012.

¹¹⁶ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Serbia**, s. 9, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_serbia_2009_2011_en.pdf, 11 Şubat 2012.

¹¹⁷ ibid, s. 7.

¹¹⁸ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Serbia**, s. 14, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_serbia_2011_2013_en.pdf, 17 Şubat 2012.

Toplam tahsisat içinde en büyük payı %94 oranıyla Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni almaktadır. Sınır Ötesi İşbirliği Bileşeni'nin payı ise sadece %6'dır.

AYB, son on yılda Batı Balkanlarda (Sırbistan, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova) 7,3 milyar avro tutarındaki projeleri finanse etmiştir. Banka ulaşım, enerji, sağlık ve eğitim projelerini, KOBİ'ler ve yerel yönetimleri, sanayi ve hizmet alanlarında desteklemiştir.¹¹⁹

F. Türkiye

Türkiye'nin temel ekonomik göstergeleri ve Avrupa Birliği ile ticari ilişkileri işlenecektir. Avrupa Birliği tarafından Türkiye'ye yapılan mali yardımlar ise üçüncü bölümde incelenecektir.

1. Temel Ekonomik Göstergeleri

Türkiye'nin temel ekonomik göstergeleri (2002-2011 yıllarını kapsayan dönemi) EK 7'de gösterilmektedir.

Türkiye'nin temel ekonomik göstergelerine baktığımızda, GSYH'si 2011 yılında 595,2 milyar avro, kişi başına düşen GSYH'si ise 8.049,13 avrodur. 2010 yılında reel GSYH'si %9,1 olarak gerçekleşen Türkiye ekonomisinin hızlı toparlanma eğilimi, 2011 yılında da %8,5 oranı ile devam etmiştir. Büyüme, iç tüketimin ve sabit sermaye oluşumunun artmasıyla, tüketime dayalı olarak gerçekleşmiştir. Güçlü toparlanmaya paralel olarak işsizlik oranı %2 düşerek, 2011 yılında %9,89'a gerilemiştir. Enflasyon oranı 2010 yılında %8,57 olarak gerçekleşirken 2011 yılında %6,47'ye gerilemiştir. 2011 yılında ihracat ve ithalat oranlarında ise azalma görülmüştür. Büyük oranda politik gelişmelerin etkisiyle, Yakın ve Orta Doğu ülkelerine yapılan ihracat ciddi ölçüde azalmıştır. İhracat, 2011

yılında %1,4 oranında küçülmüştür. Artan emtia ve özellikle de enerji fiyatlarının etkisi ile güçlü iç talep ve zayıf dış talep arasındaki fark, Türkiye'nin dış ticaret açığının artmasına yol açmaktadır. Cari işlemler açığı, dış ticaret açığına paralel olarak hızlı bir şekilde yükselmektedir. 2010 yılında GSYH'nin %6,35'ine ulaşan cari işlemler açığı, 2011 yılında da artarak %9,91 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılı Haziran ayına kadarki 12 aylık dönemde 48,5 milyar avroya çıkan açık, GSYH'nin %8'ine tekabül etmektedir. Türkiye bu açığı, aylık 1 milyar avroya varan sermaye hesabı fazlasıyla kolayca karşılayabilmiştir. 2010 yılı bütçe açığı GSYH'nin %2,73'ü olarak gerçekleşirken, 2011 yılı bütçe açığı GSYH'nin %0,27 olmuştur. 2011 yılı Haziran ayında açıklanan vergi affı uygulamasından elde edilen (GSYH'nin %1'ine tekabül eden) gelirin büyük kısmı 2009 yılından itibaren düşerek GSYH'nin %39'una gerileyen kamu borçlarının finansmanında kullanılacaktır. Özellikle dolaylı vergi gelirlerinin önemli ölçüde artmasını sağlayan iç talepteki güçlü canlanma sonucu, 2011 yılında bütçe beklenenden daha iyi bir performans sergilemiştir. Kamu borç stoku, 2011 yılının ikinci yarısında önemli ölçüde düşmüş ve GSYH'nin %39'una ulaşmıştır.

Küresel kriz sırasında Türkiye'nin para ve maliye politikası programlarının başarılı olduğunu belirten raporda, krizin Türkiye'yi ciddi ölçüde etkilemesine rağmen daha önce yapılan reformların sonuç verdiği, böylece hızla güçlü ekonomik büyümeye geri döndüğü ifade edilmektedir. Ancak yeterli olmayan ayarlamalar nedeniyle ekonomik toparlanmadan tamamıyla yararlanamadığı eleştirisi getirilmektedir. Mali şeffaflık konusunda daha fazla ilerleme sağlanması, mali ve parasal politikanın ayarlanması, enflasyon hedeflemesi hususunda daha fazla çaba gösterilmesi ve mali disiplinin korunması getirilen öneriler olarak sıralanmaktadır.¹²⁰

¹¹⁹ European Investment Bank, **Regions, The Western Balkans**, <http://www.eib.org/projects/regions/the-western-balkans/fyrom/index.htm>, 17 Nisan 2012.

¹²⁰ European Commission, **Turkey 2011 Progress Report**, s. 45-48, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf, 13 Nisan 2012; International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri

AB, 1995 yılında Türkiye ile Gümrük Birliği'ni oluşturmuştur. Gümrük Birliği, Türkiye ve AB arasındaki mamul ürün ticaretini kapsamakta ve bu ürünlerin teknik düzenleme, rekabet ve Fikri Mülkiyet Hukuku gibi belirli AB politikalarına uymasını gerektirmektedir. AB ile Türkiye arasındaki Gümrük Birliği, ikili ticaret hacmini arttırmaya devam etmektedir. Türkiye, AB'nin yedinci en büyük ticaret ortağı iken AB, Türkiye'nin en büyük ticaret ortağıdır. 2010 yılında AB ile ticaret, Türkiye'nin ihracatının %47,1'i ve ithalatının ise %38,9'unu oluşturmaktadır. Türkiye, 2010 yılında AB'ye 41,1 milyar avro ihracat yapmıştır, AB'den ithalatı ise 55,2 milyar avrodur.¹²¹ Türkiye'nin AB'den başlıca sanayi ithalatını, makineler, otomotiv ürünleri, kimyasallar, demir ve çelik oluştururken, AB'den temel tarım ithalatı ise tahıldır. AB'nin Türkiye'den ithalatını ise tekstil ve kumaş, makine ve ulaşım araçları oluşturmaktadır.¹²²

Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların %80'i AB'den gelmektedir. Ekonominin dışa açıklığı, 2009 ve 2010 yıllarında değişmeyerek %47,7 olmuştur. Avrupa Birliği, Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımın ana kaynağı olmaya 2009 yılında %79 ve 2010 yılında %76 oranlarıyla devam etmiştir. AB ile ticari ve ekonomik bütünleşme seviyesi yüksektir.¹²³

G. Arnavutluk

Arnavutluk'un temel ekonomik göstergeleri, Avrupa Birliği ile ticari ilişkileri ve Avrupa Birliği tarafından bu ülkeye yapılan mali yardımlar, yararlandığı programlar ve tutarları bazında incelenecektir.

¹²¹ World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 TCMB döviz kurlarında 1 avro =1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

¹²² European Commission, **EU-Turkey Relations**, 10 Nisan 2012.

¹²³ European Commission, **Turkey 2011 Progress Report**, s. 4,52, 13 Nisan 2012.

1. Temel Ekonomik Göstergeleri

Arnavutluk'un temel ekonomik göstergeleri (2002-2011 yıllarını kapsayan dönemi) EK 8'de gösterilmektedir.

Arnavutluk'un temel ekonomik göstergelerine baktığımızda, GSYH'si 2011 yılında 9,8 milyar avro, kişi başına düşen GSYH'si ise 3.054,07 avrodur. 2011 yılında reel büyüme %3,5 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılından bu yana devam etmekte olan ekonomik yavaşlama, hasılanın beşte ikisini oluşturan sanayi, ticaret, otel- restoran ve ulaşım sektörlerindeki düşük büyüme neticesinde ortaya çıkmıştır. 2010 yılında %12,5 olarak gerçekleşen işsizlik oranı, 2011 yılında azalarak %11,5 olarak gerçekleşmiştir. Cari işlemler açığı, 2010 yılında GSYH'nin %11,61'i oranından 2011 yılında artarak GSYH'nin %13,25'ine ulaşmıştır. İhracat ise, 2010 yılında %23,52'den 2011 yılında %10,78'e kadar azalmıştır. 2010 yılında %4,24'lük daralma yaşayan ithalat ise, makine ve teçhizat kalemlerindeki belirgin artışla birlikte 2011 yılında %3,91 seviyesine ulaşmıştır. Arnavutluk'un dış borcu, 2011 yılında 3,7 milyar avroya ulaşmıştır. 2010 yılında %3,60 oranına ulaşan enflasyon 2011 yılında %3,43 oranına gerilemiştir. 2011 yılında bütçe gelirlerinde %0,8 artış gözlenmiştir. Süregelen düşük iç talep neticesinde KDV ve özel tüketim vergi gelirleri azalırken, sosyal sigorta primleri istihdamdaki büyümeyle artmıştır. Özellikle kamu çalışanlarına ödenen maaşlar, bakım-onarım harcamaları ve teşvikler kamu harcamalarını önemli ölçüde artırmış, 2011 yılında kamu borcu GSYH'nin %58,92'si olarak gerçekleşmiştir. Bütçe açığı ise 2011 yılında azalarak GSYH'nin %3,5'i olarak gerçekleşmiştir.¹²⁴

2011 yılında Arnavutluk için hazırlanan ilerleme raporunda, küresel ekonomik kriz sonrasında Arnavutluk ekonomisinin büyümeye devam ettiği ve belirli bir istikrar sağladığı belirtilirken siyasi istikrarsızlığın uygulanması gereken

¹²⁴ European Commission, **Albania 2011 Progress Report**, s. 22-25, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/al_rapport_2011_en.pdf, 13 Nisan 2012; International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

yapısal reformları yavaşlattığı ifade edilmektedir. İşleyen bir piyasa ekonomisine sahip olmak için ülkenin bazı ilerlemeler kaydettiği de belirtilmektedir.

2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri

AB, Arnavutluk'un ana ticaret ortağıdır. Arnavutluk, ihracatının % 70'ini, ithalatının ise %64,6'sını AB ile gerçekleştirmektedir. 2010 yılında Arnavutluk'un AB'ye ihracatı 835 milyon avro iken AB'den yapılan ithalat, 2 milyar 40 milyon avro olarak gerçekleşmiştir.¹²⁵ Özellikle tekstil, konfeksiyon ve ayakkabı, Arnavut ihracatının temelini oluşturmaktadır. İthal ettiği başlıca ürünler ise gıda, makine ve inşaat malzemeleridir.¹²⁶

2010 yılı doğrudan yabancı yatırım girişleri yaklaşık 820 milyon avro tutarındadır. 2009 yılı sonu itibariyle AB-27'nin doğrudan yabancı yatırımları, tüm yatırımların yaklaşık % 64'ü olarak gerçekleşmiştir.¹²⁷ Arnavutluk ekonomisinin dışa açıklığı artmaya devam etmiştir. 2009 yılında %82 olan oran, 2010 yılında %86 seviyesine ulaşmıştır. 2010 yılında da Arnavutluk'un ticari ve yatırım ortaklığında lider AB'dir.¹²⁸

3. Yararlandığı Mali Yardımlar

Arnavutluk'a AB tarafından 1991-2008 yılları arasında yaklaşık 1,4 milyar avro yardım yapılmıştır. Söz konusu yardımın 635 milyon avrosu 1991-2000 döneminde PHARE Programı'ndan, 330 milyon avrosu 2001-2006 döneminde

¹²⁵ World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 TCMB döviz kurlarında 1 avro =1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

¹²⁶ T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Ülke ve Bölgeler, Arnavutluk**, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/7A6A0BE1-D8D3-8566-452027A105474187/Arnavutluk.pdf>, 15 Nisan 2012.

¹²⁷ European Commission, **EU-Albania Relations**, 11 Nisan 2012.

¹²⁸ European Commission, **Albania 2011 Progress Report**, s. 28, 13 Nisan 2012.

CARDS Programı'ndan, 135 milyon avrosu 2007-2008 döneminde IPA Programı'ndan, 297 milyon avro da çeşitli yardımlardan sağlanmıştır.¹²⁹

Potansiyel aday olan Arnavutluk için 31 Temmuz 2009 tarihinde kabul edilen 2009-2011 dönemi MIPD Belgesi'nde üç yıllık toplam 269,4 milyon avro tahsis edilmiştir.¹³⁰ Arnavutluk, 2009-2011 döneminde 269,8 milyon avroluk kaynak kullanmıştır. 2011-2013 dönemini kapsayan MIPD Belgesi'nde ise üç yıl için toplam 288,8 milyon avro tahsis edilmiştir.¹³¹ 2007-2013 dönemi toplam tahsisat ise 597,3 milyon avrodur.

Tablo 12: IPA Bileşenleri Kapsamında Arnavutluk'a Ayrılan Kaynak (2007-2013)

(Milyon Avro)

Bileşenler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma	54,3	65,2	71,4	84,2	84,3	84,3	87,4	531,1
Sınır Ötesi İşbirliği	6,7	8,6	9,8	10,0	10,1	10,3	10,7	66,2
TOPLAM	61,0	73,8	81,2	94,2	94,4	94,6	98,1	597,3

Kaynak: European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/albania/financial-assistance/index_en.htm, 17 Şubat 2012.

Toplam tahsisat içerisinde en büyük payı %88 ile Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni almaktadır. Sınır Ötesi İşbirliği Bileşeni'nin oranı ise %12'dir.

¹²⁹ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Albania**, s. 7, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_albania_2009_2011_en.pdf, 28 Ocak 2012.

¹³⁰ ibid, s. 5.

¹³¹ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Albania**, s. 14, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_albania_2011_2013_en.pdf, 31 Ocak 2012.

H. Bosna Hersek

Bosna Hersek'in temel ekonomik göstergeleri, Avrupa Birliği ile ticari ilişkileri ve Avrupa Birliği tarafından bu ÷lkeye yapılan mali yardımlar, yararlandığı programlar ve tutarları bazında incelenecektir.

1. Temel Ekonomik Göstergeleri

Bosna Hersek'in temel ekonomik göstergeleri (2002-2011 yıllarını kapsayan dönemi) EK 9'da gösterilmektedir.

Bosna Hersek'in temel ekonomik göstergelerine baktığımızda, GSYH'si 2011 yılında 13,7 milyar avro, kişi başına düşen GSYH'si ise 3.532,90 avrodur. 2011 yılında reel GSYH büyümesi %1,26'ya ulaşmıştır. 2011 yılında madencilik sektörü üretimi artarken, imalat sanayinde yavaşlama gör÷lmüş; elektrik, gaz ve su üretim hacminde ise azalış meydana gelmiştir. İç talepte ise toparlanma devam etmektedir. 2010 yılı boyunca yüksek düzeyde (%27,2) seyreden işsizlik oranı, 2011 yılında da %27,6 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında %6,13 olan cari işlemler açığı, ithalat artışı sebebiyle 2011 yılında artarak GSYH'nin %8,34'üne ulaşmıştır. 2010 yılında %2,12 olan yıllık enflasyon oranı artmış ve 2011 yılında %3,70'e ulaşmıştır. En yüksek fiyat artışları, uluslararası fiyat gelişmelerinin etkisiyle gıda ve alkolsüz içecek sektöründe gör÷lmüştür. 2010 başından itibaren tütün ve alkol ürünlerine uygulanan özel tüketim vergilerindeki artışın etkileri, %8,1'e ulaşan fiyat artışında kendisini hissettirmektedir. Dolaylı vergi gelirleri güçlü bir şekilde artarak, toplam vergi gelirlerindeki artışa %7 oranında katkıda bulunmuştur. 2010 yılında GSYH'nin %39,59'u olan kamu borcu 2011 yılında GSYH'nin %40,63'ü olarak gerçekleşmiştir. Bütçe açığı ise 2011 yılında da azalarak GSYH'nin %3,07'si olarak gerçekleşmiştir.¹³²

¹³² European Commission, **Bosnia and Herzegovina 2011 Progress Report**, s. 24-26, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/ba_rapport_2011_en.pdf, 13 Nisan 2012; International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

2011 yılında Bosna Hersek için hazırlanan ilerleme raporunda, ülkede uyumlu bir ekonomi ve mali politika belirlenmediği için ekonomik programların dağınık durumda olduğu fakat ticaretin ve mali performansın gelişmesinin olumlu şekilde ilerlediği ifade edilmektedir. Genel olarak, rekabet gücünün azlığı ve istikrarlı politikaların olmaması nedeniyle işgücü piyasalarının ihtiyacı ve uygulanan politikalar arasında bir uyum olmadığı belirtilmektedir.

2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri

AB, ülkenin başlıca ticaret ortağıdır. Bosna Hersek'in ihracatının %54,4'ü, ithalatının ise %45,9'u AB ile gerçekleşmektedir. 2010 yılında Bosna Hersek'in AB'ye ihracatı 2 milyar avro iken AB'den yapılan ithalat 3,2 milyar avro olarak gerçekleşmiştir.¹³³ İhracat gelirlerinin ana kaynağı olan ürünler, tekstil, makine ve ulaşım ekipmanlarıdır. İthal ettiği başlıca ürünler ise, mineral ürünler, makine ve gıdadır.¹³⁴

Bosna Hersek'e yapılan doğrudan yabancı yatırım miktarı yaklaşık 4,5 milyar avrodur. AB-27'nin yaptığı doğrudan yabancı yatırım, toplam yatırımların yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır.¹³⁵ Bosna Hersek dışı açık bir ekonomi olmaya devam etmektedir. Toplam ticaret hacmi 2009 yılında %75,3'ten 2010 yılında %85,5'e yükselmiştir. 2010 yılında AB ile ticari entegrasyon düzeyi yüksek seviyededir.¹³⁶

3. Yararlandığı Mali Yardımlar

Bosna Hersek'e 1995 yılında savaşın bitiminden 2008 yıl sonuna kadar AB tarafından yaklaşık 2,8 milyar avro yardım yapılmıştır. Söz konusu yardımın 778

¹³³ World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 TCMB döviz kurlarında 1 avro =1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

¹³⁴ T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Ülke ve Bölgeler, Bosna Hersek**, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/48F8CFF8-D8D3-8566-4520515A81E5F183/Bosna_Hersek.pdf, 15 Nisan 2012.

¹³⁵ European Commission, **EU-Bosnia and Herzegovina Relations**, 12 Nisan 2012.

¹³⁶ European Commission, **Bosnia and Herzegovina 2011 Progress Report**, s. 30, 13 Nisan 2012.

milyon avrosu PHARE Programı'ndan, 783 milyon avrosu bölgesel projeleri dahil CARDS Programı'ndan, 540 milyon avrosu insani yardım, 137 milyon avrosu IPA Programı'ndan, 561 milyon avrosu da çeşitli yardımlardan sağlanmıştır.¹³⁷

Potansiyel aday ülke olan Bosna Hersek için hazırlanan 2009-2011 dönemi MIPD Belgesi, 1 Temmuz 2009 tarihinde Komisyon tarafından kabul edilmiştir. Bu ülke için üç yıllık toplam 303,2 milyon avro tahsis edilmiştir.¹³⁸ Bosna Hersek, 2009-2011 döneminde tahsis edilen kaynağın 301,9 milyon avrosunu kullanmıştır. 2011-2013 dönemini kapsayan MIPD Belgesi'nde ise üç yıl için toplam 328,7 milyon avro tahsis edilmiştir.¹³⁹ 2007-2013 dönemi toplam tahsisat ise 658,5 milyon avrodur.

Tablo 13: IPA Bileşenleri Kapsamında Bosna Hersek'e Ayrılan Kaynak (2007-2013)

(Milyon Avro)

Bileşenler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma	58,1	69,9	83,9	100,7	102,7	102,7	106,9	624,9
Sınır Ötesi İşbirliği	4,0	4,9	5,2	4,7	4,7	5,2	4,9	33,6
TOPLAM	62,1	74,8	89,1	105,4	107,4	107,9	111,8	658,5

Kaynak: European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/potentialcandidates/bosnia_herzegovina/financialassistance/index_en.htm, 7 Şubat 2012.

Toplam tahsisat içerisinde en büyük payı %94'lük oranla Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni almaktadır. Sınır Ötesi İşbirliği Bileşeni'nin payı ise sadece %6'dır.

¹³⁷ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Bosnia-Herzegovina**, s. 4-6, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_bosnia_herzegovina_2009_2011_en.pdf, 21 Ocak 2012.

¹³⁸ ibid, s. 4.

¹³⁹ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Bosnia-Herzegovina**, s. 12, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_bosnia_herzegovina_2011_2013_en.pdf, 23 Ocak 2012.

I. Kosova

Kosova'nın temel ekonomik göstergeleri, Avrupa Birliği ile ticari ilişkileri ve Avrupa Birliği tarafından bu ülkeye yapılan mali yardımlar, yararlandığı programlar ve tutarları bazında incelenecektir.

1. Temel Ekonomik Göstergeleri

Kosova'nın temel ekonomik göstergeleri (2002-2011 yıllarını kapsayan dönemi) EK 10'da gösterilmektedir.

Kosova'nın temel ekonomik göstergelerine baktığımızda, GSYH'si 2011 yılında 4,9 milyar avro, kişi başına düşen GSYH'si ise 2.367,39 avrodur. 2011 yılında reel büyüme %4,96 olarak gerçekleşmiştir. Tüketim yapısı, konut sektörü istisna olmak üzere genelde aynı düzeyde seyretmiştir. Gıda ve alkolsüz içecekler, alkol ve tütün, giyim ve ayakkabı, ulaşım ve otel-restoran harcama paylarında hafif yükselişler görülmüştür. 2011 yılında ortalama kayıtlı işsiz sayısı yıllık bazda % 1 civarında azalarak, 336 bine ulaşmış, üniversite mezunları arasında iş arayan sayısı istikrarlı bir şekilde artmaya devam etmiştir. İhracat artışı 2011 yılında temel ihracat kategorisi olan baz metallerdeki yavaşlamayla birlikte hız kesmiş ve %10,54 olarak gerçekleşmiştir. Cari işlemler açığı ise 2011 yılında artarak GSYH'nin %20,35'i olarak gerçekleşmiştir. Açıktaki artış, mal ve hizmet ticaret dengesindeki bozulmaya bağlı olurken cari transferler ve hizmetler fazlası artmıştır. 2010 yılında %3,48 olarak gerçekleşen enflasyon, 2011 yılında %7,34'e yükselmiştir. Artan enflasyon oranı, yoksul kesimi orantısız bir şekilde etkilemekte ve mevcut harcama yapılarını zorlamaktadır. 2011 yılında bütçe açığı GSYH'nin %1,86'sı olarak gerçekleşmiştir. Toplam gelirler %5,8 oranında artmıştır. Vergi ve gümrük vergisi gelirleri güçlü bir performans göstererek neredeyse %20 artmıştır. Cari harcamalar, özellikle de ücret

ödemeleri dengesiz seyretmekte ve gecikmeli olarak gerçekleştirilmektedir. Büyük bölümü karayollarına yapılan sermaye harcamaları artmıştır.¹⁴⁰

2011 yılında Kosova için hazırlanan ilerleme raporunda, ülkenin hala çok kırılgan bir ekonomiye sahip olduğu ve işleyen bir piyasa ekonomisi kurmada hiç ilerleme olmadığı belirtilmektedir.

2. Avrupa Birliği İle Ticari İlişkileri

AB, Kosova'nın ana ticaret ortağı ve en çok yabancı yatırımı gerçekleştirenidir. (Toplam doğrudan yabancı yatırımın %50'sinin üzerinde ve Kosova'nın GSYH'sinin %10'u değerindedir.) Kosova, ithalatının %35'ini AB ile gerçekleştirmektedir. 2010 yılında Kosova'nın toplam ihracatı 562,5 milyon avrodur. AB'den yapılan ithalat ise 945 milyon avro olarak gerçekleşmiştir.¹⁴¹ AB'ye ihracat özellikle baz metal ve baz metal ürünlerinde yapılmaktadır.¹⁴²

3. Yararlandığı Mali Yardımlar

BM Güvenlik Konseyi'nin 1244/99 sayılı Kararı çerçevesinde AB Kosova'yla ilgili olarak mali ve siyasi yükümlülük olmak üzere iki yükümlülük üstlenmiştir. AB bir yandan Kosova'nın kurumsal yapılanma ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyo-ekonomik gelişimini sağlamak, diğer taraftan Kosova'da barışın devamını sağlamak amacıyla bu ülkeye yardım da bulunmaktadır.

¹⁴⁰ European Commission, **Kosovo 2011 Progress Report**, s. 24-27, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_kosovo_2009_2011_en.pdf, 25 Ocak 2012; International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

¹⁴⁰ World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 TCMB döviz kurlarında 1 avro =1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

¹⁴¹ World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 TCMB döviz kurlarında 1 avro =1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

¹⁴² European Commission, **EU-Kosovo Relations**, 13 Nisan 2012.

Kosova'ya 1999-2008 yılları arasında AB tarafından 2 milyar 385 milyon avro yardım yapılmıştır. Söz konusu yardım tutarının büyüklüğünde, Kosova'da gerçekleşen savaş sonrası barışın tesis edilmesi ve ülkenin yeniden yapılandırılması konusunda AB'nin üstlenmiş olduğu görev önem arz etmiştir.¹⁴³

Kosova için hazırlanan 2009-2011 dönemi MIPD Belgesi'nde bu ülke için üç yıllık toplam 242,1 milyon avro tahsis edilmiştir.¹⁴⁴ Kosova, 2009-2011 döneminde tahsis edilen kaynağı kullanmıştır. 2011-2013 dönemini kapsayan MIPD Belgesi'nde ise üç yıl için toplam 212,4 milyon avro tahsis edilmiştir.¹⁴⁵ 2007-2013 dönemi toplam tahsisat ise 637,6 milyon avrodur.

Tablo 14: IPA Bileşenleri Kapsamında Kosova'ya Ayrılan Kaynak (2007-2013)

(Milyon Avro)

Bileşenler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma	68,3	184,7	106,1	66,1	66,9	65,9	70,7	628,7
Sınır Ötesi İşbirliği	0	0	0	1,2	1,8	2,9	3,0	8,9
TOPLAM	68,3	184,7	106,1	67,3	68,7	68,8	73,7	637,6

Kaynak: European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/potentialcandidates/kosovo/financialassistance/index_en.htm, 2 Şubat 2012.

Savaş sonrası Kosova'nın yeniden yapılandırılmasının önemi IPA kapsamındaki yardımların tahsisatında da kendini göstermektedir. Toplam tahsisat içerisinde en büyük payı %98'lik oranla Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni almaktadır. Sınır Ötesi İşbirliği Bileşeni'nin payı ise sadece %2'dir.

¹⁴³ European Commission, **Kosovo 2011 Progress Report**, s. 5-6, 25 Ocak 2012.

¹⁴⁴ ibid, s. 4.

¹⁴⁵ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Kosovo**, s. 13, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_kosovo_2011_2013_en.pdf, 23 Ocak 2012.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NDEN SAĞLADIĞI MALİ YARDIMLAR İLE DİĞER ADAY VE POTANSİYEL ADAY ÜLKELERİN SAĞLADIĞI MALİ YARDIMLARIN KARŞILAŞTIRMASI

Üçüncü bölümde, öncelikle Avrupa Birliği tarafından Türkiye’ye yapılan mali yardımlar, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ışığında iki başlık altında incelenecektir: Birincisi 1964-1995 yıllarını kapsayan Gümrük Birliği öncesi dönem, ikincisi ise 1996-2013 yıllarını kapsayan Gümrük Birliği sonrası dönemidir. Türkiye’ye yapılan mali yardımlar detaylı bir şekilde işlendikten sonra Türkiye ile diğer aday ve potansiyel adayların bazı temel ekonomik göstergeleri, AB-27’nin temel ekonomik göstergeleri ışığında değerlendirilecektir. Türkiye ile diğer aday ve potansiyel aday ülkelere Avrupa Birliği tarafından sağlanan mali yardımların karşılaştırılması, aday ve potansiyel aday ülkeler ile bu ülkelerin nüfusları baz alınarak, ülke başına ve kişi başına düşen yardım tutarları hesaplanarak yapılacaktır. Türkiye’ye yapılan mali yardımlar ile Avrupa Birliği üyesi ülkelere ve üçüncü ülkelere yapılan mali yardımlar karşılaştırılarak Türkiye’nin Avrupa Birliği’nden yeterince mali yardım alamadığı ortaya konulacaktır.

I. Gümrük Birliği Öncesi Dönemi Türkiye’ye Yapılan Mali Yardımlar (1964-1995)

Türkiye-AB mali işbirliği uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Dünyada yaşanan bütünleşmelerden ve Avrupa’dan kopmak istemeyen Türkiye, 31 Temmuz 1959’da Avrupa Ekonomik Topluluğu’na üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1960 yılında yapılan askeri müdahale bu sürece biraz sekte vursa da 1963 yılında imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinden itibaren yürürlüğe giren Ankara Anlaşması’yla Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye arasında bir ortaklık ilişkisi kurulmuş ve ilişkilerin geliştirilmesi sürecinde önemli bir adım atılmıştır. Bu bakımdan, Ankara Anlaşması’nın yürürlüğe giriş yılı, AB ile Türkiye arasındaki mali

işbirliğinin başlangıç tarihi olarak alınabilir.¹⁴⁶ Ankara Anlaşması'nda Türkiye'ye ekonomik yardım yapılması gerekliliğine dikkat çekilerek, Türkiye'nin Topluluk yardımı ile ekonomisini güçlendireceği belirtilmektedir.¹⁴⁷

Ankara Anlaşması'nın üçüncü maddesinin birinci bendinde yer alan hüküm “hazırlık döneminde Türkiye'nin, geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümlülükleri üstlenebilmesi için, Topluluk yardımı ile ekonomisini güçlendirmesini” öngörmektedir.¹⁴⁸

Türkiye-AB mali işbirliği, ortaklık ilişkisinin başlangıcından Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına kadar olan dönemde (1964-1996), esas olarak Mali Protokollerle yürütülmüştür. Türk ekonomisinin hızla kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla dört adet Mali Protokol hazırlanmış, bunların üçüne işlerlik kazandırılmış ancak 1980 yılında siyasi nedenlerle veto edilerek dondurulan Dördüncü Mali Protokol hayata geçirilememiştir. Bunun yanında İkinci Mali Protokol'e ek olarak bir adet de Tamamlayıcı Protokol hazırlanmıştır. Mali Protokoller kapsamındaki yardımlar düşük faizli AB kredileri ve AYB kredilerinden oluşmaktadır.

Birinci Mali Protokol, Ankara Anlaşması ile aynı tarihte yani 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmıştır. Protokol Türkiye'ye 175 milyon ECU tutarında uygun koşullu kredi verilmesini öngörür.

Topluluk krediyi genel bütçe kaynaklarından karşılamıştır ve kredi, 1964–1969 yılları içinde Keban Barajı ve Boğaziçi köprüsünün de bulunduğu çeşitli alt yapı projelerinin finansmanında kullanılmıştır.¹⁴⁹ Tamamı 45 proje olan yardım, kamu ve özel sektör arasında 145 ve 30 milyon ECU olarak bölüşülmüştür. Özel sektöre açılan kredinin tümü sanayi projelerine yöneliktir.

¹⁴⁶ M.Akif Özer, “Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Yolunda Türkiye”, *Sayıştay Dergisi*, Ankara, T.C. Sayıştay Başkanlığı, Sayı:69, Nisan-Haziran 2008, s. 49-50.

¹⁴⁷ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Ankara Anlaşması ve Katma Protokol*, C:2, Ankara, DPT Yayınları, Ağustos 2003.

¹⁴⁸ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ağustos 2003.

¹⁴⁹ Nurettin Bilici, 1997, s. 54.

İkinci Mali Protokol, 23 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokol ile birlikte imzalanmış ve 01 Ocak 1973'den itibaren yürürlüğe girmiştir. Protokol ile 195 milyon ECU topluluk üyelerinden, 25 milyon ECU ise Avrupa Yatırım Bankası öz kaynaklarından olmak üzere toplam 220 milyon ECU'luk kredinin verilmesi öngörülmüştür. Bu kredinin 175 milyon ECU'luk kısmı kamu, 20 milyon ECU'luk kısmı ise özel sektör projelerine ayrılmıştır.¹⁵⁰

İkinci Mali Protokol ile sağlanan kredilerin tamamının kullanılması normal takvimi aşarak 1983 yılında tamamlanabilmiştir. Bu kredilerin kullanıldığı kamu yatırımları arasında Afşin- Elbistan Kömürleri ve Termik Santrali ile SEKA Akdeniz ve Dalaman Kağıt Sanayi yatırımları sayılabilir.¹⁵¹

Tamamlayıcı Protokol, 30 Haziran 1973 tarihinde imzalanmıştır. Miktarı 47 milyon ECU'dur. Genişleme Protokol'ü diye de anılan bu Protokol, 1 Ocak 1973 tarihinde AT'ye üye olan İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın İkinci Mali Protokol'e katkı sağlamalarını amaçlamaktadır. Protokol'ün onay işlemleri gecikerek Şubat 1986'da yapılabilmektedir. Bu protokol Mart 1986'da yürürlüğe girmiştir. Kredinin 41 milyon ECU'su İngiltere, 5 milyon ECU'su Danimarka, 1 milyon ECU'su da İrlanda tarafından karşılanmıştır.¹⁵² İkinci Protokol'ün süresi Mayıs 1976'da sona ermiştir.

Üçüncü Mali Protokol, ancak 12 Mayıs 1977 tarihinde imzalanmış ve 1 Mayıs 1979'da yürürlüğe girmiştir. Bu Protokol ile 220 milyonu Topluluk üyesi ülkelerden, 90 milyonu Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından olmak üzere toplam 310 milyon ECU'luk finansmanın, 31 Kasım 1981 tarihine kadar kullanılabilmesi öngörülmüştür.¹⁵³

Genel bütçe kaynaklarından verilen kredi kamu yatırımlarına, AYB kaynaklarından verilen kredi ise özel sektör yatırımlarına tahsis edilmiştir. Üçüncü

¹⁵⁰ Rıdvan Karluk, 2003, s. 608.

¹⁵¹ Nurettin Bilici, 1997, s. 54.

¹⁵² ibid, s. 55.

Mali Protokol yardımları ile gerçekleştirilen kamu yatırımları arasında Keban II Hidroelektrik Santrali ile Karakaya Barajı ve Hidroelektrik Santrali sayılabilir.¹⁵⁴

Üçüncü Mali Protokol uyarınca, kullanım süresinin son bulmasından bir yıl önce taraflar, yeni bir mali protokol imzalanması konusunu araştıracaklardı. Bu amaçla, 9–11 Ekim 1978 tarihleri arasında Türkiye ile Topluluk arasında yapılan görüşmelerde bir Antlaşma sağlanamamıştır. Bunda, Türkiye'nin talep ettiği 8 milyar dolarlık yardımın, Toplulukça çok yüksek bulunması rol oynamıştır. Konsey, 8 Haziran 1979 tarihinde, sonbaharda *Dördüncü Mali Protokol* görüşmelerine başlanılmasını, ayrıca ekonomik ve teknik işbirliği çalışmalarının desteklenmesi için Türkiye'ye hibe olarak 75 milyon ECU tutarında Özel Yardım yapılmasını kararlaştırmıştır.

30 Haziran 1980 tarihli Ortaklık Konseyi toplantısında kabul edilen 2/80 sayılı Kararla, bir Özel İşbirliği Fonu yürürlüğe konmuştur. 75 milyon ECU'luk bu hibe yardım, doğrudan Topluluk bütçesinden karşılanacaktır. Bu sebeple hibenin hangi projelere tahsis edileceğine Konsey karar verecektir. Yardımın 68 milyon ECU'su enerji sektörünün acil ithalat gereksinimleri için, 7 milyon ECU'su ise teknik yardıma ayrılmıştır.

Türkiye-Topluluk Ortaklık Konseyinin 30 Haziran 1980 tarihli bu toplantısında ayrıca Türkiye'ye beş yıllık bir dönem için Dördüncü Mali Protokol çerçevesinde 600 milyon ECU tutarında mali yardım yapılması öngörülmüştür. Bunun 225 milyonu Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından karşılanacak ve 375 milyonluk kısım Topluluk Bütçesinden sağlanacaktır. Bunun 50 milyonu hibe yardımdır. Dördüncü Mali Protokol, 19 Haziran 1981 tarihinde taraflarca parafe edilmesine rağmen, Yunanistan'ın engellemeleri ile Topluluk organlarının onayından geçmediği için yürürlüğe girememiştir. Protokol, 26 Ocak 1989 tarihinde yeniden parafe edilmiştir. Topluluk, Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna ilişkin 18 Aralık 1989 tarihli Görüş'ünde ve Türkiye ile somut işbirliği tekliflerini kapsayan ve

¹⁵³ Rıdvan Karluk, 2003, s. 608.

¹⁵⁴ Nurettin Bilici, 1997, s. 55.

Konsey'e sunulan 6 Haziran 1990 tarihli Bildirisi'nde mali işbirliğinin ve Dördüncü Mali Protokol'ün canlandırılması gerektiğini açıklamıştır. Fakat bu açıklamaya rağmen Protokol yürürlüğe girmemiştir.¹⁵⁵

1993 yılında Türkiye'ye AT ile işbirliği çerçevesinde genel bütçeden finanse edilen 3 milyon ECU tutarında hibe şeklinde bir mali yardım sağlamıştır. Bu yardım gümrük memurlarının eğitimi, Jean Monnet bursları, AT Ortak Tarım ve Ticaret politikaları konusunda eğitim, iş haftaları düzenlenmesi ve mevzuat uyumu konusu ile ilgili ortak çalışmalarda kullanılmıştır.

1994 ve 1995 yılı bütçe tasarılarına da Türkiye için aynı tutarda yardım konulmasına rağmen bu kalemler Avrupa Parlamentosu engeline takılmış ve yasalaşamamıştır.¹⁵⁶

Gümrük Birliği Öncesi Dönemi Yapılan Mali Yardımlar (Tablo 15)'da görüldüğü üzere, Gümrük Birliği öncesi 30 yıllık dönemde Türkiye'ye AB'den hibe ve kredi olarak toplam 1 milyar 430 milyon ECU yardım öngörülmesine rağmen Yunanistan'ın Dördüncü Mali Protokol kapsamındaki yardımı veto etmesi nedeniyle kullanılabilen yardım tutarı sadece 830 milyon ECU olmuştur. Bu yardımların 78 milyon ECU'su hibe, 115 milyon ECU'su AYB kredileri ve 637 milyon ECU'su düşük faizli AB kredileri olmak üzere toplam 752 milyon ECU'su da kredidir.

¹⁵⁵ Rıdvan Karluk, 2003, s. 608-609.

¹⁵⁶ Nurettin Bilici, 1997, s. 57.

Tablo 15: Gümrük Birliği Öncesi Dönemi Yapılan Mali Yardımlar (1964-1995)

(Milyon ECU)

Kaynak	Dönem	AYB Özkaynakları	Özel Şartlı Kredi	Hibe	Öngörülen	Fiili Kullanım
Birinci Mali Protokol	1964-1969	-	175	-	175	175
İkinci Mali Protokol	1971-1977	25	195	-	220	220
Tamamlayıcı Protokol	1979-1982	-	47	-	47	47
Üçüncü Mali Protokol	1980-1982	90	220	-	310	310
Özel İşbirliği Fonu	1980-1982	-	-	75	75	75
Dördüncü Mali Protokol	1982-1986	225	235	50	600	-
İdari İşbirliği Fonu	1993-1995	-	-	3	3	3
Öngörülen	1964-1995	340	962	128	1.430	-
Fiili Kullanım	1964-1995	115	637	78	-	830

Kaynak: Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 7.Bası, 2003, s. 610'dan faydalanılarak oluşturulmuştur.

II. Gümrük Birliği Sonrası Dönemi Türkiye'ye Yapılan Mali Yardımlar (1996-2013)

Gümrük Birliği'nden önce Türkiye'ye olan taahhütlerini yerine getirmeyen AB, 1 Ocak 1996'da Türkiye ile Gümrük Birliği'ni gerçekleştirdikten sonra da bu alışkanlığına devam etmiştir. 1996–2000 yıllarındaki Gümrük Birliği döneminde AB, bütçe kaynaklı hibe niteliğinde 381 milyon, kredi olarak ise 950 milyon avro özel yardım taahhüdünde bulunmuştur. Bu taahhütten sadece 6 milyon avroluk hibe yardım gerçekleşmiştir. 375 milyarlık hibe, 750 milyonluk kredi Yunanistan vetosu sebebiyle uygulamaya konulamamıştır. Bu dönemde Avrupa Akdeniz İşbirliği çerçevesi içinde MEDA I kapsamında 700 milyon hibe, birlik üyesi olmayan

Akdeniz ülkelerine Avrupa Yatırım Bankası'ndan kredi sağlanması amacıyla oluşturulan EUROMED kapsamında 300 milyon kredi ve Yenileştirilmiş Akdeniz Programı kapsamında da 400 milyon avro kredi verilmesi öngörülmüştür. Taahhüt edilen miktarlar ise sırasıyla, 375, 205 ve 339,5 milyon avro, toplam olarak 919,5 milyon avrodur. 339,5 milyon avroluk kredinin tamamı birden kullanılmıştır. EUROMED kapsamında taahhüt edilen (1997–1999) kredi de kullanılmıştır.

MEDA 1996–1999 dönemini kapsayan MEDA I Programı çerçevesinde Türkiye'ye toplam 55 proje için 375 milyon avro tutarında kaynak tahsisatı sağlanmıştır. Söz konusu projeler özel sektörün modernleştirilmesi ve teşvik edilmesiyle ilgili 10, kamu sağlığı alanında 5, temel eğitim ve mesleki eğitim sistemlerinin iyileştirilmesi ve yeniden oluşturulması ile eğitim kalitesinin güçlendirilmesine yönelik 6, atık suların işlenmesiyle ilgili 5, insan hakları ve demokrasi ile sivil toplumun güçlendirilmesi alanlarında 29 proje olmak üzere toplam 55 işbirliği projesini içermiştir.¹⁵⁷

Türkiye'nin adaylığının Aralık 1999'da Helsinki'de gerçekleştirilen AB Zirvesi'nde tescil edilmesi ile adaylık sürecinde mevcut Akdeniz İşbirliği programlarına ilave yeni kaynakların tahsisi çalışmalarına gidilmiştir. Ancak, Türkiye'nin diğer aday ülkelerin 2000-2006 döneminde faydalanmakta olduğu yardım programlarına (PHARE, ISPA ve SAPARD) dahil edilmesi talebi, söz konusu programların bütçelerinin kesinleştiği ve değiştirilmesinin mümkün olmadığı gerekçesiyle kabul görmemiştir. Buna karşılık, Türkiye için MEDA Programı'na ilaveten ve katılım stratejisine uygun olarak yeni kaynaklar oluşturulacağı ifade edilmiştir.

Bu kapsamda AB, Türkiye için *Katılım Öncesi Mali Yardıma Yönelik Çerçeve Tüzüğü* Aralık 2001 yılında kabul etmiştir. Tek Çerçeve Tüzük ile Avrupa-Akdeniz İşbirliği (MEDA II), Gümrük Birliğinin Güçlendirilmesine İlişkin Avrupa Stratejisi ve Ekonomik ve Sosyal Kalkınmaya Yönelik Avrupa Stratejisi programları

¹⁵⁷ Rıdvan Karluk, 2003, s. 613.

kapsamında Türkiye'ye yapılacak olan yardımlar tek bir yasal metin altında toplanmıştır.¹⁵⁸

Türkiye'nin adaylığıyla birlikte katılım öncesi mali yardım, katılım öncesi stratejiyi desteklemek için kullanılmıştır. PHARE Programı gibi Türkiye'ye Yönelik Katılım Öncesi Mali Yardım da müktesebata ilişkin altyapıyı geliştirmek, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak için kurumsal yapılara ve yatırımlara destek vermiştir. Ayrıca, katılım öncesi mali yardım programı kapsamında, katılıma yönelik ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi teşvik etmek, kurumları ve teknik yapıyı geliştirebilmek için de Türkiye'ye mali destek sağlanmıştır.

Bu dönemde AB mali yardımlarının Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program'da yer alan önceliklere uygun projeler kapsamında hayata geçirilmesi yaklaşımı benimsenmiştir. Ayrıca Türkiye'de de diğer aday ülkelerde olduğu gibi mali yardımların aynı kurumsal yapılanma çerçevesinde kullandırılmasında, eş terminolojinin kullanılması ve üye ülkelerin adaylarla ve adayların birbirleri ile ilişkilerinin güçlendirilmesi açısından “Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi” oluşturulmuştur.¹⁵⁹

Adaylık döneminde 2000 ve 2001 yıllarında henüz Merkezi Olmayan Yapılanma sisteminin altyapısının oluşmaması nedeniyle programlama çalışmaları, MEDA Programının mevcut esasları çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, 209 milyon avrosu 2000 yılında ve 214 milyon avrosu 2001 yılında olmak üzere toplam 423 milyon avro kaynak projelere tahsis edilmiştir. 2002 yılı itibarıyla AB'den sağlanan mali yardımlar Katılım Öncesi Mali Yardım Programının gerektirdiği yapıda programlanmaya başlamıştır. 2002 yılında 18 projenin finansmanı için AB'den 126 milyon avro, 2003 yılında 28 proje için 144 milyon avro, 2004 yılında 38 proje için 250 milyon avro, 2005 yılında 35 proje için 300 milyon

¹⁵⁸ ibid, s. 614-615.

¹⁵⁹ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Avrupa Birliği Türkiye Mali İşbirliği**, Ankara, Dumat Ofset Matbaası, 2007, s. 5-6.

avro ve 2006 yılında 45 proje için 500 milyon avro hibe niteliğinde mali yardım yapılması taahhüt edilmiştir.¹⁶⁰

2000-2006 yıllarını kapsayan yedi yıllık süreçte toplam 1.743 milyon avro hibe nitelikli mali yardım sağlanmıştır.¹⁶¹

Ekonomik ve sosyal gelişmeye yönelik mali yardımlarla desteklenen AB-Türkiye mali işbirliği süreci, 2007 yılından sonra yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde Türkiye IPA yardımlarından faydalanmaya başlamıştır. 2007-2013 döneminde ise AB'den IPA kapsamında Türkiye'ye sağlanacak hibe niteliğindeki fonlar Avrupa Konseyi'nin 1085/2006 sayılı Katılım Öncesi Yardım Aracı Tüzüğü ve söz konusu Tüzüğün uygulanmasına ilişkin 718/2007 sayılı Avrupa Komisyonu Tüzüğü esasları çerçevesinde kullanılacaktır.¹⁶²

IPA bileşenleri kapsamında AB'den sağlanacak fonlar, AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda, 18 Şubat 2008 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi ve 2008/14481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın ekinde sunulan ve 31 Aralık 2008 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (Ulusal Programı)'nda yer alan strateji ve öncelikler çerçevesinde kullanılmaktadır.

IPA kapsamındaki yardımlardan sadece Türk Hükümeti, kamu kurum ve kuruluşları yararlanmamakta, yerel yönetimler, iş dünyası temsilci örgütleri (meslek örgütleri vb.), sosyal tarafları temsil eden kuruluşlar (sendikalar), KOBİ'ler, dernekler, vakıflar, kar amacı gütmeyen örgütler gibi sivil toplum kuruluşları da yararlanmaktadır.¹⁶³

¹⁶⁰ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007, s. 4-5; Avrupa Birliği Bakanlığı, **Türkiye-AB Mali İşbirliği**, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5>, 7 Mart 2012.

¹⁶¹ Nurettin Bilici, 2012, s. 166.

¹⁶² M.Akif Özer, Nisan-Haziran 2008, s. 51.

¹⁶³ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği**, <http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=maliisbirligi&baslik=Mali%20İsbirligi>, 13 Ocak 2012.

Türkiye aday ülke olarak IPA bileşenlerinin tamamından yararlanmaktadır. Türkiye için Avrupa Komisyonu'nca 29 Haziran 2009 tarihinde kararlaştırılan 2009-2011 MIPD belgesine göre üç yıllık periyotta alınabilecek kaynak toplamı 2 milyar avro düzeyindedir.¹⁶⁴ Türkiye, 2009-2011 döneminde tahsis edilen kaynağı kullanmıştır. 2011-2013 dönemini kapsayan MIPD Belgesi'nde ise üç yıl için toplam 2 milyar 616 milyon avro tahsis edilmiştir.¹⁶⁵ 2007-2013 dönemi toplam tahsisat ise 4 milyar 831 milyon avrodur.

Tablo 16: IPA Bileşenleri Kapsamında Türkiye'ye Ayrılan Kaynak (2007-2013)

(Milyon Avro)

Bileşenler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
Geçiş Dönemi Yardımı ve Kurumsal Yapılanma	256,7	256,1	239,6	217,8	231,3	227,5	246,3	1.675,2
Sınır Ötesi İşbirliği	2,1	2,9	3,0	3,1	5,1	2,2	2,2	20,7
Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	293,4	356,8	378,0	1.790,3
İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	83,9	96,0	479,6
Kırsal Kalkınma	20,7	53,0	85,5	131,3	172,5	189,8	213,0	865,8
TOPLAM	497,2	538,7	566,4	653,7	779,9	860,2	935,5	4.831,6

Kaynak: European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/montenegro/financial-assistance/index_en.htm, 26 Şubat 2012.

¹⁶⁴ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Turkey**, s. 18, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_turkey_2009_2011_en.pdf, 21 Ocak 2012.

¹⁶⁵ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Turkey**, s. 14, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_turkey_2011_2013_en.pdf, 22 Şubat 2012.

IPA bileşenleri kapsamında adaylık dönemi mali yardımlarından kısaca bahsedelim:

(i) *Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni*, yararlanıcı ülkenin “Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi”, “sivil toplum diyalogunun geliştirilmesi” ve “Topluluk müktesebatına uyumun gerçekleştirilmesi” başlıkları altında müktesebatı uygulamaya yönelik kurumsal kapasitesini geliştirmeyi hedeflemektedir.

2009-2011 döneminde Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni'nin altında en fazla desteklenecek olan alan olarak AB müktesebatının uygulanması gelmektedir. Bu Bileşen kapsamında verilen yardımın %45-65'i AB müktesebatının uygulanmasına yönelik projeler için ayrılmıştır. %20-35'i sivil toplum diyalogunun geliştirilmesi, %15-25'i siyasi kriterlerin yerine getirilmesi ve %3-5'i diğer destekleme programları amacıyla ayrılmıştır.¹⁶⁶

AB Bakanlığı tarafından yürütülen ve 2006 yılından beri uygulanan Sivil Toplum Diyaloğu projeleri yoluyla yüzlerce sivil toplum kuruluşu AB-Türkiye Sivil Toplum Diyaloğunun Geliştirilmesi Programına dahil olmuş ve olmaya devam etmektedir. Bunun yanı sıra, bileşen altındaki fonlar, Türkiye'nin 2006 yılından beri katılım sağladığı AB Topluluk Program ve Ajanslarına katılımı desteklemektedir. Bu program ve ajanslar ülkeler arası işbirliği ve iletişimin geliştirilerek ortaklık bilinci, yenilikçilik ve girişimcilik anlayışının yerleşmesinin sağlanmasını hedefler. Vatandaşların, işletmelerin, sivil toplum kuruluşlarının, kamu kurumlarının bu programlara katılımı mümkündür.¹⁶⁷

Bu Bileşen için 2007-2013 döneminde IPA'dan Türkiye'ye 1 milyar 675 milyon avro yardım yapılması kararlaştırılmıştır. 2011-2013 döneminde ise ayrılan kaynak tutarı 705,1 milyon avrodur. İkinci Bileşen'in Türkiye'ye ayrılan toplam

¹⁶⁶ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Turkey**, s. 48, 21 Ocak 2012.

¹⁶⁷ Avrupa Birliği Bakanlığı, **Türkiye-AB Mali İşbirliği**, 7 Mart 2012.

tahsisat içerisindeki payı %35 olup, söz konusu oranla I'inci Bileşen toplam tahsisat içinde ikinci sırada yer almaktadır.

(ii) *Sınır Ötesi İşbirliği Bileşeni* kapsamında yapılan AB yardımı, ortak yerel ve bölgesel girişimler aracılığıyla, dış yardım ile ekonomik ve sosyal tutarlılık hedeflerini birleştirerek sınır ötesi işbirliğini güçlendirmeyi hedef almaktadır.

Bu Bileşen altında Türkiye-Bulgaristan, Türkiye-Yunanistan, Türkiye-G.Kıbrıs Rum Kesimi, Karadeniz Havzası Sınır Ötesi İşbirliği Programları desteklenmektedir. Türkiye’de Edirne ve Kırklareli illeri ile Bulgaristan’da Burgaz, Yambol ve Hasköy şehirlerini kapsayan Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı’ndaki projelerin finansmanı, çoğunlukla bölgesel etki oluşturabilecek ufak çaplı kültürel ve sosyal öğeler içeren projeler desteklenmektedir. Karadeniz Havzasında Sınır Ötesi İşbirliği Programı daha güçlü bir bölgesel işbirliği ve ortaklık sağlanmasını hedefler. Türkiye’nin yanı sıra Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Ukrayna, Yunanistan’ın yer aldığı program altında, İstanbul dahil olmak üzere Karadeniz kıyısında ve civarında bulunan 25 ilde finanse edilecek projelerin, programa katılan diğer ülkelerle işbirliği içinde yürütülmesi ve sınır ötesi etki doğuracak nitelikte olması gerekmektedir. Kültür ve eğitim alanındaki girişimlerin yanı sıra ekonomik ve sosyal kalkınma için sınır ötesi ortaklıkların desteklenmesi, çevrenin korunması amacıyla kaynakların ve tecrübelerin paylaşılması ve farkındalık artırma konuları, programın öncelikleri arasında yer almaktadır.¹⁶⁸

Bu Bileşen için 2007-2013 döneminde Türkiye’ye IPA’dan toplam 20,7 milyon avro yardım yapılması kararlaştırılmıştır. 2011-2013 döneminde ise ayrılan kaynak tutarı 9,5 milyon avrodur. II'nci Bileşen’in Türkiye’ye ayrılan toplam tahsisat içerisindeki payı sadece %0,4 olup, söz konusu oranla II'nci Bileşen toplam tahsisat içinde son sırada yer almaktadır.

¹⁶⁸ Avrupa Birliği Bakanlığı, **Türkiye-AB Mali İşbirliği**, 7 Mart 2012.

(iii) *Bölgesel Kalkınma Bileşeni* kapsamında Operasyonel Programların amacı, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltarak, çevre ve ulaştırma alt yapısını güçlendirerek ve rekabet edebilirliği artırarak bölgesel kalkınmayı hızlandırmaktır. Bu bileşen altında üç adet *Operasyonel Program* bulunmaktadır: *Çevre, Ulaştırma ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik*.

Çevre Operasyonel Programı ile çevrenin korunması, halkın çevre anlamında yaşam standardının iyileştirilmesi, atık su arıtma, kaliteli içme suyu sağlanması ve entegre katı atık tesislerinin kurulması amaçlanmaktadır. Ulaştırma Operasyonel Programı ile etkin ve dengeli bir ulaşım sistemi oluşturulması, inşa edilecek Trans-Avrupa Şebekeleri üzerinde emniyet ve karşılıklı işletilebilirliği sağlamak için Türkiye'nin ulaştırma altyapısının iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı ile Türkiye ekonomisinin rekabet gücünün artırılması ve bölgesel sosyoekonomik farklılıkların azaltılması amaçlanmaktadır.¹⁶⁹

Bu Bileşen için 2007-2013 döneminde Türkiye'ye 1 milyar 790 milyon avro tahsis edilmiştir. 2011-2013 döneminde ise ayrılan kaynak tutarı 1 milyar 28 milyon avrodur. III'üncü Bileşen'in Türkiye'ye ayrılan toplam tahsisat içerisindeki payı %37 olup, söz konusu oranla bu Bileşen toplam tahsisat içinde birinci sırada yer almaktadır.

(iv) *İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Bileşeni*'nin genel amacı, daha fazla ve daha iyi istihdam olanakları ve daha geniş bir sosyal uyum ile sürdürülebilir ekonomik büyüme yeteneğine sahip bilgi temelli ekonomiye geçişin desteklenmesidir. Söz konusu IPA Bileşeni'nin kurumsal açıdan amacı ise, aday ülkeleri Avrupa İstihdam Stratejisi ve Lizbon Stratejisi çerçevelerinde Avrupa Sosyal Fonu'na hazırlamak ve uygun yapı ile sistemleri kurmaktır.

¹⁶⁹ Avrupa Birliği Bakanlığı, *Türkiye-AB Mali İşbirliği*, 7 Mart 2012.

Bu Bileşen kapsamında Avrupa İstihdam Stratejisi'nin dört önemli politika hedefinin hayata geçirilmesi için destek sağlanmaktadır. Bu alanlar; iş gücüne katılım oranının artırılarak işsizliğin azaltılması, yeni iş ve istihdam olanaklarının desteklenmesi, sürekli değişen ve gelişen iş piyasası şartlarına çalışanların ve şirketlerin adaptasyonunun sağlanması ve iş piyasasında her türlü ayrımcılıkla mücadele edilmesi ve dezavantajlı grupların iş gücüne katılımlarının artırılmasıdır.¹⁷⁰

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından koordinasyonu sağlanan İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı kişi başı milli geliri Türkiye ortalamasının %75'inin altında kalan bölgelerdeki istihdam kapasitesinin artırılması ve beşeri sermayenin güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bu çerçevede İstihdam, Eğitim ve Sosyal İçerme öncelik alanları olarak belirlenmiştir.¹⁷¹

Bu Bileşen için 2007-2013 döneminde Türkiye'ye 479,6 milyon avro tahsis edilmiştir. 2011-2013 döneminde ise ayrılan kaynak tutarı 257,5 milyon avrodur. IV'üncü Bileşen'in Türkiye'ye ayrılan toplam tahsisat içerisindeki payı %1 olup, söz konusu oranla bu Bileşen toplam tahsisat içinde dördüncü sırada yer almaktadır.

(v) *Kırsal Kalkınma Bileşeni*'nin ana amacı yararlanıcı ülkenin OTP ve ilgili Topluluk standartları hakkındaki politikalara katılımı için hazırlanmasını kolaylaştırmaktır. Bu Bileşen'in diğer bir amacı da katılım yolunda AB kırsal kalkınma programlarının etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak üzere yararlanıcı ülkeye yardımda bulunmaktadır.

¹⁷⁰ European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Turkey**, s. 5, 21 Ocak 2012.

¹⁷¹ Avrupa Birliği Bakanlığı, **Türkiye-AB Mali İşbirliği**, 7 Mart 2012.

Bu Bileşen üç temel eksen den yola çıkmaktadır. Bunlar; tarım sektörünün adaptasyonu ve Topluluk standartlarının uygulanması, tarımsal çevre önlemleri açısından hazırlık faaliyetleri ve kırsal ekonominin gelişimi ve önderliğidir.¹⁷²

Bu Bileşen kapsamında tarım, hayvancılık, gıda, balıkçılık ve alternatif tarım alanlarında faaliyet gösteren işletmelere, üretici bireylere, kooperatiflere ve üretici birliklerine hibe programları aracılığı ile finansman desteği sağlanması planlanmaktadır. Söz konusu hibe programlarının Tarım ve Köyşleri Bakanlığı ile Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından, 2010 yılını takiben toplam 42 ili kapsayacak şekilde uygulanması planlanmıştır. Fonlar, Türkiye'nin katılım öncesi dönemdeki öncelikleri ve ihtiyaçlarını dikkate alarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak üzere, tarımsal işletmeleri Birlik standartlarına yükseltmeyi amaçlayan Şubat 2008 tarihli Kırsal Kalkınma Programında saptanan öncelikler çerçevesinde kullanılmaktadır. Bu bileşende fonların kullanımına ilişkin tüm yetki AB tarafından Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'na devredilmiştir. Diğer bileşenlerden farklı olarak bu bileşenden, kar amacı güden özel ve tüzel kişiler de yararlanabilmektedir.¹⁷³

Bu Bileşen için ise 2007-2013 döneminde Türkiye'ye 865,8 milyon avro tahsis edilmiştir. 2011-2013 döneminde ise ayrılan kaynak tutarı 575,3 milyon avrodur. V'inci Bileşen'in Türkiye'ye ayrılan toplam tahsisat içerisindeki payı %1,8 olup, söz konusu oranla bu Bileşen toplam tahsisat içinde üçüncü sırada yer almaktadır.

¹⁷² European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Turkey**, s. 5, 21 Ocak 2012.

¹⁷³ Avrupa Birliği Bakanlığı, **Türkiye-AB Mali İşbirliği**, 7 Mart 2012.

Tablo 17: Gümrük Birliği Sonrası Dönemi Yapılan Mali Yardımlar (1996-2013)

(Milyon Avro)

Kaynak	Dönem	AYB Özkaynakları	Özel Şartlı Kredi	Hibe	Öngörülen	Fiili Kullanım
Özel Eylem Programı	1996-2000	-	-	375	375	Yunanistan Vetosu
Özel Eylem Programı	1996-2000	-	750	-	750	Yunanistan Vetosu
Makro-ekonomik Yardım	Gerektiğinde	-	200	-	200	Gerek görülmedi
İdari İşbirliği Fonu	1996-2000	-	-	6	6	6
Yenileştirilmiş Akdeniz Programı	1992-1996	400	-	-	400	339,5
EUROMED	1997	300	-	-	300	205
MEDA I	1996-1999	-	-	700	700	375
MEDA II	2000-2001	-	-	423	423	423
Türkiye için Katılım Öncesi Mali Araç	2002-2006	7.000	-	1.320	8.320	8.320
IPA	2007-2013	4.000	-	4.832	8.832	8.832
Öngörülen	1996-2013	11.700	950	7.656	20.306	-
Fiili Kullanım	1996-2013	11.544,5	-	6.956	-	18.500,5

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007, s. 4-5; Avrupa Birliği Bakanlığı, **Türkiye-AB Mali İşbirliği**, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5>, 7 Mart 2012; European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/montenegro/financial-assistance/index_en.htm, 26 Şubat 2012; European Investment Bank, **Regions, Turkey**, <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/turkey/index.htm>, 17 Nisan 2012 ve Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 7.Bası, 2003, s. 613'den faydalanılarak oluşturulmuştur.

A. Avrupa Yatırım Bankasından Kredi Şeklinde Sağlanan Mali Yardımlar

AB bütçesi aracılığıyla sağlanan hibe yardımları ile daha çok kamusal amaçlı projeler desteklenirken AYB kredileri ile reel ekonominin gelişmesine katkı sağlama amaçlı özel sektör projeleri de desteklenmektedir. Bu krediler özellikle, altyapı finansmanında ve KOBİ'lerin desteklenmesinde kullanılmaktadır.

Kamu projelerine örnek olarak karayolu yatırımları (225 milyon avro), Mersin su arıtma ve kanalizasyon çalışmaları (60 milyon avro), Boğaz tüp geçiş projesi (400 milyon avro), Ankara-İstanbul hızlı tren projesi (120 milyon avro) verilebilir. Özel sektör projelerine örnek olarak ise Antalya'da yatırım tutarı 20 milyon doları bulan yeni otel inşası (10 milyon dolar) ve Bursa'da otomotiv yan sanayi üretimi yapan bir işletme (5 milyon dolar) verilebilir.¹⁷⁴

AYB verilerine göre Türkiye 1965'ten 2010 yılı sonuna kadar AYB'den 12 milyar avro tutarında kredi kullanmıştır.¹⁷⁵ Bu kredilerin yarısı civarındaki kısmı kamu diğer yarısı ise özel sektör tarafından kullanılmıştır. Verilen kredi tutarları gümrük birliğinin başlamasından sonra artmıştır. 2000-2007 döneminde yarısı özel diğer yarısı kamu sektörü tarafından kullanılan 7 milyar avro tutarında kredi alınmıştır. Gümrük Birliği'nin başladığı 1996 yılına kadar ise alınan kredi tutarı 1 milyar avro civarında kalmıştır.¹⁷⁶

Türkiye'nin 1964-2013 yılları arasında AB'den sağladığı mali yardımlar Tablo 18'de gösterilmektedir:

¹⁷⁴ Nurettin Bilici, 2012, s. 168.

¹⁷⁵ European Investment Bank, **Regions,** <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/turkey/index.htm>, 17 Nisan 2012.

¹⁷⁶ Nurettin Bilici, 2012, s. 168.

Tablo 18: Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden Sağladığı Mali Yardımlar (1964-2013)

(Milyon Avro)

Dönem	AYB Özkaynakları	Özel Şartlı Kredi	Hibe	Toplam
Gümrük Birliği Öncesi Dönemi (1964-1995)	115	637	78	830
Gümrük Birliği Sonrası Dönemi (1996-2013)	11.544,5	-	6.956	18.500,5
Toplam	11.659,5	637	7.034	19.130,5

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007, s. 4-5; Avrupa Birliği Bakanlığı, **Türkiye-AB Mali İşbirliği**, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5>, 7 Mart 2012; European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/montenegro/financial-assistance/index_en.htm, 26 Şubat 2012; European Investment Bank, **Regions, Turkey**, <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/turkey/index.htm>, 17 Nisan 2012 ve Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 7.Bası, 2003, s. 613'den faydalanılarak oluşturulmuştur.

Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesi dönemde kullandığı AB mali yardımlarının toplamı 830 milyon avro iken, Gümrük Birliği sonrası dönemde kullandığı AB mali yardımları 18 milyar 500 milyon avrodur. AB, Türkiye'ye 1964 yılından 2013 yılı sonuna kadar 19 milyar 130 milyon avroluk yardım yapmıştır. Türkiye'ye yapılan AB mali yardımlarının %64,28'i kredi şeklinde yapılmıştır, bu şekilde yapılan yardımlar geri ödemesi yapılacak olan mali yardımlardır. AB'nin hibe olarak yaptığı mali yardım tutarları ise Gümrük Birliği öncesi 32 yıllık dönemde 78 milyon avro, Gümrük Birliği sonrası 18 yıllık dönemde ise 6 milyar 956 milyon avro olmak üzere toplam 7 milyar 34 milyon avrodur. Bu yardımın 4 milyar 831 milyonu 2007-2013 döneminde sağlanmıştır. AB, hibe olarak yaptığı toplam mali yardım tutarının %93,47'sini Türkiye'ye AB'ye aday olduktan sonra verse de yaklaşık 50 yıllık bir sürece yayılan AB-Türkiye işbirliği neticesinde Türkiye'nin elde ettiği mali yardım tutarı oldukça düşüktür.

III. Avrupa Birliği Tarafından Türkiye'ye Yapılan Mali Yardımlar İle Diğer Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yapılan Mali Yardımların Karşılaştırılması

AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin 2011 Yılına Ait Temel Ekonomik Göstergeleri (Tablo 19)'nde görüldüğü üzere, 73 milyon 950 binlik nüfusu ile Türkiye, diğer aday ve potansiyel aday ülkelerin toplam nüfusunun (23 milyon 940 bin) 3 katıdır. 595,2 milyar avro olan Türkiye'nin GSYH'si, diğer aday ve potansiyel aday ülkelerin toplam GSYH'larının (133,9 milyar avro) 4,4 katıdır. Fakat kişi başına düşen GSYH açısından ise Türkiye, İzlanda ve Hırvatistan'dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır. 32.966 avro olan İzlanda'nın kişi başına düşen GSYH'si, Türkiye'nin kişi başına düşen GSYH'sinin (8.049 avro) 4 katı civarındadır. EK 11'deki AB-27'nin Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)'nde 2011 yılında GSYH'si 13 trilyon 450 milyar avro olarak gerçekleşen AB-27'nin kişi başına düşen GSYH'sinin ise 24.179 avro olduğu görülmektedir. İzlanda dışındaki tüm aday ve potansiyel aday ülkelere daha fazla kişi başına düşen gelire sahip olan AB'nin, kişi başına düşen GSYH'si Türkiye'nin 3 katına tekabül etmektedir. 41,1 milyar avro olan Türkiye'nin AB'ye ihracatı, diğer aday ve potansiyel aday ülkelerin AB'ye toplam ihracatlarının (17 milyar avro) 2,4 katıdır. 55,2 milyar avro olan Türkiye'nin AB'den ithalatı ise diğer aday ve potansiyel aday ülkelerin AB'den toplam ithalatlarının (27 milyar avro) 2 katıdır. Fakat ihracat içindeki AB payı açısından Türkiye, %47,1 oranıyla son sırada, ithalat içindeki AB payı açısından ise %38,9 oranı ile Kosova ve Karadağ'dan sonra sondan üçüncü sırada yer almaktadır.

Türkiye, 2010 yılındaki %9,16'lık büyümenin ardından, 2011 yılında %8,50 oranında GSYH büyümesi yakalayarak diğer aday ve potansiyel aday ülkelere farklı bir ekonomik performans sergilemiştir. Batı Balkanlar'da büyüme, fazlasıyla baskılanmış olsa da daha hızlı bir iyileşme göstermiştir. 2011 yılında GSYH büyümesinin Makedonya'da %3,11, Sırbistan'da ise %1,62 olduğu görülmektedir. Arnavutluk ve Kosova, küresel kriz süresince olduğu gibi sırasıyla %3 ve %4,96 oranlarında pozitif büyüme kaydetmiştir. Ekonomik göstergeler, Bosna Hersek'te de 2010 yılına kıyasla, 2011 yılında canlanma olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 19: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin 2011 Yılına Ait Temel Ekonomik Göstergeleri

Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler	Nüfus (Bin)	GSYH (Milyon Avro)	Kişi Başına Düşen GSYH (Avro)	Reel GSYH Oranı (%)	Enflasyon Oranı(%)	İşsizlik Oranı (%)	Kamu Borcu (GSYH' sinin %si)	Bütçe Açığı (GSYH' sinin %si)	Cari İşlemler Dengesi (GSYH' sinin %si)	İhr/İth (%)	AB'den İthalatı (Milyon Avro)	AB'ye İhracatı (Milyon Avro)	İthalatı içindeki AB Payı (%)	İhracatı içindeki AB Payı (%)
Hırvatistan	4.416	48.839	11.060	-0,01	2,26	13,25	45,57	-5,46	0,88	58,30	9.220	5.520	60,10	61,10
İzlanda	0.326	10.747	32.966	3,05	4,01	7,43	99,19	-4,63	-6,51	100,00	1.560	2.730	51,90	77,50
Karadağ	0.620	3.470	5.597	2,45	3,08	-	45,83	-6,49	-19,44	19,93	638	201	37,70	55,90
Makedonya	2.059	7.900	3.837	3,11	3,90	31,23	28,11	-2,55	-2,75	60,63	2.180	1.420	52,20	56,20
Sırbistan	7.411	34.474	4.652	1,62	11,22	23,65	47,89	-4,04	-9,14	56,65	7.170	4.290	56,00	57,30
Türkiye	73.950	595.233	8.049	8,50	6,47	9,89	39,44	-0,27	-9,91	61,45	55.210	41.070	38,90	47,10
Arnavutluk	3.128	9.828	3.054	3,00	3,43	11,50	58,92	-3,50	-13,25	33,67	2.040	835	64,60	70,00
Bosna Hersek	3.890	13.743	3.533	1,26	3,70	27,60	40,63	-3,07	-8,34	52,08	3.240	2.000	45,90	54,40
Kosova	2.085	4.936	2.367	4,96	7,34	-	-	-1,86	-20,35	13,24	945	-	35,00	-

Kaynak: European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/index_en.htm, 26 Şubat 2012; Eurostat, **General and Regional Statistics Database**, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=cpc_etmain&lang=en, 28 Eylül 2012; International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR>, 13 Nisan 2012 ve 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 avro =1,3072 ABD Doları çapraz kurundan faydalanılarak oluşturulmuştur. 15 Nisan 2012.

Hırvatistan'da ise büyüme %-0,01 ile hala negatif seyretmektedir. İki yıllık resesyon sonrası, İzlanda'da reel GSYH büyümesi yatırımlardaki artışa bağlı olarak 2011 yılında %3,05 oranında artış ile pozitif dönmüştür. 2009 yılındaki resesyondan sonra AB-27'nin reel GSYH büyümesinin 2010 yılında %2,06 oranında, 2011 yılında ise %1,59 oranında gerçekleştiği görülmektedir. Dış dengedeki kötüleşme, 2010 yılı içerisinde çoğu ülke tarafından düzeltilmekle beraber, 2011 yılına dair veriler kriz öncesi dönemdeki bozulmaların ortaya çıkabileceğine dair belirtiler taşımaktadır. Cari açık Hırvatistan, İzlanda ve Karadağ'da mevcut seviyesini korumuştur. Bununla birlikte Bosna Hersek, Kosova, Sırbistan, Arnavutluk ve Makedonya'da bozulmalar görülmekte olup, Türkiye'de de cari açık büyümeye devam etmiştir. Bu gelişmeler ekonominin büyümesi ile paralel olarak artan ithalatın yol açtığı dış ticaret açığından kaynaklanmaktadır. AB-27'de ise, 2010 yılında GSYH'sinin %0,15'ine tekabül eden cari açık 2011 yılında GSYH'sinin %0,10'u oranında cari fazlaya ulaşmıştır.

2011 yılında işsizliğin %23,65 ile yüksek artış gösterdiği Sırbistan dışında Batı Balkan ülkelerinde işgücü piyasası durumunu muhafaza etmiştir. Kriz öncesindeki dönemde de çok yüksek işsizlik oranlarına sebep olan işgücü piyasalarının işleyişindeki birtakım yapısal eksikler sebebiyle bu ülkelerin istihdam rakamlarında beklenen iyileşmeler gerçekleşmemiştir. Türkiye'de güçlü ekonomik toparlanma ile paralel seyir izleyen ve 2010'da kayda değer bir şekilde düşen işsizlik oranı 2011'de %9,89 seviyesine gerilemiştir. İzlanda'da işsizlik oranı %7,43'e düşmüştür. AB-27'de ise 2011 yılında değişmeyerek %10,13 olarak gerçekleşmiştir. Tüketici fiyat enflasyonu uluslararası emtia fiyatlarındaki dalgalanmaya bağlı olarak artmaktadır. 2011 yılında tüketici fiyat enflasyonu Sırbistan'da %11,22 olmak suretiyle çift haneli seviyeye gelmiştir. Türkiye ve İzlanda'nın 2011 yılında enflasyon oranı sırasıyla %6,47'ye ve %4,01'e düşmüştür. AB-27'de enflasyon oranı, 2010 yılında %2,02'den 2011 yılında %3,07'ye yükselmiştir. İzlanda, Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova, Türkiye ve AB-27'nin bütçe açığı 2011 yılında 2010 yılına göre daha düşük seviyede gerçekleşmiştir. 2011 yılında vergi gelirleri sayesinde Türkiye'nin kamu maliyesi güçlenirken, İzlanda'da bütçe açığı krizin ülkeyi vurduğu günden bu yana en düşük seviyeyi yakalamıştır. Büyüyen ekonomiye paralel olarak

artan kamu gelirleri genelde bütçe dengesi görünümünü olumlu yönde etkilemekte, ancak yine de bu alanda ülkeler arasında farklılıklar görülmektedir. Kamu borcu, 2011 yılında Türkiye’de azalmış, Arnavutluk ve Bosna Hersek’te ise 2010 yılındaki seviyesinde seyretmiştir. Diğer aday ve potansiyel aday ülkelerde ortalama %3-4 oranında artış gösteren kamu borcu, AB-27’de 2010 yılındaki GSYH’sinin %79,58 oranından 2011 yılında %82,38’e yükselmiştir.

İhracatın ithalatı karşılama oranı 2011 yılında Türkiye’de %61,45 olarak gerçekleşmiştir. Rekabet gücünün göstergesi olarak alınan ihracatın ithalatı karşılama oranı 2011 yılında, İzlanda’da %100, Makedonya’da %60,63, Hırvatistan’da %58,30, Sırbistan’da %56,65, Bosna Hersek’te %52,08, Arnavutluk’ta %33,67, Karadağ’da %19,93 ve Kosova’da %13,24 olarak gerçekleşmiştir. AB-27’nin 2011 yılı ihracatının ithalatı karşılama oranı ise %90,68 olarak gerçekleşmiştir.¹⁷⁷

Görüldüğü gibi, Türkiye’nin bazı ekonomik sorunları devam etmesine rağmen, Türkiye ekonomisinin rekabet gücü giderek artan bir piyasa ekonomisi olduğu açıktır ve AB ile ticari ve ekonomik entegrasyon düzeyi de yükselmeye devam etmektedir.

Avrupa Birliği’nin Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yaptığı Mali Yardımlar (Tablo 20)’da görüldüğü üzere, AYB tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere kredi şeklinde sağlanan mali yardım miktarı tutarları şöyledir: Hırvatistan’a 2001-2010 döneminde 2,4 milyar avro; İzlanda’ya 2006’dan bu yana 386 milyon avro; Karadağ’a günümüze kadar 259 milyon avro; Makedonya’ya 1998’den bu yana 330 milyon avro; Sırbistan, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova’ya son on yılda 7,3 milyar avro tutarında kredi sağlanmıştır. Türkiye’ye 1965-2010 döneminde 11,7 milyar avro civarında kredi sağlanmıştır.

¹⁷⁷ International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

Tablo 20: Avrupa Birliği'nin Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yaptığı Mali Yardımlar

(Milyon Avro)

Ülkeler	Mali Yardım Yapılan Dönem	AYB Kaynaklı Mali Yardımlar	Bütçe Kaynaklı Mali Yardımlar		Toplam
			Hibe	Diğer Yardımlar	
Hırvatistan	2001-2013	2.400	1.489,2	-	3.889,2
İzlanda	2011-2013	386	30	-	416
Karadağ	1998-2013	259	458,4	56,4	773,8
Makedonya	2001-2013	330	979,3	-	1.309,3
Türkiye	1964-2013	11.659,5	7.034	637	19.330,5
Sırbistan	1998-2013	7.300	3.392,1	-	18.830,4
Arnavutluk	1991-2013		1.565,4	297	
Bosna Hersek	1995-2013		2.760,6	561	
Kosova	1999-2013		2.954,3	-	
Toplam		22.675	20.663,3	1.551,4	44.889,7

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007, s. 4-5; Avrupa Birliği Bakanlığı, **Türkiye-AB Mali İşbirliği**, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5>, 7 Mart 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Croatia**, s. 55, 22 Aralık 2011; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Montenegro**, s. 17, 13 Şubat 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for The former Yugoslav Republic of Macedonia**, s. 43, 18 Ocak 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Serbia**, s. 9, 11 Şubat 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Albania**, s. 7, 28 Ocak 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Bosnia-Herzegovina**, s. 4-5, 23 Ocak 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Kosovo**, s. 5-6, 25 Ocak 2012; European Investment Bank, **Regions**, <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/regions/index.htm>, 17 Nisan 2012; European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/montenegro/financial-assistance/index_en.htm, 26 Şubat 2012; European Investment Bank, **Regions**, <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/regions/index.htm>, 17 Nisan 2012 ve Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 7.Bası, 2003, s. 613'den faydalanılarak oluşturulmuştur.

AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin toplam nüfusu 97 milyon 890 bindir. Bunun 73 milyon 950 bini Türkiye'nin nüfusunu, kalan 23 milyon 940 bin kişi de diğer aday ve potansiyel aday ülkelerin toplam nüfusunu oluşturmaktadır.¹⁷⁸ Aday ve potansiyel aday ülkelere tahsis edilen, AYB kaynaklı mali yardımlardan ortalama kişi başına düşen pay 232 avrodur. Türkiye'de ise kişi başına düşen yardım

¹⁷⁸ International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, 19 Mart 2012.

tutarı 158 avrodur. Diğer aday ve potansiyel aday ülkelerde kişi başına düşen AYB kaynaklı mali yardım tutarları şöyledir: Hırvatistan 543 avro, İzlanda 1.184 avro, Karadağ 418 avro, Makedonya 160 avro, Sırbistan 246 avro, Arnavutluk 583 avro, Bosna Hersek 469 avro ve Kosova 875 avrodur.¹⁷⁹ Grafik 1’de görüldüğü üzere, diğer aday ve potansiyel aday ülkelere AYB’den kredi şeklinde yapılan mali yardım tutarları ile karşılaştırıldığında, Türkiye’ye yapılan mali yardım tutarı fazla olmasına rağmen Grafik 2’de görüldüğü üzere Türkiye, kişi başına düşen mali yardım bakımından AB’ye aday ve potansiyel aday ülkeler arasında son sıradadır. AYB kaynaklı mali yardım tahsisatlarında kişi başına en çok yardım alan ülke olarak görülen İzlanda’nın kişi başına düşen mali yardım miktarı, Türkiye’nin aldığı mali yardım miktarının 7,5 katı civarındadır.

AB tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere AB bütçesinden yapılan mali yardım miktarı tutarları şöyledir: Hırvatistan’a 2001-2013 döneminde 1,5 milyar avro, İzlanda’ya 2011-2013 döneminde 30 milyon avro, Karadağ’a 1998-2013 döneminde 514,8 milyon avro, Makedonya’ya 2001-2013 döneminde 979,3 milyon avro, Sırbistan’a 1998-2013 döneminde 3,4 milyar avrodur. Arnavutluk’a AB tarafından 1991-2013 döneminde 1,9 milyar avro, Bosna Hersek’e 1995-2013 döneminde 3,3 milyar avro ve Kosova’ya 1999-2013 döneminde AB bütçesinden yapılan yardım ise yaklaşık 3 milyar avrodur. Türkiye’ye 1964-2013 döneminde AB bütçesinden yapılan mali yardım tutarı 7,7 milyar avrodur.

Aday ve potansiyel aday ülkelere tahsis edilen, AB bütçesi kaynaklı mali yardımlardan ortalama kişi başına düşen pay 227 avrodur. Türkiye’de ise kişi başına düşen yardım tutarı 104 avrodur. Diğer aday ve potansiyel aday ülkelerde kişi başına düşen AB bütçesi kaynaklı mali yardım tutarları ise şöyledir: Hırvatistan 337 avro, İzlanda 92 avro, Karadağ 830 avro, Makedonya 476 avro, Sırbistan 458 avro, Arnavutluk 595 avro, Bosna Hersek 854 avro ve Kosova 1.417 avrodur. Grafik 1’de görüldüğü üzere, diğer aday ve potansiyel aday ülkelere AB bütçesinden yapılan mali yardım tutarları ile karşılaştırıldığında, Türkiye’ye yapılan mali yardım tutarı

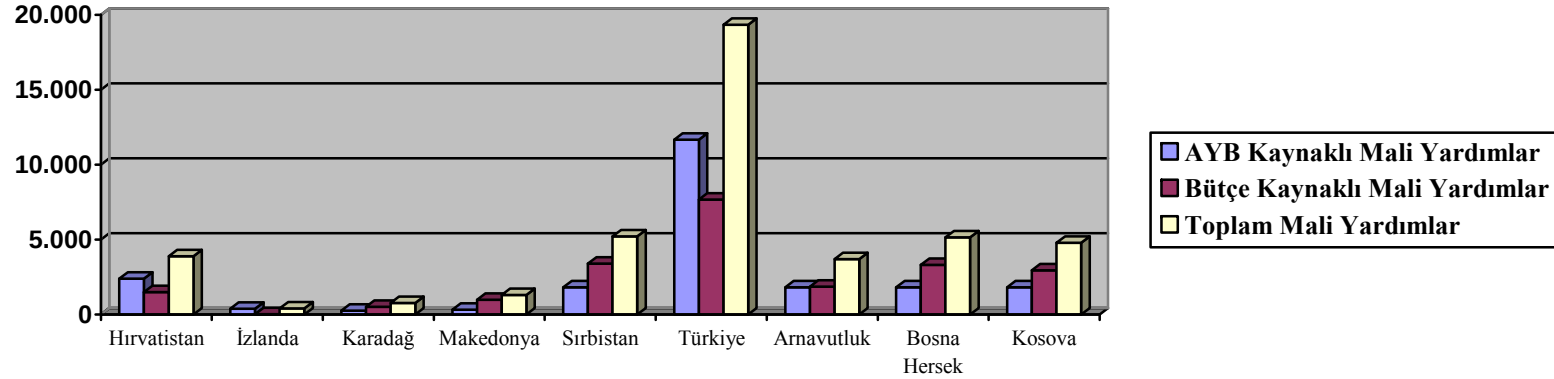
¹⁷⁹ Sırbistan, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova için kişi başına mali yardım tutarı hesaplamalarında AYB kaynaklı mali yardım tutarı, her bir ülke için $7.300/4=1.825$ milyon avro olarak alınmıştır.

fazla olmasına rağmen Grafik 2’de görüldüğü üzere Türkiye, kişi başına düşen mali yardım bakımından İzlanda’dan sonra (İzlanda, 2011-2013 döneminde AB mali yardımlarından yararlanmaktadır), AB’ye aday ve potansiyel aday ülkeler arasında en az yardım alan ülkedir. AB bütçesi kaynaklı mali yardım tahsisatlarında kişi başına en çok yardım alan Kosova’nın kişi başına düşen mali yardım miktarı, Türkiye’nin aldığı mali yardım miktarının 13,6 katı civarındadır. Türkiye’nin kişi başına düşen AB bütçesinden sağlanan mali yardım miktarına en yakın ülke olan Hırvatistan’ın kişi başına düşen mali yardım miktarı ise Türkiye’nin 3,2 katıdır.

AB tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere yapılan toplam mali yardım miktarı tutarları şöyledir: Hırvatistan’a 2001-2013 döneminde 3,9 milyar avro; İzlanda’ya 2011-2013 döneminde 416 milyon avro; Karadağ’a 1998-2013 döneminde 773,8 milyon avro; Makedonya’ya 2001-2013 döneminde 1,3 milyar avro; Sırbistan, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova’ya 1991-2013 döneminde 18,8 milyar avro tutarında mali yardım sağlanmıştır. Türkiye’ye 1964-2013 döneminde AB’den yapılan toplam mali yardım tutarı 19,3 milyar avrodur.

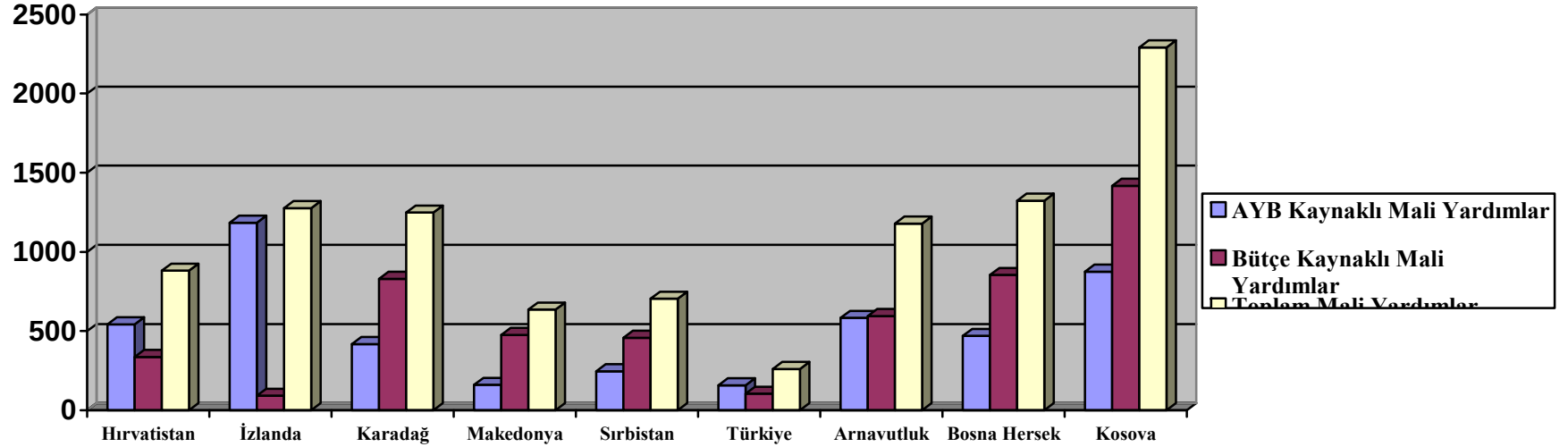
Aday ve potansiyel aday ülkelere tahsis edilen AB mali yardımlardan ortalama kişi başına düşen pay 459 avrodur. Türkiye’de ise kişi başına düşen yardım tutarı 261 avrodur. Diğer aday ve potansiyel aday ülkelerde kişi başına düşen AB toplam mali yardım tutarları (AYB ve AB bütçesi kaynaklı mali yardımlar) ise şöyledir: Hırvatistan 881 avro, İzlanda 1.276 avro, Karadağ 1.248 avro, Makedonya 636 avro, Sırbistan 704 avro, Arnavutluk 1.179 avro, Bosna Hersek 1.323 avro ve Kosova 2.292 avrodur. Grafik 1’de görüldüğü üzere, diğer aday ve potansiyel aday ülkelere yapılan mali yardım tutarları ile karşılaştırıldığında, Türkiye’ye yapılan mali yardım tutarı fazla olmasına rağmen Grafik 2’de görüldüğü üzere Türkiye, kişi başına düşen mali yardım bakımından AB’ye aday ve potansiyel aday ülkeler arasında son sırada yer almaktadır. AB mali yardım tahsisatlarında kişi başına en çok yardım alan ülke olarak görülen Kosova’nın kişi başına düşen mali yardım miktarı, Türkiye’nin aldığı mali yardım miktarının 8,8 katı civarındadır. Türkiye’nin kişi başına düşen mali yardım miktarına en yakın ülke olan Makedonya’nın kişi başına düşen mali yardım miktarı ise Türkiye’nin 2,5 katıdır.

Grafik 1: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yapılan Mali Yardım Miktarları

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007, s. 4-5; Avrupa Birliği Bakanlığı, **Türkiye-AB Mali İşbirliği**, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5>, 7 Mart 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Croatia**, s. 55, 22 Aralık 2011; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Montenegro**, s. 17, 13 Şubat 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for The former Yugoslav Republic of Macedonia**, s. 43, 18 Ocak 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Serbia**, s. 9, 11 Şubat 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Albania**, s. 7, 28 Ocak 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Bosnia-Herzegovina**, s. 4-5, 23 Ocak 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Kosovo**, s. 5-6, 25 Ocak 2012; European Investment Bank, **Regions**, <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/regions/index.htm>, 17 Nisan 2012; European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/montenegro/financial-assistance/index_en.htm, 26 Şubat 2012; European Investment Bank, **Regions**, <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/regions/index.htm>, 17 Nisan 2012 ve Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 7.Bası, 2003, s. 613'den faydalanılarak oluşturulmuştur. Sırbistan, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova için ülke başına mali yardım tutarı hesaplamalarında AYB kaynaklı mali yardım tutarı, her bir ülke için $7.300/4=1.825$ milyon avro olarak alınmıştır.

Grafik 2: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerde Kişi Başına Düşen Mali Yardım Miktarları

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007, s. 4-5; Avrupa Birliği Bakanlığı, **Türkiye-AB Mali İşbirliği**, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5>, 7 Mart 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Croatia**, s. 55, 22 Aralık 2011; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Montenegro**, s. 17, 13 Şubat 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for The former Yugoslav Republic of Macedonia**, s. 43, 18 Ocak 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Serbia**, s. 9, 11 Şubat 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Albania**, s. 7, 28 Ocak 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Bosnia-Herzegovina**, s. 4-5, 23 Ocak 2012; European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Kosovo**, s. 5-6, 25 Ocak 2012; European Investment Bank, **Regions**, <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/regions/index.htm>, 17 Nisan 2012; European Commission, **Enlargement**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/montenegro/financial-assistance/index_en.htm, 26 Şubat 2012; European Investment Bank, **Regions**, <http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/regions/index.htm>, 17 Nisan 2012 ve Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 7.Bası, 2003, s. 613'den faydalanılarak oluşturulmuştur. Sırbistan, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova için kişi başına mali yardım tutarı hesaplamalarında AYB kaynaklı mali yardım tutarı, her bir ülke için $7.300/4=1.825$ milyon avro olarak alınmıştır.

2007-2013 döneminde aday ve potansiyel aday ülkelere IPA Programı kapsamında toplam 10 milyar avro yardım yapılması planlanmıştır. 2007-2013 dönemi AB bütçesinin %1,16'sına tekabül eden bu tutarın 4,8 milyar avrosu Türkiye'ye, 5,2 milyar avrosu ise diğer aday ve potansiyel aday ülkelere tahsis edilmiştir. Bir başka ifadeyle IPA kaynaklarının %48'i Türkiye için ayrılmıştır.¹⁸⁰

Ülkelere tahsis edilen IPA yardımlarından kişi başına düşen pay 105 avrodur. Türkiye'de ise IPA kapsamında, kişi başına düşen IPA yardımı sadece 68 avrodur. Diğer aday ve potansiyel aday ülkelerde kişi başına düşen IPA yardımı ise şöyledir: Hırvatistan 226 avro, İzlanda 93 avro, Karadağ 378 avro, Makedonya 302 avro, Sırbistan 187 avro, Arnavutluk 186 avro, Bosna Hersek 169 avro ve Kosova 308 avrodur. 2007-2013 döneminde, Türkiye haricindeki aday ve potansiyel aday ülkelerin İzlanda dışında tamamı (İzlanda, sadece 2011-2013 döneminde IPA'dan yararlanmaktadır.) ortalamanın oldukça üzerinde IPA yardımı almaktadır. Karadağ kişi başına düşen IPA tahsisatında Türkiye'den 5,6 kat daha fazla pay almaktadır. 2007-2013 döneminde, IPA tahsisatlarında toplam tutar olarak %2,3'lük oranla İzlanda'dan sonra en az yardım alan ülke olarak görülen Karadağ, kişi başına düşen IPA hesaplamasında ilk sırada yer almaktadır.

IPA Programı kapsamında verilen tahsisat tutarına ve oranına bakıldığında Türkiye'nin diğer aday ve potansiyel aday ülkelerin oldukça üzerinde yardım alacağı söylenebilir. Ancak, ülke nüfusu dikkate alındığında Türkiye'nin kişi başına düşen IPA tahsisatında da AB'ye aday ve potansiyel aday ülkeler arasında son sırada yer almaktadır.

Tablo 4'te de görüldüğü üzere 2007-2013 hibelerinden en çok net transfer sağlayan ülkeler arasında olan, Avrupa Bölgesel Kalkınma ve Uyum Fonu'ndan önemli tutarlarda mali yardım sağlayan AB üye ülkelerinden İspanya 31 milyar 536

¹⁸⁰ European Commission, **Planning of the IPA**, http://ec.europa.eu/enlargement/how_does_it_work/financial_assistance/planning_ipa_en.htm, 12 Mart 2012.

milyon avro, Portekiz 19 milyar 147 milyon avro, Yunanistan 18 milyar 217 milyon avro ve İrlanda 815 milyon avro tutarında mali yardım sağlamışlardır. AB'ye üyeliğiyle birlikte bu fonlardan yararlanması muhtemel olan Türkiye'nin, 2007-2013 dönemi mali yardım tutarı ise 4 milyar 831 milyon avrodur.

Tablo 21: Türkiye'ye Sağlanan Hibelerin Yunanistan, İspanya ve 2005-2007'de Üye Olan Ülkelerle Karşılaştırılması

Ülke ve Nüfusu	Dönemi	Toplam Hibe (Milyon Avro)	Yıl Başına Düşen Hibe (Milyon Avro)	Kişi Başına Düşen Hibe (Avro)
Yunanistan (11 milyon)	1981-2011	102.500	3.306	9.318
İspanya (44 milyon)	1986-2011	141.250	5.443	3.210
2005'te Üye Olan 10 Ülke (75 milyon)	1990-2011	100.251	4.557	1.337
Romanya& Bulgaristan (30 milyon)	1990-2011	18.000	818	600
Türkiye (74 milyon)	1963-2011	5.138	104,8	69

Kaynak: Nurettin Bilici, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, Seçkin Yayınları, 5.Baskı, 2012, s. 180.

Sadece 2007-2013 dönemi için geçerli olmayan mali yardımlardaki bu ayrımcılığı, Türkiye'ye Sağlanan Hibelerin Yunanistan, İspanya ve 2005-2007'de Üye Olan Ülkelerle Karşılaştırılması (Tablo 21) da ortaya koymaktadır. Türkiye'nin AB'den 48 yılda aldığı hibe miktarı 5 milyar 138 milyon avro büyüklüğündedir. Yunanistan 30 yılda AB'den Türkiye'nin 20 katı, İspanya 25 yılda AB'den Türkiye'nin 27,5 katı, 2005'te üye olan 10 ülke 21 yılda AB'den Türkiye'nin 20 katı, Romanya ve Bulgaristan 21 yılda AB'den Türkiye'nin 3,5 katı büyüklüğünde hibe sağlamışlardır. Türkiye'nin kişi başına düşen hibe miktarı 69 avrodur. Kişi başına düşen hibe miktarları, Yunanistan için Türkiye'nin 148 katı, İspanya için Türkiye'nin

47 katı, 2005'te üye olan 10 ülke için Türkiye'nin 19 katı, Romanya ve Bulgaristan için ise Türkiye'nin 9 katı büyüklüğündedir.

Türkiye'nin aldığı mali yardımlar, AB'nin mali yardım yaptığı üçüncü ülkelerden de azdır. Üçüncü Ükelere Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları (Tablo 5)'nda görüldüğü üzere 2007-2013 döneminde Akdeniz ülkeleri ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine 11,2 milyar avro, Orta Asya, Güney Afrika ve Latin Amerika ülkelerine 16,9 milyar avro ve AKP ülkelerine de 21 milyar avro tutarında yardım sağlanmıştır.

Mali yardımların bölgelerarasında gelişmişlik farkının azaltılması, yeni iş imkânları yaratılması, işgücünün niteliğinin artırılması ve ekonominin ihtiyaç duyduğu altyapının geliştirilmesine yapacağı katkı dikkate alındığında, mevcut mali yardım farklılıklarının önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Üstelik, bugüne kadar AB tarafından Türkiye'ye verilen çeşitli yardım taahhütleri de yerine getirilmemiştir. Bu durum, büyük ölçüde Yunanistan'ın vetosundan kaynaklanmıştır. Bugüne kadar AB'ye tam üye olan ya da halihazırda aday statüsündeki ülkeler içinde, üye olmadan Gümrük Birliği ilişkisi kuran tek ülke konumundaki Türkiye, müzakerelerin sonunda yapması gereken bir uygulamayı müzakereler başlamadan yapmıştır yani gümrük vergisi ve fon kaybını da göze alarak fedakarlık yapmıştır. Türkiye, 1999 yılında aday ülke olarak kabul edilmesine rağmen, aynı dönemde aday ülke statüsü alan ve 2004 yılında AB'ye üye olan diğer ülkeler gibi ISPA, SAPARD ve PHARE fonlarından da yararlandırılmamıştır. Fakat, AB tarafından yapılan mali yardımların bir gerekçesi de, üye ülkeler arasında Gümrük Birliğine geçildiğinde dış ticaret açığı veren zayıf ekonomili ülkelere destek olunması ve bu ülkelerin rekabet gücünün artırılmasıdır.

AB ile tam üye olmaksızın GB ilişkisine giren tek aday ülke konumundaki Türkiye'nin AB üyesi olmadığı için, AB yapısal fonlarından da yararlanması söz konusu değildir. Bu fonlar, aynı zamanda üye ülkenin işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olmasına, serbestleşen ticaret karşısında piyasada artan rekabet ortamında ortaya çıkan piyasa dengesizliklerinin giderilmesine ve üye ülkenin rekabet gücünün

artışına önemli katkı yaparak, ekonomik entegrasyonun maliyetlerini hafifletmektedir. Görüldüğü gibi Türkiye, entegrasyonun maliyetlerini bir ölçüde de olsa karşılayabilecek ve çoğu kendisinden daha gelişmiş olan AB ülkeleri ile arasındaki ekonomik gelişmişlik farkını kapatmasına önemli katkı sağlayacak fonlardan da yoksundur.¹⁸¹

¹⁸¹ Belgin Akçay, “Aday Ülke Statüsü Kazanımı Sonrasında Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Ekonomik Entegrasyonu: Koşullar ve Kısıtlar”, Ankara, **Maliye Dergisi**, T.C. Maliye Bakanlığı, Sayı:160, Ocak-Haziran 2011, s. 15-16.

SONUÇ

Uluslarüstü bir kuruluş olarak kabul gören ve dünyada önemli bir aktör olan AB küreselleşme sürecinin etkisiyle doğmuş bir birliktir. Kurucu altı üye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak ortaya çıkan bu bütünleşme, Roma Antlaşması'nın kurduğu Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'yla desteklenmiş, sonrasında yaşanan genişlemelerle bugün 27 üyeli ekonomik ve siyasi bir Birlik haline gelmiştir. Dünyadaki küreselleşme süreci olanca hızıyla devam ettiği gibi AB'nin de genişleme süreci devam etmektedir. Bugün Türkiye'nin de içinde bulunduğu dokuz ülke AB'ye üyelik için beklemektedir (1 Temmuz 2013'te AB'ye *katılacak ülke* olan Hırvatistan'da dahil).

AB, Birlik içindeki ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması, bölgesel farklılıkların giderilmesi amacıyla üye ülkelere yardımda bulunduğu gibi küresel aktör sıfatıyla Birlik üyesi olmayan ülkelere de yardımda bulunmaktadır. AB'ye katılım sağlanmadan önce aday ve potansiyel aday ülkelere mali kaynak kullandırılması ve böylece aday ve potansiyel aday ülkelerin tam katılıma hazırlanması, AB'nin genişleme stratejisinin ayrılmaz bir parçasıdır.

AB bu yardımları bütçesi veya Avrupa Yatırım Bankası kredileriyle yapmaktadır. Birlik bütçesinden yapılan yardımlar bütçe imkanları çerçevesinde yapılmaktadır. AB bütçesi, AB faaliyetlerinin etkisini uzun dönemde maksimize etmede ve var olan politika amaçlarının gerçekleştirilmesinde AB için önemli bir araç görevi üstlenmektedir.

AB bütçesindeki harcamaların %75-80'i Birliğin Ortak Tarım Politikası'nı ve yapısal harcamalarını finanse etmek için kullanılmaktadır. Bir başka deyişle, üye ülkelerin çeşitli araçlarla finanse ettiği AB bütçesinin yaklaşık %75-80'i tekrar üye ülkelere geri dönmektedir. Geriye kalan kısım ise Birliğin iç politikalarına, idari harcamalarına ve mali yardımlara ayrılmaktadır.

AB ilk olarak 1990 yılında Birliğe üye olacak ülkelere yardım etmek amacıyla mali yardım araçlarını oluşturmaya başlamıştır. Katılım öncesi süreç, aday ülkenin Topluluk müktesebatı ile politikalarına uyum sağlayabilmesi için bir dizi ekonomik, siyasal, sosyal ve kurumsal reformları gerçekleştirmesini gerektirmektedir. Bu reformların gerçekleştirilmesi aday ülkeye önemli mali külfetler getirmektedir. AB, bu aşamada aday ülkenin mali yükünü azaltmak amacıyla, genişleme stratejisi çerçevesinde mali yardımlar sağlamaktadır.

AB'ye aday ve potansiyel aday ülkeler; PHARE, ISPA ve CARDS Programları ve Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Araç'tan yararlanmış ve bu araçlar 2007 yılına kadar kullanılmıştır. 2007-2013 mali planındaki yeni ve tek katılım öncesi yardım aracı olarak tanımlanan IPA ile birlikte katılım öncesi mali yardımlar, tek çatı altında birleştirilmiştir.

AYB tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere kredi şeklinde sağlanan mali yardım miktarı tutarları şöyledir: Hırvatistan'a 2001-2010 döneminde 2,4 milyar avro; İzlanda'ya 2006'dan bu yana 386 milyon avro; Karadağ'a günümüze kadar 259 milyon avro; Makedonya'ya 1998'den bu yana 330 milyon avro; Sırbistan, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova'ya son on yılda 7,3 milyar avro tutarında kredi sağlanmıştır. Türkiye'ye 1965-2010 döneminde 11,7 milyar avro civarında kredi sağlanmıştır.

AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin toplam nüfusu 97 milyon 890 bindir. Bunun 73 milyon 950 bini Türkiye'nin nüfusunu, kalan 23 milyon 940 bin kişi de diğer aday ve potansiyel aday ülkelerin toplam nüfusunu oluşturmaktadır. Aday ve potansiyel aday ülkelere tahsis edilen, AYB kaynaklı mali yardımlardan ortalama kişi başına düşen pay 232 avrodur. Türkiye'de ise kişi başına düşen yardım tutarı 158 avrodur. Diğer aday ve potansiyel aday ülkelerde kişi başına düşen AYB kaynaklı mali yardım tutarları şöyledir: Hırvatistan 543 avro, İzlanda 1.184 avro, Karadağ 418 avro, Makedonya 160 avro, Sırbistan 246 avro, Arnavutluk 583 avro, Bosna Hersek 469 avro ve Kosova 875 avrodur. Diğer aday ve potansiyel aday ülkelere AYB'den kredi şeklinde yapılan mali yardım tutarları ile karşılaştırıldığında,

Türkiye'ye yapılan mali yardım tutarı fazla olmasına rağmen Türkiye, kişi başına düşen mali yardım bakımından AB'ye aday ve potansiyel aday ülkeler arasında son sıradadır. AYB kaynaklı mali yardım tahsisatlarında kişi başına en çok yardım alan ülke olarak görülen İzlanda'nın kişi başına düşen mali yardım miktarı, Türkiye'nin aldığı mali yardım miktarının 7,5 katı civarındadır.

AB tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere AB bütçesinden yapılan mali yardım miktarı tutarları şöyledir: Hırvatistan'a 2001-2013 döneminde 1,5 milyar avro, İzlanda'ya 2011-2013 döneminde 30 milyon avro, Karadağ'a 1998-2013 döneminde 514,8 milyon avro, Makedonya'ya 2001-2013 döneminde 979,3 milyon avro, Sırbistan'a 1998-2013 döneminde 3,4 milyar avrodur. Arnavutluk'a AB tarafından 1991-2013 döneminde 1,9 milyar avro, Bosna Hersek'e 1995-2013 döneminde 3,3 milyar avro ve Kosova'ya 1999-2013 döneminde AB bütçesinden yapılan yardım ise yaklaşık 3 milyar avrodur. Türkiye'ye 1964-2013 döneminde AB bütçesinden yapılan mali yardım tutarı 7,7 milyar avrodur.

Aday ve potansiyel aday ülkelere tahsis edilen, AB bütçesi kaynaklı mali yardımlardan ortalama kişi başına düşen pay 227 avrodur. Türkiye'de ise kişi başına düşen yardım tutarı 104 avrodur. Diğer aday ve potansiyel aday ülkelerde kişi başına düşen AB bütçesi kaynaklı mali yardım tutarları ise şöyledir: Hırvatistan 337 avro, İzlanda 92 avro, Karadağ 830 avro, Makedonya 476 avro, Sırbistan 458 avro, Arnavutluk 595 avro, Bosna Hersek 854 avro ve Kosova 1.417 avrodur. Diğer aday ve potansiyel aday ülkelere AB bütçesinden yapılan mali yardım tutarları ile karşılaştırıldığında, Türkiye'ye yapılan mali yardım tutarı fazla olmasına rağmen Türkiye, kişi başına düşen mali yardım bakımından İzlanda'dan sonra (İzlanda, sadece 2011-2013 döneminde AB mali yardımlarından yararlanmaktadır), AB'ye aday ve potansiyel aday ülkeler arasında en az yardım alan ülkedir. AB bütçesi kaynaklı mali yardım tahsisatlarında kişi başına en çok yardım alan ülke olarak görülen Kosova'nın kişi başına düşen mali yardım miktarı, Türkiye'nin aldığı mali yardım miktarının 13,6 katı civarındadır. Türkiye'nin kişi başına düşen AB bütçesinden sağlanan mali yardım miktarına en yakın ülke olan Hırvatistan'ın kişi başına düşen mali yardım miktarı ise Türkiye'nin 3,2 katıdır.

AB tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere yapılan toplam mali yardım miktarı tutarları şöyledir: Hırvatistan'a 2001-2013 döneminde 3,9 milyar avro; İzlanda'ya 2011-2013 döneminde 416 milyon avro; Karadağ'a 1998-2013 döneminde 773,8 milyon avro; Makedonya'ya 2001-2013 döneminde 1,3 milyar avro; Sırbistan, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova'ya 1991-2013 döneminde 18,8 milyar avro tutarında mali yardım sağlanmıştır. Türkiye'ye 1964-2013 döneminde AB'den yapılan toplam mali yardım tutarı 19,3 milyar avrodur.

Aday ve potansiyel aday ülkelere tahsis edilen AB mali yardımlardan ortalama kişi başına düşen pay 459 avrodur. Türkiye'de ise kişi başına düşen yardım tutarı 261 avrodur. Diğer aday ve potansiyel aday ülkelerde kişi başına düşen AB toplam mali yardım tutarları (AYB ve AB bütçesi kaynaklı mali yardımlar) ise şöyledir: Hırvatistan 881 avro, İzlanda 1.276 avro, Karadağ 1.248 avro, Makedonya 636 avro, Sırbistan 704 avro, Arnavutluk 1.179 avro, Bosna Hersek 1.323 avro ve Kosova 2.292 avrodur. Diğer aday ve potansiyel aday ülkelere yapılan mali yardım tutarları ile karşılaştırıldığında, Türkiye'ye yapılan mali yardım tutarı fazla olmasına rağmen Türkiye, kişi başına düşen mali yardım bakımından AB'ye aday ve potansiyel aday ülkeler arasında son sırada yer almaktadır. AB mali yardım tahsisatlarında kişi başına en çok yardım alan ülke olarak görülen Kosova'nın kişi başına düşen mali yardım miktarı, Türkiye'nin aldığı mali yardım miktarının 8,8 katı civarındadır. Türkiye'nin kişi başına düşen mali yardım miktarına en yakın ülke olan Makedonya'nın kişi başına düşen mali yardım miktarı ise Türkiye'nin 2,5 katıdır.

Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesi dönemde kullandığı AB mali yardımlarının toplamı 830 milyon avro iken, Gümrük Birliği sonrası dönemde kullandığı AB mali yardımları 18 milyar 500 milyon avrodur. AB, Türkiye'ye 1964 yılından 2013 yılı sonuna kadar 19 milyar 130 milyon avroluk yardım yapmıştır. Türkiye'ye yapılan AB mali yardımlarının %64,28'i kredi şeklinde yapılmıştır, bu şekilde yapılan yardımlar geri ödemesi yapılacak olan mali yardımlardır. AB'nin hibe olarak yaptığı mali yardım tutarları ise Gümrük Birliği öncesi 32 yıllık dönemde 78 milyon avro, Gümrük Birliği sonrası 18 yıllık dönemde ise 6 milyar 956 milyon avro olmak üzere toplam 7 milyar 34 milyon avrodur. Bu yardımın 4 milyar 831

milyonu 2007-2013 döneminde sağlanmıştır. AB, hibe olarak yaptığı toplam mali yardım tutarının %93,47'sini Türkiye'ye AB'ye aday olduktan sonra verse de yaklaşık 50 yıllık bir sürece yayılan AB-Türkiye işbirliği neticesinde Türkiye'nin elde ettiği mali yardım tutarı oldukça düşüktür.

2007-2013 döneminde IPA Programı kapsamında aday ve potansiyel aday ülkelere toplam 10 milyar avro yardım yapılması planlanmıştır. 2007-2013 dönemi AB bütçesinin %1,16'sına tekabül eden bu tutarın 4,8 milyar avrosu Türkiye'ye, 5,2 milyar avrosu ise diğer aday ve potansiyel aday ülkelere tahsis edilmiştir. Bir başka ifadeyle IPA kaynaklarının %48'i Türkiye için ayrılmıştır.

Ülkelere tahsis edilen IPA yardımlarından kişi başına düşen pay 105 avrodur. Türkiye'de ise IPA kapsamında, kişi başına düşen IPA yardımı sadece 68 avrodur. Diğer aday ve potansiyel aday ülkelerde kişi başına düşen IPA yardımı ise şöyledir: Hırvatistan 226 avro, İzlanda 93 avro, Karadağ 378 avro, Makedonya 302 avro, Sırbistan 187 avro, Arnavutluk 186 avro, Bosna Hersek 169 avro ve Kosova 308 avrodur. 2007-2013 döneminde, Türkiye haricindeki aday ve potansiyel aday ülkelerin İzlanda dışında tamamı (İzlanda, sadece 2011-2013 döneminde IPA'dan yararlanmaktadır.) ortalamanın oldukça üzerinde IPA yardımı almaktadır. Karadağ kişi başına düşen IPA tahsisatında Türkiye'den 5,6 kat daha fazla pay almaktadır. 2007-2013 döneminde, IPA tahsisatlarında toplam tutar olarak %2,3'lük oranla İzlanda'dan sonra en az yardım alan ülke olarak görülen Karadağ, kişi başına düşen IPA hesaplamasında ilk sırada yer almaktadır.

Avrupa Bölgesel Kalkınma ve Uyum Fonu'ndan önemli tutarlarda mali yardım sağlayan AB üye ülkelerinden İspanya 31 milyar 536 milyon avro, Portekiz 19 milyar 147 milyon avro, Yunanistan 18 milyar 217 milyon avro ve İrlanda 815 milyon avro tutarında mali yardım sağlamışlardır. AB'ye üyeliğiyle birlikte bu fonlardan yararlanması muhtemel olan Türkiye'nin, 2007-2013 dönemi mali yardım tutarı ise 4 milyar 831 milyon avrodur.

Sadece 2007-2013 dönemi için geçerli olmayan mali yardımlardaki bu ayrımcılığı, Türkiye'ye Sağlanan Hibelerin Yunanistan, İspanya ve 2005-2007'de Üye Olan Ülkelerle Karşılaştırılması (Tablo 21) da ortaya koymaktadır. Türkiye'nin AB'den 48 yılda aldığı hibe miktarı 5 milyar 138 milyon avro büyüklüğündedir. Yunanistan 30 yılda AB'den Türkiye'nin 20 katı, İspanya 25 yılda AB'den Türkiye'nin 27,5 katı, 2005'te üye olan 10 ülke 21 yılda AB'den Türkiye'nin 20 katı, Romanya ve Bulgaristan 21 yılda AB'den Türkiye'nin 3,5 katı büyüklüğünde hibe sağlamışlardır. Türkiye'nin kişi başına düşen hibe miktarı 69 avrodur. Kişi başına düşen hibe miktarları, Yunanistan için Türkiye'nin 148 katı, İspanya için Türkiye'nin 47 katı, 2005'te üye olan 10 ülke için Türkiye'nin 19 katı, Romanya ve Bulgaristan için ise Türkiye'nin 9 katı büyüklüğündedir.

Türkiye'nin aldığı mali yardımlar, AB'nin mali yardım yaptığı üçüncü ülkelerden de azdır. 2007-2013 döneminde Akdeniz ülkeleri ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine 11,2 milyar avro, Orta Asya, Güney Afrika ve Latin Amerika ülkelerine 16,9 milyar avro ve AKP ülkelerine de 21 milyar avro tutarında yardım sağlanmıştır.

Mali yardımların bölgelerarasında gelişmişlik farkının azaltılması, yeni iş imkânları yaratılması, işgücünün niteliğinin artırılması ve ekonominin ihtiyaç duyduğu altyapının geliştirilmesine yapacağı katkı dikkate alındığında, mevcut mali yardım farklılıklarının önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Üstelik, bugüne kadar AB tarafından Türkiye'ye verilen çeşitli yardım taahhütleri de yerine getirilmemiştir. Bu durum, büyük ölçüde Yunanistan'ın vetosundan kaynaklanmıştır. Bugüne kadar AB'ye tam üye olan ya da halihazırda aday statüsündeki ülkeler içinde, üye olmadan Gümrük Birliği ilişkisi kuran tek ülke konumundaki Türkiye, 1999 yılında aday ülke olarak kabul edilmesine rağmen, aynı dönemde aday ülke statüsü alan ve 2004 yılında AB'ye üye olan diğer ülkeler gibi ISPA, SAPARD ve PHARE fonlarından da yararlandırılmamıştır. Fakat, AB tarafından yapılan mali yardımların bir gerekçesi de, üye ülkeler arasında Gümrük Birliğine geçildiğinde dış ticaret açığı veren zayıf ekonomili ülkelere destek olunması ve bu ülkelerin rekabet gücünün artırılmasıdır.

AB ile tam üye olmaksızın GB ilişkisine giren tek aday ülke konumundaki Türkiye'nin AB üyesi olmadığı için, AB yapısal fonlarından da yararlanması söz konusu değildir. Bu fonlar, aynı zamanda üye ülkenin işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olmasına, serbestleşen ticaret karşısında piyasada artan rekabet ortamında ortaya çıkan piyasa dengesizliklerinin giderilmesine ve üye ülkenin rekabet gücünün artışına önemli katkı yaparak, ekonomik entegrasyonun maliyetlerini hafifletmektedir. Görüldüğü gibi Türkiye, entegrasyonun maliyetlerini bir ölçüde de olsa karşılayabilecek ve çoğu kendisinden daha gelişmiş olan AB ülkeleri ile arasındaki ekonomik gelişmişlik farkını kapatmasına önemli katkı sağlayacak fonlardan da yoksundur.

AB'ye tam üyeliği stratejik hedef olarak koyan Türkiye, AB'nin mali yardımların tahsisinde takındığı ayrımcı tavra ve son yıllarda gerek Türkiye gerek dünya ölçeğinde yaşanan krizlere rağmen, AB'nin Kopenhag ekonomik kriterlerini karşılamada oldukça önemli düzeyde ilerleme kaydederek bugün, büyük ölçüde işleyen ve rekabet baskısına dayanabilirliği artan bir piyasa ekonomisine sahip olmuştur.

Türkiye'nin tam üyeliğinin MDAÜ ve diğer çok sayıda ülkenin AB'ye katılımında yaşandığı gibi AB bütçesine mali külfet getireceği açıktır. Türkiye'nin tam üyeliği, 2004 ve 2007 yıllarında yeni üyelerin katılımı sırasında olduğu gibi, AB'nin kişi başına düşen ortalama GSYH'sini düşürücü etki yapacak ve diğer yeni üyelere yapıldığı gibi, AB bütçesinden Türkiye'ye önemli fon transferleri olacaktır. Ancak bu maliyetlerin, orta ve uzun vadede Türkiye ekonomisinin AB'ye sağlayacağı katkıyla büyük ölçüde azalması söz konusudur.

Aday ülke statüsüyle ivme kazanan AB-Türkiye ilişkisi 2005 yılında tam üyelik için müzakerelere başlanması ile ayrı bir hız kazanmıştır. AB üyeliği hedefine doğru önümüzdeki zorlu yolu kat edebilmek için, müzakere sürecinin sivil topluma mal edilmesi, kurumsal diyalog ve bilgilendirme mekanizmalarının düzenli olarak çalıştırılması büyük önem taşımaktadır.

AB bütçesinde katılım öncesi mali yardımların payı %1,16 gibi çok düşük bir orandadır. Bu nedenle önümüzdeki dönemde fon tahsisatlarının artırılması için Komisyon’la müzakerelere devam edilmeli ve Türkiye elde edeceği mali yardımlar konusunda gerekli diplomatik kararlılığı ve mücadele dinamizmini göstermelidir.

Kişi başına düşen IPA tahsisatında da en az yardım alan ülke konumunda olsak da IPA üyelik sürecinde mutlaka faydalanılması gereken bir mali araçtır. Sonuçta Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde kurumsal yapının güçlendirilmesi, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve kırsal kalkınma alanlarında kullanımına açık ciddi bir kaynak vardır. IPA Programı kapsamında fon kullanımına ilişkin bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerine devam edilmeli, bu konuda yazılı ve görsel basın yoğun bir şekilde kullanılmalıdır.

Sonuç olarak, AB’ye katılım süreci, aday ve potansiyel aday ülkeler için oldukça kapsamlı ve zorlu bir dönemi ifade etmektedir. AB, bu sürecin aday ve potansiyel aday ülkeler açısından kolaylaştırılması ve desteklenmesi amacıyla bu ülkelere mali yardımda bulunmaktadır. 50 yılı bulan AB-Türkiye mali işbirliğinde, Türkiye alması beklenen mali yardım seviyesine ulaşamamıştır. Mali işbirliğinin başarılı bir şekilde yürütülmesi Türkiye’nin tam üyeliği için çok önemlidir. Eğer başından beri iyi yürümüş bir mali işbirliği var olsaydı, Türkiye, üyelik yolunda gerekli olan dönüşümlerin büyük bölümünü gerçekleştirmiş bir durumda olabilecek ve üyeliğe geçiş anında ise, Türkiye’yi hazmetmek ve dolayısıyla üyelik kararını onaylamak AB için fazla zor olmayacaktı. Diğer bir ifadeyle, AB, günümüze kadar çok yetersiz düzeyde kaynak ayırmış olduğu Türkiye için, Türkiye’yi üyeliğe kabul etmesi durumunda, birden bire çok büyük boyutlarda kaynaklar ayırma zarureti ile karşı karşıya kalacaktır ki, bu AB için büyük bir sıkıntı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’nin tam üyeliğinin gerçekleşebilmesi için aktif diplomasi atağı ve siyasi kararlılık, mali işbirliği için devreye sokulmalıdır. Türk toplumunda büyük bir çoğunluğun arzusu haline gelmiş bulunan AB’ye girme hedefinin gerçekleşmesi, kararlı ve istikrarlı bir şekilde atılacak adımlarla mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

Akçay, Belgin, “Aday Ülke Statüsü Kazanımı Sonrasında Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Ekonomik Entegrasyonu: Koşullar ve Kısıtlar”, **Maliye Dergisi**, Ankara, T.C. Maliye Bakanlığı, Sayı:160, Ocak-Haziran 2011, s. 1-27.

Avrupa Birliği Bakanlığı, **Katılım Öncesi Mali Yardımlar**, <<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5&l=1>>, erişim: 8 Ocak 2012.

Avrupa Birliği Bakanlığı, **Türkiye-AB Mali İşbirliği**, <<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5>>, erişim: 7 Mart 2012.

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Avrupa Birliği Türkiye Mali İşbirliği**, Ankara, Dumat Ofset Matbaası, 2007.

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, **AB Mali Desteği Öncelikleri Nelerdir?**, <http://www.avrupa.info.tr/AB_Mali_Destegi/Oncelikleri_Nelerdir.html>, erişim: 15 Aralık 2011.

Bilge, Semih, “Avrupa Birliği Bütçe Sistemi ve Son Dönem AB Bütçeleri Üzerine Genel Değerlendirmeler”, **Türk ve AB Bütçelendirme Süreçlerinin Karşılaştırılmalı Değerlendirilmesi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009, s. 419-459.

Bilici, Nurettin, **Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, 1997.

Bilici, Nurettin, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri (Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme)**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2. Baskı, 2004.

Bilici, Nurettin, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, Seçkin Yayınları, 5. Baskı, 2012.

Cieslukowski, Maciek, “AB Genel Bütçesinin Gelir ve Giderleri, Üye Devletlerin Katkıları”, **Seçilmiş Bazı AB Ülkelerinde Mali Gelişmeler**, Ankara, Gazi Kitabevi, Ekim 2009, s. 71-82.

Council Regulation, “1080/2006 of the 5 July 2006 on the European Regional Development Fund and Repealing Regulation” , No: 1783/1999, **Official Journal**, L 120, erişim: 8 Aralık 2011.

Çeliktaş, İbrahim, “2007-2013 Mali Perspektifi İçin Öngörülen Avrupa Birliği Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı”, **Sayıştay Dergisi**, Ankara, T.C. Sayıştay Başkanlığı, Sayı:63, Ekim-Aralık 2006, s. 39-49.

European Commission, **European Union Public Finance**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, Fourth Edition, 2008.

European Commission, **General Budget of the European Union for the Financial Year 2005**, <http://ec.europa.eu/budget/library/publications/budget_in_fig/syntchif_2005_en.pdf>, erişim: 5 Aralık 2011.

European Commission, **The Enlargement Process and The Three Pre-Accession Instruments: PHARE, ISPA, SAPARD**, February 2002, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial_assistance/phare/phare_ispa_sapard_en.pdf>, erişim: 07 Ocak 2012.

European Commission, **2007 Annual Report on PHARE, Turkey Pre-Accession Instrument, CARDS and Transition Facility**, Brussels, SEC(2008) 3075, 2008, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key_documents/phare/report_2007/annex_to_2007_report_on_phare_en.pdf>, erişim: 14 Ocak 2012.

European Commission, **The Mini ISPA Report 2000-2004**, DG RegioISPA, <http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ispa/pdf/stat20002004_en.pdf>, erişim: 10 Ocak 2012.

European Commission, **Funds Available**, <http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/fonds/index_en.htm>, erişim: 13 Aralık 2011.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Croatia**, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_croatia_2009_2011_en.pdf>, erişim: 22 Aralık 2011.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for The former Yugoslav Republic of Macedonia**, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_fyrom_2009_2011_en.pdf>, erişim: 18 Ocak 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for The former Yugoslav Republic of Macedonia**, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_fyrom_2011_2013_en.pdf>, erişim: 8 Şubat 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Montenegro**, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_montenegro_2009_2011_en.pdf>, erişim: 6 Şubat 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Serbia**, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_serbia_2009_2011_en.pdf>, erişim: 11 Şubat 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Montenegro**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_montenegro_2011_2013_en.pdf>,
erişim: 13 şubat 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Croatia**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_croatia_2011_2013_en.pdf>, erişim:
12 Ocak 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Serbia**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_serbia_2011_2013_en.pdf>, erişim:
17 şubat 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Albania**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_albania_2009_2011_en.pdf>,
erişim: 28 Ocak 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Albania**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_albania_2011_2013_en.pdf>,
erişim: 31 Ocak 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Bosnia-Herzegovina**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_bosnia_herzegovina_2009_2011_en.pdf> erişim: 21 Ocak 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Bosnia-Herzegovina**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_bosnia_herzegovina_2011_2013_en.pdf> erişim: 23 Ocak 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Kosovo**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_kosovo_2009_2011_en.pdf>, erişim: 25 Ocak 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Turkey**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_turkey_2009_2011_en.pdf>, erişim: 21 Ocak 2012.

European Commission, **On a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 for Turkey**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_turkey_2011_2013_en.pdf>, erişim: 22 Şubat 2012.

European Commission, **Instrument For Pre-Accession Assistance (IPA) Revised Multi-Annual Indicative Financial Framework For 2012-2013**,<http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/how_does_it_work/miff_12_10_2011.pdf>, erişim: 5 Mart 2012.

European Commission, **The Common Agricultural Policy Explained**,
<http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_en.pdf>, erişim: 6 Kasım 2011.

European Commission, **Cohesion Policy 2007-2013: Indicative Financial Allocations**,
<http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/fonds/pdf/annexe_recto.pdf>, erişim: 17 Aralık 2011.

European Commission, **Croatia 2011 Progress Report**, s. 16-20, 24-25, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/hr_rapport_2011_en.pdf>, erişim: 13 Nisan 2012.

European Commission, **Iceland 2011 Progress Report**, s. 8-12, 16, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/is_rapport_2011_en.pdf>, erişim: 13 Nisan 2012.

European Commission, **Montenegro 2011 Progress Report**, s. 24-25, 30, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/mn_rapport_2011_en.pdf>, erişim: 13 Nisan 2012.

European Commission, **The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2011 Progress Report**, s. 24-26, 30, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/mk_rapport_2011_en.pdf>, erişim: 13 Nisan 2012.

European Commission, **Analytical Report (Serbia 2011)**, s. 41-43, 53, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/sr_analytical_rapport_2011_en.pdf>, erişim: 13 Nisan 2012.

European Commission, **Turkey 2011 Progress Report**, s. 4, 45-48, 52, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf>, erişim: 13 Nisan 2012.

European Commission, **Albania 2011 Progress Report**, s. 22-25, 28, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/al_rapport_2011_en.pdf>, erişim: 13 Nisan 2012.

European Commission, **Bosnia and Herzegovina 2011 Progress Report**, s. 24-26, 30, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/ba_rapport_2011_en.pdf>, erişim: 13 Nisan 2012.

European Commission, **Kosovo 2011 Progress Report**, s. 4-6, 24-27, <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/ks_rapport_2011_en.pdf>, erişim: 13 Nisan 2012.

European Commission, **The EU Own Resources System**, <http://ec.europa.eu/budget/reform/issues/article_5959_en.htm>, erişim: 21 Aralık 2011.

European Commission, **History of the Budget (1988-1992)**, <http://ec.europa.eu/budget/reform/history/history1988_en.htm>, erişim: 5 Ocak 2012.

European Commission, **The EU Budget in Detail**, <http://ec.europa.eu/budget/budget_detail/index_en.htm>, erişim: 6 Aralık 2011.

European Commission, **A Financial Framework for the Enlarged Union (2007-2013)**, <http://ec.europa.eu/budget/prior_future/fin_framework_en.htm>, erişim: 10 Şubat 2012.

European Commission, **Financing the Common Agricultural Policy**, <http://ec.europa.eu/agriculture/fin/index_en.htm>, erişim: 8 Kasım 2011.

European Commission, **Enlargement-Croatia**, <http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/croatia/financialassistance/index_en.htm>, erişim: 25 Şubat 2012.

European Commission, **Enlargement-The Former Yugoslav Republic of Macedonia**, <http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/financial-assistance/index_en.htm>, erişim: 20 Şubat 2012.

European Commission, **Enlargement-Iceland**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/iceland/financialassistance/index_en.htm>, erişim: 18 Şubat 2012.

European Commission, **Enlargement-Montenegro**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/montenegro/financialassistance/index_en.htm>, erişim: 26 Şubat 2012.

European Commission, **Enlargement-Serbia**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/candidate_countries/serbia/financialassistance/index_en.htm>, erişim: 28 Şubat 2012.

European Commission, **Enlargement-Albania**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/potentialcandidates/albania/financialassistance/index_en.htm>, erişim: 17 Şubat 2012.

European Commission, **Enlargement-Bosnia Herzegovina**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/potentialcandidates/bosnia_herzegovina/financialassistance/index_en.htm>, erişim: 7 Şubat 2012.

European Commission, **Enlargement-Kosovo**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/potentialcandidates/kosovo/financialassistance/index_en.htm>, erişim: 2 Şubat 2012.

European Commission, **Planning of the IPA**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/how_does_it_work/financial_assistance/planning-ipa_en.htm>, erişim: 12 Mart 2012.

European Commission, **European Neighbourhood Policy: Funding**,
<http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm>, erişim: 1 Kasım 2011.

European Commission, **Financing Instrument for Development Cooperation - DCI (2007-2013)**, <http://ec.europa.eu/legislation_summaries/development/general_development_framework/114173_en.htm>, erişim: 4 Kasım 2011.

European Commission, **Regional Policy**, <http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/object/index_en.htm>, erişim: 13 Aralık 2011.

European Commission, **EU-Croatia Relations**, <http://ec.europa.eu/enlargement/candidatecountries/croatia/relation/index_en.htm>, erişim: 9 Nisan 2012.

European Commission, **EU-Iceland Relations**, <http://ec.europa.eu/enlargement/candidatecountries/iceland/relation/index_en.htm>, erişim: 10 Nisan 2012.

European Commission, **EU-Montenegro Relations**, <http://ec.europa.eu/enlargement/candidatecountries/montenegro/relation/index_en.htm>, erişim: 10 Nisan 2012.

European Commission, **EU-The Former Yugoslav Republic of Macedonia Relations**, <http://ec.europa.eu/enlargement/candidatecountries/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/relation/index_en.htm>, erişim: 10 Nisan 2012.

European Commission, **EU-Serbia Relations**, <http://ec.europa.eu/enlargement/candidatecountries/serbia/relation/index_en.htm>, erişim: 10 Nisan 2012.

European Commission, **EU-Turkey Relations**, <http://ec.europa.eu/enlargement/candidatecountries/turkey/relation/index_en.htm>, erişim: 10 Nisan 2012.

European Commission, **EU-Albania Relations**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/potentialcandidates/albania/relation/index_en.htm>, erişim: 11 Nisan 2012.

European Commission, **EU-Bosnia and Herzegovina Relations**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/potentialcandidates/bosnia_and_herzegovina/relation/index_en.htm>, erişim: 12 Nisan 2012.

European Commission, **EU-Kosovo Relations**,
<http://ec.europa.eu/enlargement/potentialcandidates/kosovo/relation/index_en.htm>, erişim: 13 Nisan 2012.

European Investment Bank, **Projects Financed**,
<<http://www.eib.org/projects/loans/index.htm>>, erişim: 23 Ocak 2012.

European Investment Bank, **European Union Finance Contracts Sign**, <<http://www.eib.org/projects/loans/regions/European-union/index.htm>>, erişim: 15 Mart 2012.

European Investment Bank, **Regions, Turkey**,
<<http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/turkey/index.htm>>, erişim: 17 Nisan 2012.

European Investment Bank, **Regions, Croatia**,
<<http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/croatia/index.htm>>, erişim: 17 Nisan 2012.

European Investment Bank, **Regions, Iceland**,
<<http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/iceland/index.htm>>, erişim: 17 Nisan 2012.

European Investment Bank, **Regions, Montenegro**,
<<http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/montenegro/index.htm>>,
erişim: 17 Nisan 2012.

European Investment Bank, **Regions, The Former Yugoslav Republic of Macedonia**,<<http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/fyrom/index.htm>>, erişim: 17 Nisan 2012.

European Investment Bank, **Regions, The Western Balkans**,
<http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/the_western_balkans/index.htm>, erişim: 17 Nisan 2012.

Eurostat, **General and Regional Statistics Database**,
<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=cpc_etmain&lang=en>,
erişim:
28 Eylöl 2012

EUR-LEX (Access to European Union Law), **Official Journal of the European Union (OJ) L 210/82**,
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/1_210/1_21020060731en00820093.pdf>, erişim: 3 Ekim 2011.

Gösterici, Hüseyin, Ormanoğlu, Burhan, “AB Mali Yardımları ve IPA Uygulamasına Geçiş”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 79, Sayı: 456, Ankara, İçişleri Bakanlığı, Eylöl 2007, s. 163-192.

International Monetary Fund (IMF), **World Economic Outlook Database**,<<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>>, erişim: 19 Eylöl 2012.

İktisadi Kalkınma Vakfı, **AB Kavramları Sözlüğü**,
<<http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1039>>, erişim: 12 Ocak 2012.

İktisadi Kalkınma Vakfı, **Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği**,
<<http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=maliisbirligi&baslik=Mali%20İsbirligi>>,
erişim: 13 Ocak 2012.

Karluk, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 7.Bası, 2003.

Kavalalı, Murat, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri**, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı, Ekim 2005, s. 42.

Oktayer, Nagihan, "Regional Policy and Structural Funds in the European Union: The Problem of Effectiveness", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C:7, Sayı:1, Ankara, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Güz 2007, s. 113-130.

Oktayer, Nagihan, "Enlargement of the EU in the Context of Turkey's Accession: Budgetary Issues", Issue No: 2008/376, Ankara, **Turkish Republic Ministry of Finance Strategy Development Unit**, February 2008.

Özer, M.Akif, "Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Yolunda Türkiye", **Sayıştay Dergisi**, Ankara, T.C. Sayıştay Başkanlığı, Sayı:69, Nisan-Haziran 2008, s.49-71.

Sarı, Arzu Odabaşı, "AB Uyum Politikası, Katılım Öncesi Mali Araçlar ve Türkiye", No:196, İstanbul, **İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları**, Eylül 2006.

Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası İktisat**, İstanbul, Gizem Yayınları, Geliştirilmiş 11. Baskı, 1996.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, 4. Baskı, 1999.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, Doğuşum Matbaacılık, 5. Bası, Kasım 2002.

T.C. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, **Ankara Anlaşması ve Katma Protokol**, C:2, Ankara, DPT Yayınları, Ağustos 2003.

T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Ülke ve Bölgeler, Arnavutluk**, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/7A6A0BE1_D8D3_8566_452027A105474187/Arnavutluk.pdf>, erişim: 15 Nisan 2012.

T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Ülke ve Bölgeler, Bosna Hersek**, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/48F8CFF8_D8D3_8566_4520515A81E5F183/Bosna_Hersek.pdf>, erişim: 15 Nisan 2012.

T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Ülke ve Bölgeler, Karadağ**, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DC51DB7F_D8D3_8566_45202E5164E3F23A/Karadag.pdf>, erişim: 15 Nisan 2012.

T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Ülke ve Bölgeler, Kosova**, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/A373D26E_D8D3_8566_45206EDFFF969833/Kosova.pdf>, erişim: 15 Nisan 2012.

T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Ülke ve Bölgeler, Makedonya**, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/A50C2D58_D8D3_8566_4520DF42B21BCB7B/Makedonya.pdf>, erişim: 15 Nisan 2012.

Ulutürk, Süleyman, “Avrupa Birliği bütçesi”, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Antalya, Ezgi Kitabevi, 1. Baskı, 2003, s. 100-102.

Üzeltürk, Hakan, **Avrupa Birliği’nin Bütçesi ve Türkiye’deki Bütçe Sisteminin AB’ye Uyum**, Kitap 24, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2004.

World Trade Organization, **Trade Profiles**

<[http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E
&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR](http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR)>, erişim: 13 Nisan 2012.

Yaman, Celil, “Avrupa Birliğinde Uyum Politikası ve Uyum Politikasının Bir Aracı Olarak Uyum Fonu”, Yayın No: 2800, Ankara, **DPT Yayınları**, 2009.

EKLER

- EK 1 : 2007-2013 Döneminde Uyum Politikası Kapsamında Üye Ülkelere Yapılacak Yardımlar
- EK 2 : Hırvatistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)
- EK 3 : İzlanda'nın Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)
- EK 4 : Karadağ'ın Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)
- EK 5 : Makedonya'nın Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)
- EK 6 : Sırbistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)
- EK 7 : Türkiye'nin Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)
- EK 8 : Arnavutluk'un Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)
- EK 9 : Bosna Hersek'in Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)
- EK 10: Kosova'nın Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)
- EK 11: AB-27'nin Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)

**EK 1: 2007-2013 Döneminde Uyum Politikası Kapsamında Üye
Ülkelere Yapılacak Yardımlar**

Milyon Avro	Yakınsama Amacı			Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İstihdam Amacı		Avrupa Bölgesel İşbirliği	TOPLAM	TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI (%)
	Uyum Fonu	Yakınsama	Aşamalı Çıkış	Aşamalı Katılım	Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İstihdam			
Almanya		11.864	4.215		9.409	851	26.340	7,6
Avusturya			177		1.027	257	1.461	0,4
Belçika			638		1.425	194	2.258	0,6
Bulgaristan	2.283	4.391				179	6.853	2,0
Çek Cumhuriyeti	8.819	17.064			419	389	26.692	7,7
Danimarka					510	103	613	0,2
Estonya	1.152	2.252				52	3.456	1,0
Finlandiya				545	1.051	120	1.716	0,5
Fransa		3.191			10.257	872	14.319	4,1
Hollanda					1.660	247	1.907	0,5
İngiltere		2.738	174	965	6.014	722	10.613	3,1
İrlanda				458	293	151	902	0,3
İspanya	3.543	21.054	1.583	4.955	3.522	559	35.217	10,1
İsveç					1.626	265	1.891	0,5
İtalya		21.211	430	972	5.353	846	28.812	8,3
G.Kıbrıs	213			399		28	640	0,2
Letonya	1.540	2.991				90	4.620	1,3
Litvanya	2.305	4.470				109	6.885	2,0
Lüksemburg					50	15	65	0,0
Macaristan	8.642	14.248		2.031		386	25.307	7,3
Malta	284	556				15	855	0,2
Polonya	22.176	44.377				731	67.284	19,4
Portekiz	3.060	17.133	280	448	490	99	21.511	6,2
Romanya	6.552	12.661				455	19.668	5,7
Slovakya	3899	7.013			449	227	11.588	3,3
Slovenya	1.412	2.689				104	4.205	1,2
Yunanistan	3.697	9.420	6.458	635		210	20.420	5,9
Bölgelerarası						445	445	0,1
Teknik Yardım							868	0,2
TOPLAM	69.578	199.322	13.955	11.409	43.556	8.723	347.410	100

Kaynak: European Commission, Cohesion Policy 2007-2013: Indicative Financial Allocations, http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/fonds/pdf/annexe_recto.pdf, 17 Aralık 2011.

EK 2: Hırvatistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)

Gösterge	Birim	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nüfus	Bin	4.443	4.442	4.439	4.442	4.440	4.436	4.435	4.429	4.416	4.416
GSYH	Avro (Milyon)	20.306	26.134	31.381	34.274	38.159	45.414	53.463	48.533	46.538	48.839
Kişi Başına Düşen GSYH	Avro	4.570,33	5.883,39	7.069,38	7.715,89	8.594,37	10.237,60	12.054,79	10.958,00	10.538,50	11.059,56
Reel GSYH Oranı	%	4,88	5,37	4,13	4,28	4,94	5,06	2,08	-6,95	-1,41	-0,01
Enflasyon Oranı	% (yıllık ortalama)	1,67	1,77	2,03	3,34	3,21	2,87	6,67	2,38	1,05	2,26
İşsizlik Oranı	% (yıl sonu)	14,83	14,28	13,77	12,71	11,12	9,41	8,27	9,05	12,21	13,25
Kamu Borcu	GSYH'sinin %si	34,77	35,43	37,64	38,15	35,40	32,88	29,17	35,12	41,25	45,57
Bütçe Açığı	GSYH'sinin %si	-5,19	-4,73	-3,40	-2,80	-2,59	-2,12	-1,30	-4,07	-4,94	-5,46
Cari İşlemler Dengesi	GSYH'sinin %si	-7,21	-6,02	-4,12	-5,27	-6,68	-7,26	-8,91	-5,02	-1,03	0,88
İthalat Oranı (mal ve hizmetler)	%	13,71	12,31	4,93	4,14	8,11	6,34	3,36	-20,19	-1,24	-15,68
İhracat Oranı (mal ve hizmetler)	%	0,97	17,99	3,85	3,33	5,50	3,64	2,00	-16,37	5,81	-4,71

Kaynak: International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR>, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

EK 3: İzlanda'nın Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)

Gösterge	Birim	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nüfus	Bin	0.288	0.291	0.294	0.300	0.308	0.313	0.316	0.319	0.323	0.326
GSYH	Avro (Milyon)	6.814	8.392	10.137	12.459	12.739	15.627	12.891	9.253	9.601	10.747
Kişi Başına Düşen GSYH	Avro	23.659,72	28.838,49	34.479,59	41.530,00	41.360,39	49.926,52	40.794,30	29.006,27	29.724,46	32.966,26
Reel GSYH Oranı	%	0,14	2,43	7,84	7,23	4,71	5,99	1,27	-6,81	-4,02	3,05
Enflasyon Oranı	% (yıllık ortalama)	4,84	2,10	3,21	4,03	6,78	5,03	12,41	12,01	5,39	4,01
İşsizlik Oranı	% (yıl sonu)	2,50	3,36	3,10	2,06	1,29	1,01	1,65	8,02	8,13	7,43
Kamu Borcu	GSYH'sinin %si	42,07	40,82	34,41	25,42	30,13	29,11	70,33	88,15	92,83	99,19
Bütçe Açığı	GSYH'sinin %si	-2,55	-2,82	0,03	4,90	6,32	5,40	-0,54	-8,59	-6,38	-4,63
Cari İşlemler Dengesi	GSYH'sinin %si	1,56	-4,77	-9,83	-16,15	-25,70	-15,74	-28,35	-11,79	-8,39	-6,51
İthalat Oranı (mal ve hizmetler)	%	-2,59	10,74	14,50	29,26	11,31	-1,52	-18,38	-24,00	3,98	6,35
İhracat Oranı (mal ve hizmetler)	%	3,75	1,62	8,43	7,53	-4,59	17,75	7,02	6,59	0,41	3,19

Kaynak: International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR>, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

EK 4: Karadağ'ın Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)

Gösterge	Birim	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nüfus	Bin	0.616	0.620	0.622	0.623	0.624	0.638	0.640	0.642	0.645	0.620
GSYH	Avro (Milyon)	983	1.307	1.588	1.730	2.064	2.811	3.474	3.176	3.150	3.470
Kişi Başına Düşen GSYH	Avro	1.595,78	2.108,06	2.553,05	2.776,89	3.307,69	4.405,96	5.428,13	4.947,04	4.883,72	5.596,77
Reel GSYH Oranı	%	1,90	2,50	4,40	4,20	8,60	10,70	6,90	-5,70	2,50	2,45
Enflasyon Oranı	% (yıllık ortalama)	19,70	7,50	3,10	3,45	2,12	3,52	8,99	3,56	0,66	3,08
Kamu Borcu	GSYH'sinin %si	75,73	40,26	45,31	38,59	32,62	27,50	31,88	40,69	42,39	45,83
Bütçe Açığı	GSYH'sinin %si	-3,40	-5,01	-2,87	-1,57	2,94	6,65	-0,39	-5,68	-4,87	-6,49
Cari İşlemler Dengesi	GSYH'sinin %si	--	-6,73	-7,17	-8,49	-31,34	-39,50	-50,58	-29,56	-24,62	-19,44
İthalat Oranı (mal ve hizmetler)	%	--	-16,05	24,90	-1,41	48,52	36,65	19,06	-32,77	-2,23	-5,86
İhracat Oranı (mal ve hizmetler)	%	--	-20,61	50,17	8,07	11,29	12,01	-2,24	-22,74	7,41	16,54

Kaynak: International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR>, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

EK 5: Makedonya'nın Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)

Gösterge	Birim	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nüfus	Bin	2.022	2.026	2.033	2.037	2.040	2.045	2.049	2.052	2.056	2.059
GSYH	Avro (Milyon)	2.879	3.648	4.225	4.587	5.024	6.255	7.566	7.142	7.009	7.900
Kişi Başına Düşen GSYH	Avro	1.423,84	1.800,59	2.078,21	2.251,84	2.462,75	3.058,68	3.692,53	3.480,51	3.409,05	3.836,81
Reel GSYH Oranı	%	0,85	2,82	4,63	4,35	5,00	6,15	5,00	-0,92	2,90	3,11
Enflasyon Oranı	% (yıllık ortalama)	2,18	1,20	-0,43	0,49	3,21	2,26	8,36	-0,81	1,51	3,90
İşsizlik Oranı	% (yıl sonu)	31,94	36,69	37,15	37,25	36,03	34,93	33,78	32,18	32,05	31,23
Kamu Borcu	GSYH'sinin %si	42,92	37,92	35,64	39,54	31,99	23,98	20,64	23,83	24,77	28,11
Bütçe Açığı	GSYH'sinin %si	-5,56	-0,08	0,39	0,22	-0,53	0,59	-0,93	-2,65	-2,48	-2,55
Cari İşlemler Dengesi	GSYH'sinin %si	-9,47	-4,03	-8,15	-2,54	-0,45	-7,06	-12,83	-6,82	-2,18	-2,75
İthalat Oranı (mal ve hizmetler)	%	9,66	-15,12	16,67	6,23	10,91	16,32	-0,01	-15,25	11,37	13,82
İhracat Oranı (mal ve hizmetler)	%	-5,11	-5,88	13,11	10,99	8,32	11,96	-6,99	-16,00	24,07	10,54

Kaynak: International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR>, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

EK 6: Sırbistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)

Gösterge	Birim	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nüfus	Bin	7.500	7.481	7.463	7.441	7.412	7.382	7.382	7.382	7.396	7.411
GSYH	Avro (Milyon)	11.547	14.953	18.093	19.304	22.439	29.801	36.466	30.708	29.093	34.474
Kişi Başına Düşen GSYH	Avro	1.539,60	1.998,80	2.424,36	2.594,27	3.027,39	4.036,98	4.939,85	4.159,85	3.933,61	4.651,73
Reel GSYH Oranı	%	4,30	2,50	9,30	5,40	3,60	5,40	3,80	-3,50	1,02	1,62
Enflasyon Oranı	% (yıllık ortalama)	8,86	2,91	10,61	16,24	10,73	6,90	12,43	8,11	6,17	11,22
İşsizlik Oranı	% (yıl sonu)	13,28	14,63	19,50	21,80	21,60	18,80	14,70	17,40	20,05	23,65
Kamu Borcu	GSYH'sinin %si	81,23	77,77	65,36	56,29	43,03	35,63	34,19	38,16	44,83	47,89
Bütçe Açığı	GSYH'sinin %si	-3,38	-2,88	0,07	1,15	-1,03	-1,36	-1,97	-3,73	-3,57	-4,04
Cari İşlemler Dengesi	GSYH'sinin %si	-8,26	-7,27	-12,14	-8,69	-10,18	-16,14	-21,60	-7,12	-7,24	-9,14
İthalat Oranı (mal ve hizmetler)	%	6,06	6,93	8,38	7,24	7,81	9,84	10,47	7,23	7,53	7,80
İhracat Oranı (mal ve hizmetler)	%	2,96	3,90	4,12	4,72	4,95	5,80	6,05	3,83	4,56	4,80

Kaynak: International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR>, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

EK 7: Türkiye'nin Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)

Gösterge	Birim	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nüfus	Bin	66.008	66.873	67.723	68.566	69.395	70.215	71.095	72.050	73.003	73.950
GSYH	Avro (Milyon)	177.693	231.994	300.035	369.251	404.825	496.577	558.689	470.025	561.955	595.233
Kişi Başına Düşen GSYH	Avro	2.691,99	3.469,17	4.430,33	5.385,34	5.833,63	7.072,24	7.858,34	6.523,59	7.697,70	8.049,13
Reel GSYH Oranı	%	6,16	5,27	9,36	8,40	6,89	4,67	0,66	-4,83	9,16	8,50
Enflasyon Oranı	% (yıllık ortalama)	45,13	25,34	8,60	8,18	9,60	8,76	10,44	6,25	8,57	6,47
İşsizlik Oranı	% (yıl sonu)	10,33	10,50	10,25	10,59	10,21	10,24	10,95	14,03	11,89	9,89
Kamu Borcu	GSYH'sinin %si	74,00	67,70	59,61	52,71	46,52	39,92	40,02	46,12	42,21	39,44
Bütçe Açığı	GSYH'sinin %si	-13,91	-10,03	-3,93	-0,26	0,01	-1,65	-2,40	-5,61	-2,73	-0,27
Cari İşlemler Dengesi	GSYH'sinin %si	-0,27	-2,48	-3,68	-4,62	-6,09	-5,92	-5,69	-2,18	-6,35	-9,91
İthalat Oranı (mal ve hizmetler)	%	18,06	24,40	22,02	12,65	7,88	14,22	-1,35	-12,42	20,89	11,61
İhracat Oranı (mal ve hizmetler)	%	8,19	21,88	17,62	12,19	7,61	10,54	7,17	-8,09	5,08	-1,40

Kaynak: International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR>, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

EK 8: Arnavutluk'un Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)

Gösterge	Birim	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nüfus	Bin	3.084	3.103	3.120	3.135	3.149	3.153	3.170	3.186	3.202	3.218
GSYH	Avro (Milyon)	3.393	4.396	5.594	6.241	6.886	8.184	9.947	9.308	9.098	9.828
Kişi Başına Düşen GSYH	Avro	1.100,19	1.416,69	1.792,95	1.882,65	2.186,73	2.595,62	3.137,85	2.921,53	2.841,35	3.054,07
Reel GSYH Oranı	%	4,23	5,77	5,71	5,76	5,43	5,90	7,54	3,32	3,50	3,00
Enflasyon Oranı	% (yıllık ortalama)	5,22	2,34	2,87	2,36	2,37	2,94	3,36	2,22	3,60	3,43
İşsizlik Oranı	% (yıl sonu)	16,00	15,50	15,00	14,50	13,78	13,50	12,50	13,10	12,50	11,50
Kamu Borcu	GSYH'sinin %si	65,46	60,71	57,72	58,23	56,68	53,85	55,10	59,76	58,28	58,92
Bütçe Açığı	GSYH'sinin %si	-6,09	-4,62	-5,03	-3,46	-3,34	-3,28	-5,13	-7,41	-4,19	-3,50
Cari İşlemler Dengesi	GSYH'sinin %si	-7,16	-4,97	-3,99	-6,10	-5,64	-10,37	-15,12	-13,54	-11,61	-13,25
İthalat Oranı (mal ve hizmetler)	%	11,87	8,41	10,70	8,43	-2,81	11,33	6,49	0,85	-4,24	3,91
İhracat Oranı (mal ve hizmetler)	%	3,88	9,51	20,63	5,84	10,55	23,45	15,93	-5,87	23,52	10,78

Kaynak: International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR>, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

EK 9: Bosna Hersek'in Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)

Gösterge	Birim	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nüfus	Bin	3.828	3.858	3.889	3.919	3.920	3.916	3.911	3.904	3.897	3.890
GSYH	Avro (Milyon)	5.134	6.485	7.744	8.345	9.456	11.659	14.162	13.042	12.684	13.743
Kişi Başına Düşen GSYH	Avro	1.341,17	1.680,92	1.991,26	2.129,37	2.412,24	2.977,27	3.621,07	3.340,68	3.254,81	3.532,90
Reel GSYH Oranı	%	5,05	3,86	6,26	3,87	5,95	6,12	5,58	-2,91	0,72	1,26
Enflasyon Oranı	% (yıllık ortalama)	0,31	0,55	0,28	3,58	6,13	1,50	7,43	-0,38	2,12	3,70
İşsizlik Oranı	% (yıl sonu)	31,10	31,10	31,10	31,10	31,10	29,01	23,41	24,07	27,20	27,60
Kamu Borcu	GSYH'sinin %si	31,92	28,09	25,28	25,28	21,78	32,88	31,17	36,09	39,59	40,63
Bütçe Açığı	GSYH'sinin %si	-3,00	-0,24	0,10	0,76	2,17	0,18	-3,95	-5,70	-4,47	-3,07
Cari İşlemler Dengesi	GSYH'sinin %si	-17,63	-19,19	-16,20	-17,13	-7,96	-10,71	-14,08	-6,28	-6,13	-8,34
İthalat Oranı (mal ve hizmetler)	%	4,10	9,19	2,23	0,92	-4,28	12,29	4,00	-10,93	-0,32	2,64
İhracat Oranı (mal ve hizmetler)	%	-2,67	18,32	12,22	6,13	15,11	11,59	8,16	-5,63	6,97	4,63

Kaynak: International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR>, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

EK 10: Kosova'nın Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)

Gösterge	Birim	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nüfus	Bin	--	--	--	--	2.070	2.070	2.070	2.085	2.085	2.085
GSYH	Avro (Milyon)	2.068	2.567	2.770	2.862	2.997	3.558	4.336	4.168	4.279	4.936
Kişi Başına Düşen GSYH	Avro	--	--	--	--	1.447,83	1.718,84	2.094,69	1.999,04	2.052,28	2.367,39
Reel GSYH Oranı	%	-0,70	5,42	2,64	3,84	3,42	6,26	6,91	2,90	3,90	4,96
Enflasyon Oranı	% (yıllık ortalama)	3,57	0,30	-1,06	-1,39	0,62	4,36	9,35	2,41	3,48	7,34
Bütçe Açığı	GSYH'sinin %si	3,76	1,59	-4,58	-3,07	2,74	7,17	-0,19	-0,64	-2,60	-1,86
Cari İşlemler Dengesi	GSYH'sinin %si	-6,69	-8,07	-8,36	-7,38	-6,72	-8,33	-15,34	-15,43	-17,37	-20,35
İthalat Oranı (mal ve hizmetler)	%	9,66	-15,12	16,67	6,23	10,91	16,32	-0,01	-15,25	11,37	13,82
İhracat Oranı (mal ve hizmetler)	%	-5,11	-5,88	13,11	10,99	8,32	11,96	-6,99	-16,00	24,07	10,54

Kaynak: International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR>, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

EK 11: AB-27'nin Temel Ekonomik Göstergeleri (2002-2011)

Gösterge	Birim	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
GSYH	Avro (Milyon)	7.184.840	8.744.269	10.086.859	10.536.417	11.237.405	13.000.419	14.031.168	12.515.423	12.438.032	13.446.826
Kişi Başına Düşen GSYH	Avro	17.969,12	18.582,69	19.504,27	20.431,35	21.757,44	23.044,38	23.555,16	22.703,56	23.362,78	24.179,46
Reel GSYH Oranı	%	1,43	1,64	2,65	2,29	3,59	3,43	0,56	-4,21	2,06	1,59
Enflasyon Oranı	% (yıllık ortalama)	2,51	2,20	2,34	2,29	2,32	2,38	3,68	0,94	2,02	3,07
İşsizlik Oranı	% (yıl sonu)	8,50	9,00	9,28	9,18	8,48	7,62	7,66	9,58	10,12	10,13
Kamu Borcu	GSYH'sinin %si	60,78	62,20	62,46	62,92	61,45	59,49	64,02	74,40	79,58	82,38
Bütçe Açığı	GSYH'sinin %si	-2,57	-3,12	-2,91	-2,50	-1,49	-0,88	-2,38	-6,74	-6,52	-4,60
Cari İşlemler Dengesi	GSYH'sinin %si	0,22	0,17	0,52	-0,03	-0,23	-0,39	-1,00	-0,10	-0,15	0,10
İthalat Oranı (mal ve hizmetler)	%	1,18	2,95	7,08	5,84	8,70	6,35	0,55	-11,93	9,31	3,79
İhracat Oranı (mal ve hizmetler)	%	2,48	1,55	7,75	5,25	9,06	6,69	6,66	-12,98	11,10	6,30

Kaynak: International Monetary Fund, **World Economic Outlook Database**, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx>, 19 Eylül 2012; World Trade Organization, **Trade Profiles**, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=AL,BA,HR,MK,IS,ME,RS,TR>, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD MK,IS,ME,RS,TR, 13 Nisan 2012; 6 Nisan 2012 tarihli TCMB döviz kurlarında 1 Avro=1,3072 ABD Doları çapraz kurundan yararlanılmıştır.

ÖZET

Bu tezde amaçlanan, Avrupa Birliği'ne aday ve potansiyel aday ülkeler ile bu ülkelerin yararlandıkları mali yardımların ortaya çıkış ve gelişimini, Avrupa Birliği mali yardım kaynakları çerçevesinde incelemek ve bu bağlamda Avrupa Birliği'ne aday ve potansiyel aday ülkelerin günümüze kadar almış olduğu mali yardımları değerlendirmektir. Tezin temel sorunsalı ise adaylık sürecinde olan Türkiye'nin geçmişten günümüze Avrupa Birliği'nden aldığı mali yardımlar, diğer aday ve potansiyel aday ülkelerle karşılaştırıldığında, alınan bu mali yardımların yeterli olup olmadığı konusudur. Bu çerçeveye dayanarak tezde; Avrupa Birliği'ne aday ve potansiyel aday ülkelerin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin gelişim sürecine değinildikten sonra Avrupa Birliği'ne aday ve potansiyel aday ülkelerin temel ekonomik göstergeleri ve ticari ilişkileri açıklanmış, yararlandıkları mali yardımların gelişim süreçlerine ve mali yardım miktarlarına yer verilmiştir. Türkiye'ye günümüze kadar yapılan mali yardımlar miktarları, içerikleri, kaynakları ve yönlendirildiği projeler açısından detaylı bir şekilde incelendikten sonra Türkiye ile diğer aday ve potansiyel aday ülkelere Avrupa Birliği tarafından sağlanan mali yardımların karşılaştırılması, aday ve potansiyel aday ülkeler ile bu ülkelerin nüfusları baz alınarak, ülke başına ve kişi başına düşen yardım tutarları hesaplanarak yapılmıştır. Son olarak Türkiye'ye yapılan mali yardımlar ile Avrupa Birliği üyesi ülkelere ve üçüncü ülkelere yapılan mali yardımlar karşılaştırılarak Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden yeterince mali yardım alamadığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa Birliği mali yardımları, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Birliği bütçesi, Avrupa Birliği'ne aday ülkeler, Avrupa Birliği'ne potansiyel aday ülkeler, IPA, Gümrük Birliği, ülke başına düşen mali yardım miktarı, kişi başına düşen mali yardım miktarı.

ABSTRACT

The goal with this thesis is to examine, within the framework of European Union financial aid resources, the candidate and potential candidate countries to European Union and appearance and development of financial aids that these countries benefits from, and to evaluate, in this context, the financial aid that candidate and potential candidate countries to the European Union have received so far. The basic argument in the thesis is whether financial aid received by Turkey, which is still a candidate, so far from European Union is sufficient or not when compared with other candidate or potential candidate countries. In the thesis, based on this framework, after dwelling on the development process of the relations of candidate or potential candidate countries with European Union, basic economic indicators and commercial relations of candidate or potential candidate countries are explained, and the development processes of the financial aid they benefited from and the amounts thereon are included. After analyzing in detail the financial aids granted Turkey so far in terms of amount, contents, resources and the projects where they were allocated, the comparison of the financial aids granted Turkey with those granted other candidate and potential candidate countries is made by calculating amounts of financial aids per country and per individual predating on the potential candidate countries and their population. Finally, the financial aid granted to Turkey and to European Union member countries and to other third countries are compared, and it is concluded with whether Turkey has received sufficient financial aid from European Union or not.

Keywords: European Union, financial aids of European Union, European Investment Bank, budget of European Union, candidate countries for European Union, potential candidate countries for European Union, IPA, Customs Union, amount of financial aid per country, amount of financial aid per individual.